

ŽVILIŲ IR ŠARKŲ KAPINYNŲ ROMĖNIŠKOJO LAIKOTARPIO KAPŲ CHRONOLOGINĖS FAZĖS

RASA BANYTĖ-ROWELL

Straipsnio tikslas yra aptarti romėniškojo laikotarpio Žvilių ir Šarkų kapinynų (Šilalės r.) chronologines fazes ir joms priskirtus dirbinius kaip tam tikrų tarpinių kultūros išraiškos formą. Žvilių kapinyno medžiagą atskira monografija paskelbė L. Vaitkunsienė (Vaitkunsienė, 1999). Deja, kapinyno tyrinėtojos išvalgos chronologijos klausimais nesulaukė platesnio atgarsio mokslinėse diskusijose. Šiame straipsnyje, naudojantis statistikos metodais, grįžtama prie Žvilių kapinyno romėniškojo laikotarpio kapų datavimo klausimo. Ankstyviausios Žvilių kapų grupės, kuri ne tokia gausi, įkapių tipų kontekstui paryškinti į duomenų bazę įtraukti Šarkų kapinyno romėniškojo laikotarpio kapų kompleksai. Tam tikroms kapinynų fazėms būdingi dirbiniai analizuojami kiek galima platesnėje, ne vien tik baltiškojoje, plotmėje. Straipsnio pabaigoje aptariamas Žvilių ir Šarkų kapinynus palikusių bendruomenių kultūrinis integralumas ir savitumas kaimyninių baltiškujų kultūrų ir tolimesnių Europos Barbaricum sričių atžvilgiu.

Reikšminiai žodžiai: Vakarų Lietuvos kapinynai su akmenų vainikais, Žvilių ir Šarkų kapinynai, chronologija, tipologija, kultūriniai ryšiai.

The article aims to discuss the chronological phases of the Roman-period cemeteries at Žviliai and Šarkai (Šilalė District) and the artefacts attributed to them as a form of cultural expression during certain periods. L. Vaitkunsienė published material from Žviliai in a separate monograph (Vaitkunsienė, 1999), but unfortunately that scholar's insights into chronological issues have not received a broader response in academic discussions. This article uses statistical methods to return to the question of dating the Roman-period burials in Žviliai Cemetery. Roman-period burial assemblages from Šarkai Cemetery have been added to the database in order to clarify the context of the grave-good types from the earliest group of Žviliai burials, which is less numerous. Artefacts typical of certain phases of these cemeteries are analysed over as broad an area as possible, not just the Balt context. The end of the article discusses the cultural unity and specificity of the communities which left the Žviliai and Šarkai Cemeteries in respect to the neighbouring Balt cultures and more distant areas of the European Barbaricum.

Keywords: West Lithuanian Cemeteries with Stone Circles, Žviliai and Šarkai Cemeteries, chronology, typology, cultural connections.

IVADAS

Romėniškasis laikotarpis, arba senasis geležies amžius, Lietuvoje yra vienas geriausiai ištirtų geležies amžiaus periodų. Didžiausi nuopelnai šioje tyrimų srityje priklauso M. Michelbertui, kurio fundamentalusis darbas „Senasis geležies amžius Lietuvoje“ (Michelbertas, 1986) lieka svarbiausia laikotarpio pažinimo studija. Joje pateikta tipologija ir chronologija buvo toliau tikslinama kituose M. Michelberto darbuose, ypač

atskiriems paminklams skirtose monografijose (Michelbertas, 1997; 2004; 2006; 2009). Dirbinių chronologijos studijos gali atrodyti senamadiškos (žr. vertinimą straipsnyje Paberžytė, Costopoulos, 2009, 103), tačiau būtent jas reikėtų laikyti tolesnių teorinių vertinimų stuburu, pvz., socialinių ar technologijos raidos studijų. Kokią prasmę turi archeologijos šaltinių interpretacijos, jei šaltinių bazė (visų pirma artefaktų visuma) datuojama I–IV a., o ne tiksliau? Vadinamuoju romėniškuoju geležies amžiumi vyko daug pokyčių už Romos

imperijos ribų plytinčiame vadinamajame Europos Barbaricumė. Šie pokyčiai galėjo atsiliepti ir tolimame Barbaricumė pakraštyje gyvenusių baltų genčių kasdienybei, todėl svarbu archeologinėje medžiagoje apčiuopti kuo tikslesnius tam tikrus laikotarpio fazių chronologinius indikatorius. M. Michelberto nuopelnas Lietuvos archeologijai yra visų pirma tai, kad jis pateikė vartojimui detalią H. J. Eggerso–K. Godłowskio chronologinę schemą, kuri leido išskirti „vienam ar kitam laikotarpiui būdingiausius dirbinių kompleksus, pasekti, ar Lietuvoje aptikti daiktai yra vienalaikiai su Vidurio ir Šiaurės Europos kultūrų dirbiniais“ (Michelbertas, 1986, 78–79). K. Godłowskio darbai, skirti vėlyvojo romėniškojo laikotarpio chronologijai, tebėra aktualūs, nors naujos Vidurio Europos chronologijos studijos nuolat tikslina dirbinių paplitimo fazes. Mūsų regionui ypač svarbus K. Godłowskio atliktas Vakarų baltų archeologinės medžiagos chronologinis skirstymas (Godłowski, 1970, 42–56, Pl. X–XII; 1974). Būtent lenkų mokslininkai baltų archeologijoje ėmė taikyti statistikos metodus, siekdami išskirti tam tikrai chronologinei fazei būdingus dirbinių tipus. Tokiu būdu Dollkeim-Kovrovo kultūros medžiagą išanalizavo W. Nowakowski, lentelėse pateikdamas atskirų kapinynų kapuose rastą medžiagą ir ją statistiškai apdorodamas (Nowakowski, 1996, Tab. Ia–XVI, Taf. 107). Statistikos metodą (Czekanowskio diagramą ir Youle formulę) šis mokslininkas panaudojo Vakarų Lietuvos Aukštakiemių kapinyno chronologinėms fazėms iširti (Nowakowski, 1999). Visą šio kapinyno medžiagą rekonstruoja ir ruošia spaudai Ch. Reich, kuri jau yra paskelbusi įvadinį darbą apie Aukštakiemių kapų chronologiją (Reich, 2008). A. Bitner-Wróblewska J. Czekanowskio diagramą per P. Jaskulskio sukurtą kompiuterinę programą MaCzek

3.3.42 panaudojo Vakarų baltų (sūduvių) Nettos kapinyno (Augustavo pavietas, Palenkės vaivadija, Lenkija) chronologinėms fazėms nustatyti (Bitner-Wróblewska, 2007a, 110–112, Fig. 5). Vienas naujausių J. Czekanowskio diagramos ir P. Jaskulskio programos pritaikymo baltiškajai medžiagai pavyzdžių yra pastarosios tyrinėtojos darbai, skirti tautų kraustymosi laikotarpio Tumiany (Daumen) ir Kielary (Kellaren) kapinynų Mozūrijoje medžiagos periodizacijai (Bitner-Wróblewska, 2007b, 71, Ryc. 2, 3; 2009, 397, Abb. 1, 2).

Šio straipsnio tikslas yra aptarti romėniškojo laikotarpio Žvilių kapinyno kapų chronologines fazes ir joms priskirtus dirbinius kaip tam tikro tarpsnio kultūros išraiškos formą. Žvilių kapinynas yra Šilalės rajone, Jūros aukštupyje. Čia ištirtieji vėlyvojo romėniškojo laikotarpio kapai siejami su periferine Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais kultūrinės srities grupe. Kapinyno medžiagą atskira monografija paskelbė L. Vaitkunsienė (Vaitkunsienė, 1999)¹. Šios publikacijos svarba romėniškojo laikotarpio chronologijos studijoms bus aptarta kitame skyrelyje. Ji patogi naudotis skaitytojui, kuris domisi ne tik atskirų įkapių tipais, bet ir jų visuma atskirame kape – šioje knygoje paskelbta nemaža kapų kompleksų piešinių. Deja, ne visi, todėl norint išsamiai susipažinti su Žvilių kapinyno medžiaga, reikia ją rinkti iš tyrinėjimų ataskaitų (Vaitkunsienė, 1984š; 1985š; 1986š; 1987š; 1988š; 1989š). Žvilių kapinyno medžiaga saugoma LNM Archeologijos skyriuje. Šiuo metu ji jau konservuota. Po konservavimo išryškėjo kai kurie anksčiau nepastebėti dirbinių formų bruožai, todėl dirbinių peržiūra muziejuje šio straipsnio autorei buvo labai naudinga².

Analizuojant Žvilių medžiagą vertinga ją palyginti su kito šio regiono kapinyno – Šarkų –

¹ Norint neapsunkinti straipsnio teksto čia nepateikiamos nuorodos į kiekvieno kapo ar radinio aprašymą L. Vaitkunsienės monografijoje ar ataskaitose. Be abejo, pastarieji darbai yra pagrindiniai Žvilių kapinyno medžiagos šaltiniai.

² Dėkoju LNM Archeologijos skyriaus vedėjai Eglei Griciuvieni už suteiktą galimybę susipažinti su konservuota Žvilių kapinyno medžiaga, taip pat už dirbinių piešinių iš Žvilių, Šarkų ir kitų Vakarų Lietuvos kapinynų kopijas.

ankstyvųjų kapų medžiaga, kuri buvo paskelbta tyrinėtojos B. Tautavičienės (Tautavičienė, 1984). Tyrinėjimų apimtis šiame kapinyne buvo mažesnė, tačiau rasta išskirtiniais dirbiniais pasižyminčių kapų kompleksų. Dėl labiau atskirų dirbinių tipų aptarimui skirtos publikavimo schemos pastarajame straipsnyje išsamiai buvo paskelbta tik dalis kapų kompleksų, todėl vėlgį buvo svarbu peržiūrėti LNM saugomą medžiagą (AR 528:1–244) ir susipažinti su radinių kartoteka. Šio darbo uždavinys yra sugretinti Šarkų kapų ir Žvilių radinius pagal artimas abiejų kapinynų chronologines fazes atspindinčias dirbinių formas, jas palyginti kitų Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais kontekste.

Skaitytojui savaime gali kilti klausimas, kodėl vėl imamasi aptarti jau spausdintą kapinynų medžiagą, bet juk svarbiausias tokių publikacijų tikslas ir yra paskelbti paminklų medžiagą tam, kad ji būtų naudojama bei vertinama ir vėlesniais dešimtmečiais. Laikui bėgant į mokslinę apyvertą įtraukiamos naujos šaltinių analizės skatina, atsižvelgiant į jas, naujai peržiūrėti ir anksčiau literatūroje paskelbtą paminklų medžiagą. Žviliai yra plačiai ištirtas kapinynas. Jame romėniškojo periodo ir jo ribos su tautų kraustymosi laikotarpiu kapų skaičius siekia 177³. Tarp šių 164 kapuose rasta daugiau ar mažiau chronologijai nustatyti tinkamų įkapių. Žvilių kapinyno tyrinėtoja L. Vaitkuskienė labai atidžiai ištyrė paminklo planigrafiją. Būtent pastebėti kapinyno plėtimosi dėsningumai tyrinėjimų autorei leido paankstinti kai kurių kapų kompleksų ir juose rastų tipų datavimą nei tai buvo įprasta to meto archeologijos literatūroje (Vaitkuskienė, 1999, 206–208). Šiame straipsnyje bandysiu ištirti, ar statistiškai apdorojus Žvilių kapinyno medžiagą galima patvirtinti, ar patikslinti L. Vaitkuskienės teiginius. Ne visus kapus ir ne visus radinių tipus

galima panaudoti skaičiavimams – statistiškai palyginti kapų kompleksus galima tik tuomet, jei juose buvo rasti bent du „chronologiniu atžvilgiu jautrūs“ dirbinių tipai, o tam tikras tipas buvo rastas bent dviejuose kapuose. Tam tikra radinių dalis, „iškritusi“ iš statistikos lentelių, bus aptarta atsižvelgiant į jų radimo kontekstą kituose paminkluose, panaudojant naujesnę archeologinę literatūrą, skirtą tam tikriems tipams aptarti. Šarkų kapinyno medžiagos atskirai statistiškai analizuoti nesiimta dėl palyginti nedidelio čia ištirtų romėniškojo laikotarpio kapų skaičiaus⁴, tačiau ją sujungus su Žvilių kapinyno duomenų baze pasiekama didesnė atsvaros negausiems ankstyviausiems Žvilių kapams, kurių ryškiausias chronologinis indikatorius yra antkaklės kūginiais galais. Šio straipsnio pabaigoje siekiu parodyti, kad nuodugni kapinyno chronologijos analizė yra atlikta ne vien tikslinant daiktų datavimą, kuris yra „mokslas mokslui“, bet kad šie archeologijos klausimai yra svarbi atspirtis priešistorinės kultūros apraiškų interpretacijoms.

Žvilių ir Šarkų kapinynų medžiagos statistinei analizei atlikti naudota WinBasp programa⁵, kuri pritaikyta būtent archeologiniams duomenims apdoroti.

ŠARKŲ IR ŽVILIŲ KAPINYNŲ MEDŽIAGOS DATAVIMAS PUBLIKACIJOSE IR KITOJE LITERATŪROJE

Šarkų kapinyno tyrinėtoja B. Tautavičienė jo medžiagą datavo III–VI a. Radinius pagal chronologiją skirstė į dvi grupes: III–IV a. ir V–VI a. Ankstyvesnieji kapai buvo rasti perkasose vadinamuosiuose „Žydkapiuose“ (kapinyno plotas B, kapai 15–23) ir prie kapinaičių (kapinyno plotas C, kapai 24–39) (Tautavičienė, 1984, 25, 39, pav. 1). Datavimas apskritai III–IV a. publikacijos

³ Tai Žvilių kapinyno kapai 22–149, 151–159, 259–301.

⁴ Tai Šarkų kapinyno kapai 15–39.

⁵ Programos WinBASP versija 5.43 (The Bonn Archaeological Software Package (BASP)) laisvai prieinama internete adresu: <http://www.uni-koeln.de/~al001/>.

paskelbimo metu buvo suprantamas. Tuo metu spaudoje dar nebuvo pasirodžiusi senojo geležies amžiaus chronologiją iš esmės patikslinusi M. Michelberto monografija (Michelbertas, 1986). Šarkų kapų chronologijai nustatyti svarbus pastarojo autoriaus straipsnis apie kryžinius žiedus. M. Michelbertas jame pateikia Šarkų kapo 30, kuriame buvo aptiktas kryžinis žiedas, datavimą C1a periodo pabaiga – C1b periodo pradžia (200–240 m.). Žiedas buvo rastas kartu su 2 antkaklėmis kūginiais galais (III grupės), 6 trikampo pjūvio apyrankėmis (I grupės), 2 pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis (IV grupės), laipteline sege (III grupės, I pogrupio), mažų smulkių neaiškios masės karoliukų (TM III grupė) apvara, eglutės ornamentu puoštais žalvariniais pailgiais apkalėliais (Michelbertas, 2000b, 5–6). Kapas 30, išsiskiriantis iš kitų Šarkų kapų papuošalų – chronologinių indikatorių įvairove, leidžia daryti prielaidas kitų kapų su to tipo dirbiniais datavimui. Deja, daugumoje kitų Šarkų romėniškojo laikotarpio kapų tarp įkapių rasta tik vienas arba du papuošalai. Darbo įrankiai ir ginklai dėl ligšiolinių studijų trūkumo nelaikytini gerais chronologiniais indikatoriais.

Žvilių senojo geležies amžiaus arba romėniškojo laikotarpio kapų chronologijos klausimui tyrinėjimų autorė L. Vaitkunsienė skyrė ypatingą dėmesį. Monografijoje tam tikrų tipų datavimas tikslinamas ne tik aptariant atskirus radinius, bet ir specialiaame skyriuje apie chronologinę kapinyno priklausomybę (Vaitkunsienė, 1999, 206–208). Apie kelių tipų ankstesnę chronologiją nei buvo manyta Žvilių tyrinėtoja rašė straipsnyje, skirtame kape 47 palaidotam raiteliui. Išvados jį pateikia svarbų apibendrinimą: „IV a. Lietuvos kario raitelio ginkluotei, jo kostiumo komponentams, žirgo aprangos reikmenų apdailai turėjo įtakos ne tik vakarinių baltų žemėse (Kaliningrado sr., RTFSR; Šiaurės Rytų Lenkija), bet ir Vidurio bei Pietų Europos kraštuose nuo m.e. pradžios viešpatavusios mados“ (Vaitkunsienė, 1989, 65). Monografijoje L. Vaitkunsienė atkreipia dėmesį

į kapinyno planigrafijos duomenų reikšmę, nustatant kapų chronologiją. Nurodomi ankstyviausiai šiaurinei kapų grupei būdingi papuošalai: antkaklės kūginiais ir dėželiniais galais, statinėliniai ir žiediniai smeigtukai, apskrita ažūrinė segė, juostinės trikampo pjūvio apyrankės. Šie kapai datuoti III a. Kiek vėlesnę kapų grupę tyrinėjimų autorė išskiria perkasose į šiaurės rytus bei pietus nuo pirmosios ir datuoja ją III–IV a. sandūra bei IV a. Šios grupės kapų chronologiniai indikatoriai: šaukštinė antkaklė, antkaklės su kabliuku ir kilpele galuose, importiniai stiklo ir emalio karoliukai, žalvariniai pusmėnulio formos, gintariniai aštuoniukės bei sidabriniai kibirėlio pavidalo kabučiai, lankinės žieduotosios segės ir segės lenkta ar rombo formos kojele, kryžiniai smeigtukai, VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės (pagal M. Michelberto tipologiją), įmoviniai ietigaliai profiliuota plunksna, antskydis. L. Vaitkunsienė pabrėžė, kad šioje kapų grupėje pasitaikė ir tokių papuošalų kaip antkaklė užkeistais apskrito pjūvio galais, lankinė segė trikampe kojele, segė žvaigždine kojele, apgalviai su žalvarine įvija ir apgalvis, sudarytas iš įvijėlių ir žalvarinių plokštelių. Pastarieji tipai, anot L. Vaitkunsienės, nuo seno literatūroje siejami su viduriniojo geležies amžiaus pradžia, t.y. V–VI a. Atkreipiamas dėmesys, kad ir V. Valatka, skelbdamas Maudžiorų kapinyno medžiagą, remiantis kapinyno planigrafija, antkakles su kabliuku ir rakto formos kilpele galuose bei ankstyvuosius kryžinius smeigtukus siejo su IV a. pabaiga. Žvilių monografijos autorė išvalgiai iškėlė problemą – kokie kapų kompleksai yra būdingi perėjimui iš senojo į vidurinį geležies amžių, koks turėtų būti absoliutinis to perėjimo datavimas. L. Vaitkunsienė kompleksų su įkapėmis, kurių viena dalis sietina su romėniškojo laikotarpio, o kita – su ankstyvųjų tautų kraustymosi laikotarpio dirbinių formomis, datavimą išsprendė paankstindama tokius kapus iki IV a. Tuo pačiu metu kaip Žvilių monografija pasirodė ir kitų tyrinėtojų straipsniai, kuriuose paliestas

romėniškojo laikotarpio pabaigos chronologinių indikatorių klausimas, būtent atkreiptas dėmesys į būtinybę paankstinti kai kurių apyrankių storėjančiais galais Vakarų Lietuvos kapinyuose datavimą. W. Nowakowski, statistiškai išanalizavęs Aukštakiemių kapinyno medžiagą, nustatė, kad II kapinyno naudojimo fazei, ypač jos pabaigai, kapų kompleksams būdingos apyrankės storėjančiais galais (*Kolbenarmringen*). Ši fazė siejama su santykiniais periodais C2–C3 (apie 250–350 m.). Svarbus W. Nowakowskio pastebėjimas, kad iš dalies šią Vakarų Lietuvos kapinyno fazę galima sinchronizuoti su germaniškų kuni-gaikštiškųjų Zakrzów–Hassleben–Leuna tipo kapų horizontu, kuriame nuo C2 periodo randama apyrankių storėjančiais galais (Nowakowski, 1999, 111–112). Šių eilučių autorė prie išvadų apie ankstyviausių apyrankių storėjančiais galais datavimą vėlyvučiu romėniškuoju periodu priėjo lygindama panašius Baitų, Bandužių, Lumpėnų ir Šernų kapinynų kompleksus, o minėtas apyrankes susiejo su C3 periodu (Banytė, 1999, 69). Taigi tuo pat metu, remiantis skirtingomis prielaidomis, apyrankių storėjančiais galais pirminio plitimo horizontas buvo datuotas vėlyvučiu romėniškuoju, o ne ankstyvučiu tautų kraustymosi laikotarpiu. Šio papuošalo tipo datavimo problema rodo, kad Žvilių kapinyno medžiaga yra svarbus šaltinis ir toliau gilinantis bei aptariant senojo geležies amžiaus/romėniškojo laikotarpio pabaigos klausimus.

ŽVILIŲ IR ŠARKŲ KAPINYNŲ RADINIŲ TIPAI, PATEIKTI SKAIČIAVIMŲ LENTELĖSE

Siekiant matematiniais metodais nustatyti tam tikrų dirbinių tipų tarpusavio ryšį, jų pasitaikymo kapuose kartu grupes, svarbu apibrėžti juos tipais ir potipiais, t.y. iš anksto numatyti, kurie jų formos

skirtumai atsirado laikui bėgant keičiantis madoms ar gamybos technikai. Kita vertus, kuo detalesnė radinių tipologizacija, tuo labiau tikėtina gauti „išsklidusį“ seriacijos vaizdą, tuo daugiau tipų bus programos „išmesta“ iš lentelės, nes tarp jų atsiranda daugiau pavienių tipo pasitaikymo atvejų. Tačiau smulkiau į potipius neskaidant radinių būtų atsisakyta paties seriacijų tikslo – nustatyti dirbinių formos ir jų kompleksų kaitą laikui bėgant. Iš pradžių į duomenų bazę įvedant Žvilių, o vėliau ir Šarkų kapinynų medžiagą atsisakyta į ją įtraukti darbo įrankius ir ginklus dėl dviejų priežasčių. Pirma, tokios įkapės kaip peiliai, įmoviniai kirviai, įmoviniai ietigaliai, verpstukai, galastuvai nėra geri chronologiniai indikatoriai. Kirvių ir ietigalių tipologija ir chronologija, paskelbta specialiai tam skirtose studijose (Казакьявичюс, 1988; Malonaitis, 2008), taip pat rodo, kad jų formų kitimas laikui bėgant žymiai mažiau akivaizdus nei papuošalų. Antra, ginklai ir vyriški bei moteriški darbo įrankiai seriacijoje kapų kompleksus „patraukia“ į skirtingus poliūs. Šių eilučių autorė kapų kompleksų seriacijos metodą pritaikė skirtumams tarp abiejų lyčių mirusiųjų įkapių sudėties Žvilių kapinyno kapuose (Banytė-Rowell, spaudoje⁶) išryškinti. Į pastarąją duomenų bazę įkapės buvo įkeltos smulkiau jų neklasifikuojant, tik su paskirties nuoroda. Tipus sudarė tiesiog ietigalis, peilis, pentinas, verpstukas, segė, smeigtukas, žiedas ir t.t. WinBasp programa atlikus seriaciją, kapų kompleksai išsiskyrė dviem „sparnais“ – vyriškų ir moteriškų kapų, o juos jungė vaikams ir paaugliams skirti kapai. Paaiškėjo, kad moteriškiausias įkapes sudaro galvos danga, puošta žalvariu, verpstukas, žalvarinė grandinė, yla, o vyriškąsias labiausiai reprezentuoja galastuvas, pentinas, žąslai, kirvis, ietigalis, geriamasis ragas, peilis, diržo dalys. Kai kurie papuošalai taip pat buvo lyties žymuo. Pvz., lazdeliniai smeigtukai buvo būdingi visoms

⁶ To paties pavadinimo pranešimas skaitytas simpoziume „Rank, Gender and Society around the Baltic 400–1400 AD“, vykusiame 2007 m. gegužės 23–27 d. Kuressaare (Estija).

amžiaus ir lyties grupėms, tačiau tokių smeigtukų porų pasitaikė tik moteriškos lyties kapuose, kaip ir žiedinių bei kryžinių smeigtukų. Lankinės segės rastos tik vyriškos lyties mirusiųjų kapuose. Žiedai buvo dėti į visų grupių kapus, antkaklės dažniau dėtos moteriškos lyties mirusiesiems, nors pasitaikė ir vyrų kapuose. Apyrankės būdingesnės moterims ir vaikams/paaugliams, bet retos vyrų kapuose. Į šiam straipsniui rengiamą duomenų bazę neįtraukiant darbo įrankių ir ginklų, kurie „poliarizuotų“ seriaciją, vis dėlto buvo įtraukta įkapių – aprangos elementų, kurie, tikėtina, tipų seriaciją šiek tiek darys „dvilytę“. Tai lankinės segės, diržų sagtys, geriamojo rago apkalai, pentiniai. Pavieniai kamanų apkalai ir antskydis įtakos seriacijai nedarys. Visos minėtos įkapės – vyriškos. Į duomenų bazę įtraukiant tik tipą kaip vienetą (pagal principą yra/nėra), o ne to paties tipo pasitaikymo kape skaičių, neutralizuojamas smeigtukų porų kaip įkapių „moteriškumas“. Taigi galima daryti prielaidą, kad aprangos elementai, buvę tam tikri lytiškumo simboliai, šiek tiek trukdys gauti „idealius“ seriacijos rezultatus, tačiau atsisakyti, tarkim, sagčių potipių įvedimo į duomenų bazę būtų nenaudinga, turint omenyje, kad sagtys, tikėtina, yra neblogi chronologiniai indikatoriai.

Žemiau lentelėje pateikiami seriacijoje naudotų Žvilių radinių tipai, kurie išskirti peržiūrėjus kapinyno medžiagą. Greta tipo pavadinimo nurodytas jo šifras, kuris pateiktas WinBasp programos lentelėse. Žinoma, tipui pažymėti užtektų suteikti jam numerį, bet peržiūrint statistikos lenteles tam tikros žodžių santrumpos atrodo patogesnės. Vien skaičiaus šifras, esant maždaug šimtui tipų, iš atminties sunkiau būtų atpažįstamas. Tos pačios grupės papuošalai žymimi tuo pačiu numeriu šifro priekyje. Pvz., antkaklės žymimos skaičiumi 2, segės – 4. Karolių šifras prasideda raidėmis TM

(pagal M. Tempelmann-Mączyńskos tipologiją). Keletas komentarų apie Žvilių radiniams taikytą detalesnę klasifikaciją. Taigi stiklo, žalvario ir aštuoniukės formos gintaro karoliams buvo taikyta M. Tempelmann-Mączyńskos tipologija (Tempelmann-Mączyńska, 1985). Paprasti gintaro karoliai į duomenų bazę neįtraukti, nes dauguma jų nėra geri chronologiniai indikatoriai. Pusmėnulio formos kabučiai buvo išskirti į A (ažūrinių) ir B (neazūrinių) potipius pagal A. Simniškytės sudarytą klasifikaciją (Simniškytė, 2002, 98–106). Atskirai išskirti žalvariniai profiliuoti ir sidabriniai kibiro formos kabučiai. Lankinėms segėms lenkta kojele buvo taikyta U. Budvydo klasifikacija (Budvydas, 2002). Kitos lankinės segės, pasižyminčios lietomis užkabomis, buvo išskirtos pagal kojelės formą (lent. 1, Nr. 41–43). Tarp Žvilių smeigtukų vyravo vadinamasis lazdelinių smeigtukų tipas. Peržiūros metu klasifikuojant kapinyno medžiagą buvo pasinaudota A. Jugos-Szymańskos disertacijos rankraščiu⁷ (Juga-Szymańska, 2007š), kuriame detalai tipologizuota ta smeigtukų grupė, kuri lietuviškoje medžiagoje vadinama lazdeliniais. Žvilių medžiagoje pasitaikė tiek BII tipo pagal A. Juga-Szymańską lazdelinių (su užvyniotu į viršų galvutės galiuku), tiek BIII tipo (su paprastai užlenkta viela galvutėje) smeigtukų. Nemaža jų dalis apnykę, todėl potipio nustatyti neįmanoma. Juos jungiau į vieną lazdelinių smeigtukų tipą, įtraukdama ir C tipo smeigtuką, ir *Ringkopfnadel* tipo smeigtukus pagal Juga-Szymańską. C tipui būdingas galvutės vielos užvyniojimas ant adatos, o *Ringkopfnadel* – visiškai uždara kilpos formos galvutė. Atskirą smeigtukų grupę sudarė geležiniai pastorinta galvute su skylute joje (ylos pavidalo smeigtukai pagal L. Vaitkunskienę, lentelėje tipas Nr. 52). Remiantis A. Jugos-Szymańskos tipologija statinėlinio smeigtuko potipis įvardytas kaip tipas Szwajcaria I. Skirstant apyrankes naudotasi M. Michelberto klasifikacija, tačiau tarp

⁷ Nuoširdžiai dėkoju dr. A. Jugai-Szymańskai už leidimą naudotis jos disertacijos rankraščiu ir už dovanotą darbo kopiją.

Žvilių apyrankių buvo ir nemažai supaprastintų klasikinių pavyzdžių formų, kurias išskyrčiau kaip derivatus. Galima daryti prielaidą, kad Žviliuose rasta nemažai apyrankių formų, kurios buvo būdingos perėjimui iš romėniškojo į tautų kraustymosi laikotarpį ir nepateko į M. Michelberto tipologiją. Žvilių medžiagoje jas išskyrčiau pagal būdingiausias bruožas (pvz., suploto pusiau apskrito pjūvio neornamentuotas ar negausiai ornamentuotas prie galų, apyranke užkeistais galais). Bandyta atskirti apyranke nežymiai storėjančiais galais ir vadinamąsias storagales, siekiant nustatyti jų tarpusavio santykį. Ypatingesnės žiedų formos susietos su Ch. Beckmann tipologija (tipai Beckmann 22d, 29, 36) (Beckmann, 1969), kiti žiedai apibūdinti pagal svarbiausią formos bruožą. Skirstant sagčių formas remtasi kapitaliniu R. Madyda-Legutko darbu (Madyda-Legutko, 1986). Skaitytojas gali priekaištauti, kodėl H grupės ovalios sagtys nesujungtos į vieną tipą, bet suskirstytos potipiais, tačiau siekta rasti tam tikrų dėsningumą, kodėl šios kiek skirtingų formų ovalios sagtys paplitusios Žvilių kapuose. Galiausiai tipų sąrašo Nr. 99–106 išvardintos retos vyrų kapų įkapės. Deja, didžiąją jų dalį WinBasp automatiškai išmes iš seriacijos kaip pavienius tipus, tačiau bus galima pažiūrėti, kokioje vietoje atsidūrė kapai su šiais radiniais dėl kitų seriacijoje „dalyvavusių“ radinių tipų. Antskydžio iš Žvilių kapo 48 formai nusakyti buvo pasinaudota N. Zieling klasifikacija (Zieling, 1989) (1 lent.). Lentelėje 1 pateikiami visi radinių tipai įvesti į WinBasp duomenų bazę, nepaisant to, kad didelė jų dalis kaip pavieniai tipai seriacijoje nebus panaudoti. Tipų šifrai nurodomi tik tų dirbinių, kurie pateko į seriacijos lenteles. Lentelė atspindi tipų įvairovę ir jų pasitaikymą kapuose. Šarkų kapų šifras duomenų bazėje pasirinktas kaip „sr“, o Žvilių kapai žymėti trumpiniu „zv“.

WINBASP SERIACIJOS IŠDAVOS

Į duomenų bazę WinBasp programoje buvo įkeltos visos žemiau lentelėje pateiktos įkapės. Prieš pradėdant seriaciją duomenų bazė yra patikrinama, t.y. išskiriami tie tipai, kurių rasta po vieną, ir tie kapai, kuriuose rasta tik viena įkapė, arba viena iš dviejų įkapių priklausė tik kartą pasitaikiusiam tipui. Programa pažymi tipus ir kapus, kurie nebus panaudoti seriacijoje. Nusprendus tam tikrą radinio tipą pašalinti iš seriacijos, šaltinių bazė vis siaurėja – mažėja skaičius kapų, kuriuose pasitaiko bent du tipai. Į pirmąją duomenų bazę buvo atskirai įkelti visi lazdelinių smeigtukų ir įvijinių žiedų tipai. Taigi jau prieš pirmąją seriaciją buvo automatiškai pažymėti šie tipai, kurie nebuvo įtraukti į seriaciją (žr. pagal jų numerius 1 lent.): Nr. 1, 2, 8, 9, 14a, 15, 16, 18, 24, 25, 26, 28, 30, 32, 33, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 53, 57, 60, 61, 63, 66, 70, 71, 73, 74, 75, 80, 84, 85, 89, 93, 94, 95, 101, 103, 104, 105. WinBasp programa taip pat parodė, kokie kapai dėl mažos įkapių tipų įvairovės nebus serijuojami⁸.

Pirmosios seriacijos rezultatai nuvylė, nes lentelėje pažymėti taškai buvo pakrikę. Tai, kad ši seriacijos lentelė „apgaulinga“, liudijo greta išrikuoti tokie tipai kaip antkaklė kūginiais galais, žiedinis smeigtukas, pusmėnulio formos B tipo kabutis ir segė trikampė kojele trumpa užkaba, H 39 formos sagtis. Taigi pastarieji radiniai, savo formomis priklausantys ne anksčiau kaip romėniškojo ir ankstyvojo tautų kraustymosi periodo sandūrai, atsidūrė greta klasikinių romėniškojo periodo dirbinių. Čia pirmosios seriacijos lentelės nepateikiame dėl jos akivaizdaus klaidingumo. Siekiant atsisakyti galbūt perdėm potipiais susmulkintų tipų, tokių kaip įvairių potipių lazdeliniai smeigtukai ir įvijinių žiedų, suskirstytų pagal vielos skerspjūvį, lazdeliniai smeigtukai sujungti į vieną tipą su šifru 5.B, o įvijiniai žiedai –

⁸ Tai Žvilių kapinyno kapai 29, 36, 43, 45, 51, 59, 60, 62, 66, 69, 71, 75, 76, 78, 92, 94, 95, 98, 106, 117, 120, 123, 128, 132, 133, 135, 145, 146, 153, 154, 156, 158, 263, 269, 271, 279, 281, 285, 288, 290, 292, 294, 299, 301, 302.

1 lentelė. Žvilių ir Šarkų radinių tipų, įvestų į duomenų bazę, sąrašas su tipų šifrais, naudotais seriacijos lentelėse.

Tipo Nr.	Radinio tipo pavadinimas	Tipo šifras, naudotas WinBasp duomenų bazėje	Pastabos ir kapų su atitinkamais tipais numeris
1.	GALVOS DANGA 1 Puošta įvijėlėmis		zv. 23
2.	Apgalvis		zv. 149
	ANTKAKLĖS 2		
3.	Kūginiais galais II, III grupės	2.kgAnt	sr. 17, 24, 27, 30, 32, 33, 35, 39; zv. 22, 23, 27, 34, 65, 72, 74, 129
4.	Dėželinė viela apvyniotais galais	2.dezAnt	zv. 22–24, 68
5.	Viela apvyniotais galais su kabliuku ir kilpele	2.vielAnt	zv. 50, 84, 87, 89, 96, 113, 274
6.	Su raktų skylutės pavidalo kilpele	2.raktAnt	zv. 29, 42, 44, 47, 49, 54, 103, 139, 260, 261, 268
7.	Lygiu lankeliu su plokščia ovalia kilpele		zv. 67, 274
8.	Šaukštiniu galu		zv. 265
9.	Tordiruota su kabliuku gale (kitas galas nulūžęs)		zv. 269
10.	Užkeistais galais	2.uzkAnt	zv. 270, 282
	KAROLIAI TM		
11.	Mažas, skaidrus, mėlynas, TM I grupė 18 Mažas, skaidrus, violetinis/bordo, TM I grupė 19	TM 18.19	zv. 54, 89, 99, 103, 108, 115, 116, 260, 261, 265, 266, 270, 275, 280, 293, 295, 297
12.	Apvalios suplotos formos juodas, TM II grupė 40 Raudonas, neskaidrus TM II 41	TM 40.41	zv. 86, 96
13.	Gelsvas, ratuko formos, TM grupė III	TM III	sr. 30; zv. 111, 125
14.	Dvigubo nupjauto kūgio skaidrus, TM IV grupė, artimi tipai 56 (<i>wasserhell</i>) Dvigubo nupjauto kūgio, mėlynas, skaidrus, TM IV 57 Dvigubo nupjauto kūgio, suplotas, skaidrus, geltonas TM IV artimas 61 Dvigubo nupjauto kūgio žalias, TM IV grupė, artimas 63	TM IV	zv. 39, 40, 53–55, 83–85, 87, 88, 97, 102, 108, 111, 115, 260, 261, 263– 266, 270, 275, 291, 295, 297, 300
14a.	Dvigubo nupjauto kūgio, raudonas, neskaidrus, TM IV 71		zv. 119
15.	Baltas, neskaidrus, ištempo dvigubo nupjauto kūgio, TM V 76		zv. 297
16.	Skaidrus melšvas, dvigubo nupjauto kūgio, sudėtinis TM X		zv. 291
17.	Tamsiai mėlynas, sudėtinis TM X 91 Juodas, neskaidrus, sudėtinis TM X 97	TM 91.97	zv. 109, 115, 119, 138, 140, 291
18.	Dvigubas rantuotas, skaidrus TM X 103		zv. 83
19.	Mėlynas keturkampio pjūvio, trumpas, TM XI grupė	TM XI	zv. 139, 159
20.	Mėlynas kubooktaedrinis, TM 126 (XIV grupė)	TM 126	zv. 53, 275
21.	Stambiau susuktas (įvijinis), artimas TM XV 143– 144	TM 143/4	zv. 115, 116, 118, 119
22.	Žalias įvijinis, TM XVII 151 Tamsiai mėlynas įvijinis, TM XVII 152	TM 151.2	sr. 36; zv. 114, 118, 125, 293
23.	Rantuotas, skaidrus, beveik cilindro formos, TM XVIII grupė, spalva artimas 159b Rantuotas, melšvas, suplotas, TM XVIII grupė, spalva artimas 157, tik mažesnis Rantuotas, gelsvas, TM XVIII, spalva artimas 161	TM XVIII	zv. 44, 53, 266, 275, 295
24.	Baltas, neskaidrus, su mėlynomis akutėmis, TM XXI 201b		zv. 108

1 lentelės tęsinys

Tipo Nr.	Radinio tipo pavadinimas	Tipo šifras, naudotas WinBasp duomenų bazėje	Pastabos ir kapų su atitinkamais tipais numeris
25.	Karolis su „saulutėmis“, TM XXIII 362		zv. 84
26.	Žalvarinis karolis, TM LX 528b		zv. 275
27.	Gintarinis aštuoniukės formos kabutis		zv. 52, 261
	ŽALVARINIAI IR SIDABRINIAI KABUČIAI 3		
28.	Pusmėnulio formos ažūrinis kabutis, A tipo		zv. 297
29.	Pusmėnulio formos, B2 tipas Pusmėnulio formos „B?“ tipo plokščiais trikampaiais galais	3.kabB	zv. 34, 65
30.	Žalvarinis pailgas		zv. 49
31.	Sidabrinis kibiro formos	3.kibKab	zv. 85, 87–89, 149, 261, 265
	SEGĖS 4		
32.	Apskritinė ažūrinė		zv. 27
33.	Didžioji lankinė segė lenkta kojele, paprasta I.2.1.1	4.I 211	sr. 19; zv. 56
34.	Didžiosios lankinės segės su keturkampiais laukeliais I.2.1.2 bei I.2.2.2	4.I.2	zv. 48, 86, 268
35.	Lankinė žieduotoji lenkta kojele II.1.1 Lankinė žieduotoji lenkta kojele II.1.2 Lankinė žieduotoji lenkta kojele II.1.3 Lankinė žieduotoji lenkta kojele II.1.1.?	4.II 1	sr. 16; zv. 28, 35, 88, 103, 270
36.	Didžioji lankinė žieduotoji segė II.2.1.1 Didžioji lankinė žieduotoji segė II.2.1.2 Didžioji lankinė žieduotoji segė II.2.2.1 Didžioji lankinė žieduotoji segė II.2.2.2	4.II 2	zv. 39, 40, 85, 97, 260, 261, 270, 275, 295
37.	Didžioji lankinė žieduotoji segė II.2.2.2., vėlyvoji atmaina, su tinkleliu tarp žiedelių		zv.47
38.	Maža ar didesnė didžiųjų lankinių žieduotųjų segių versija – perėjimas į II.3.1	4.perII3	zv.112, 113, 137, 277, 278
39.	Lankinė segė su nežymiai trikampe, lenkta, įkirpta kojele		zv. 105
40.	Lankinė segė trikampe kojele, trumpa, lieta užkaba	4.trikK	zv. 58, 130
41.	Lankinė segė rombine kojele, trumpa, lieta užkaba		zv. 140
42.	Geležinė lankinė segė kastuvo formos kojele, trumpa užkaba		zv. 132
43.	Lankinė segė žvaigždine kojele		zv. 32
44.	Lankinė ilgakojė segė lieta užkaba		zv. 143B
45.	„Vikšrinė“ segė (<i>Raupenfibel</i>)		zv. 261
46.	Geležinė lankinė segė	4.lgelS	sr. 15; zv. 30, 33, 294
	SMEIGTUKAI 5		
47.	Geležinis lazdelinis, apskritai B tipo		Visi šie smeigtukai antroje Žvilių duomenų seriacijoje sujungiami į vieną tipą 5.B C tipo smeigtukai: zv. 35 BII tipo smeigtukai: zv. 22, 48, 56, 57, 62, 67, 68, 70, 82–84, 89, 98, 100, 104, 108, 109, 111, 113–115, 119–121, 130, 137, 141, 143A, 145, 148, 155, 261, 268, 272, 279, 287, 289, 290, 296 BIII tipo smeigtukai: zv. 36, 87, 88, 93, 95, 126B, 157, 262, 288, 298, 299 <i>Ringkopfnadel</i> (uždara galvutės kilpa): sr. 26; zv. 26, 41, 53, 57, 73, 94, 96, 127, 157, 269, 292
48.	Geležinis su ant adatos apsukta galvute, C tipo?		
49.	Geležinis lazdelinis, BII tipo		
50.	Geležinis lazdelinis, BIII tipo		
51.	<i>Ringkopfnadel</i>		

1 lentelės tęsinys

Tipo Nr.	Radinio tipo pavadinimas	Tipo šifras, naudotas WinBasp duomenų bazėje	Pastabos ir kapų su atitinkamais tipais numeris
52.	Geležinis su skylute galvutėje ir įverta grandele	5.gelX	zv. 50, 58, 116, 131, 138, 139, 143A
53.	Žalvarinis statinėlinis smeigtukas (tipas Sz wajcaria I)		zv. 66
54.	Žalvarinis žiedinis smeigtukas	5.zied	zv. 23, 24, 34
55.	Kryžiniai smeigtukai žalvarinėmis galvutėmis, jų detalės	5.kryz	zv. 44, 55, 149, 272, 273, 276
56.	AŽŪRINIAI GRANDINĖLIŲ KABUČIAI-SKIRSTIKLIAI (bendri visiems variantams) 6	6.aSkirs	sr. 17; zv. 24, 66, 265, 291
	APYRANKĖS 7		
57.	Pusiaus apskrito pjūvio, II grupės (akinė) apyrankė užkeistais galais		sr. 34; zv. 278
58.	Pusiaus apskrito pjūvio, VII grupės Pusiaus apskrito pjūvio, VII grupės, su užbrūkšniuotų trikampių laukelių motyvu galuose	7.VII	sr. 16, 32; zv. 22–24, 27, 41, 43, 44, 49, 50, 53, 54, 56, 84, 87, 89, 96, 108, 117, 136, 260, 262, 265, 270, 274, 276, 293, 298
59.	VII grupės derivatas? Trikampio pjūvio apyrankės	7.trikpj	zv. 116, 122, 146
60.	Pusiaus apskrito pjūvio IV grupės apyrankės, puoštos užbrūkšniuotų trikampių kompozicija	7.IV	sr. 30, 35; zv. 129
61.	Pusiaus apskrito pjūvio IV grupės apyrankių variantas, užbrūkšniuotų trikampių ir rombų kompozicija		zv. 118
62.	Suploto pusiau apskrito pjūvio, neornamentuotos/ornamentuotais galais	7.supPA	zv. 113, 125, 137–139, 143A, 149, 157, 261, 268, 286, 289
63.	Pusiaus apskrito pjūvio (masyvesnė)		zv. 270
64.	I grupės trikampio pjūvio	7.tr I	sr. 30, 36, 39; zv. 73, 80, 128, 129
65.	Trikampio pjūvio apyrankių derivatas	7.trDer	zv. 50, 54, 55, 264, 297
66.	Keturkampio pjūvio, suapvalintais galais		zv. 83
67.	Įvijinė apyrankė iš plonos pusiau apskrito pjūvio vielos Įvijinė apyrankė iš plonos apskrito pjūvio vielos Įvijinė apyrankė iš plonos trikampio skerspjuvio vielos	7.ivij	zv. 46, 86, 109, 280, 286, 287
68.	Apyrankė nežymiai storėjančiais galais	7.nezSt	zv. 40, 82, 85, 88, 109, 140, 295, 301
69.	Pusiaus apskrito pjūvio neornamentuotos/šiek tiek ornamentuotos užkeistais galais	7.uzkPA	sr. 19; zv. 32, 104, 112, 114, 130
70.	Išgaubto pjūvio užkeistais galais		zv. 110
71.	Trikampio pjūvio užkeistais galais		zv. 263
72.	Storagalė apyrankė	7.storG	zv. 47, 101, 105, 113, 260, 261
73.	Apyrankė su iš vielos susukta akute		zv. 88
74.	Tordiruota apyrankė		zv.269
	ŽIEDAI 8		
75.	Uždaras iš ovalaus skerspjuvio vielos		zv. 91
76.	Įvijinis iš trikampio skerspjuvio vielos		Visi šie žiedai II Žvilių duomenų seriacijoje pateikiami kaip vienas tipas (įvijinis žiedas) 8.iv 8.ivTR: zv. 23, 37, 42, 46, 48, 91, 108, 111, 114, 116, 121, 125, 130, 131, 134, 154, 156, 158, 289, 296 8.ivPA: zv. 50, 53, 113–115, 125, 134, 264, 267, 284, 297 8.ivAP: zv. 44, 54, 91, 102, 109, 112, 261, 266, 273 8.ivKET: zv. 56, 112, 119, 148
77.	Įvijinis iš pusiau apskrito pjūvio vielos		
78.	Įvijinis iš apskrito/ovalaus skerspjuvio vielos		
79.	Įvijinis iš keturkampio skerspjuvio vielos		

1 lentelės tęsinys

Tipo Nr.	Radinio tipo pavadinimas	Tipo šifras, naudotas WinBasp duomenų bazėje	Pastabos ir kapų su atitinkamais tipais numeris
80.	Įvijinis tordiruotas, Beckmann 36 tipo		zv. 97
81.	Įvijinis su šiek tiek paplatinta vidurine apvija Įvijinis priekyje paplatinta apvija užkeistais galais (taip pat įvijinis paplatinta vidurine apvija, kaip iš kapo 55)	8.ivViv	zv. 40, 55, 115, 121, 123, 130, 133, 136, 266
82.	Įvijinis išplotais galiukais	8.ivISPg	zv. 155, 159, 278, 281
83.	Pastorintais užkeistais galais Pusiau apskrito/apskrito/ovalaus skerspjuvio užkeistais galais Užkeistais galais, tordiruotas	8.uzkG	zv. 39, 40, 87, 99, 265, 295
84.	Beckmann 22d tipo (su dviguba iš vielos susukta akute)		zv. 39
85.	Beckmann 29 (įkirptais užsuktais galais)		zv. 259
86.	Išgaubtu lankeliu nesueinančiais galais Apskrito pjūvio lankeliu nesueinančiais galais Plokščio pjūvio lankeliu nesueinančiais galais	8.atvir	zv. 48, 106, 267, 275
	SAGTYS 9		
87.	Geležinė, apskrita, vienanarė (plonesnė), artima AC 13 Geležinė, apskrita, vienanarė, artima AC 14	9.AC	zv. 39, 88, 268
88.	Geležinė dvinarė D grupės saktis (D formos, artima D 30) Geležinė dvinarė D grupės saktis (D formos, artima D 30 ar D 28) iš kapo 93	9.AD	sr. 36; zv. 26, 30, 35, 92, 93, 126A
89.	Geležinė, dvinarė E grupės saktis (D formos kiek išlenktu lankeliu, artima E 14)		zv. 59
90.	Geležinė su apkalu G grupės saktis (keturkampė) Geležinė vienanarė G grupės saktis	9.AG	zv. 28, 33, 296
91.	Geležinė vienanarė H grupės saktis (šiek tiek ovali, vienodu lankeliu, artima H 1 tipui)	9.AH1	zv. 48, 60, 70, 82, 99, 282, 284
92.	Geležinė vienanarė H grupės saktis (ovali, su pastorinta priekine dalimi, artima H 11 tipui) Žalvarinė vienanarė H grupės saktis (ovali, su pastorinta priekine dalimi, artima H 11 tipui)	9.AH11	zv. 32, 40, 45, 85, 102, 110, 112, 113, 130, 137, 143B, 153, 159, 260, 261, 270, 277, 278
93.	Geležinė ovali H grupės saktis (rėmelis įtrūkęs, artima H 12 tipui)		zv. 270
94.	Geležinė vienanarė H grupės saktis (ištempto ovalo, didelė, artima H 13)		zv. 51
95.	Žalvarinė nežymiai pastorintu lankeliu su apkalu saktis H 16 (prie pentinų)		zv. 47
96.	Geležinė vienanarė H grupės saktis (ovali, su stipriai pastorinta priekine dalimi, artima H 25)	9.AH25	zv. 47, 56
97.	Geležinė ovali, šiek tiek D formos, artima H 30		zv. 295
98.	Žalvarinė ovali saktis stipriai pastorinta daugiakampe priekine dalimi su apkalu H 39 Žalvarinė ovali saktis pastorinta daugiakampe priekine dalimi H 39, tik be apkalo	9.AH39	zv. 58, 97

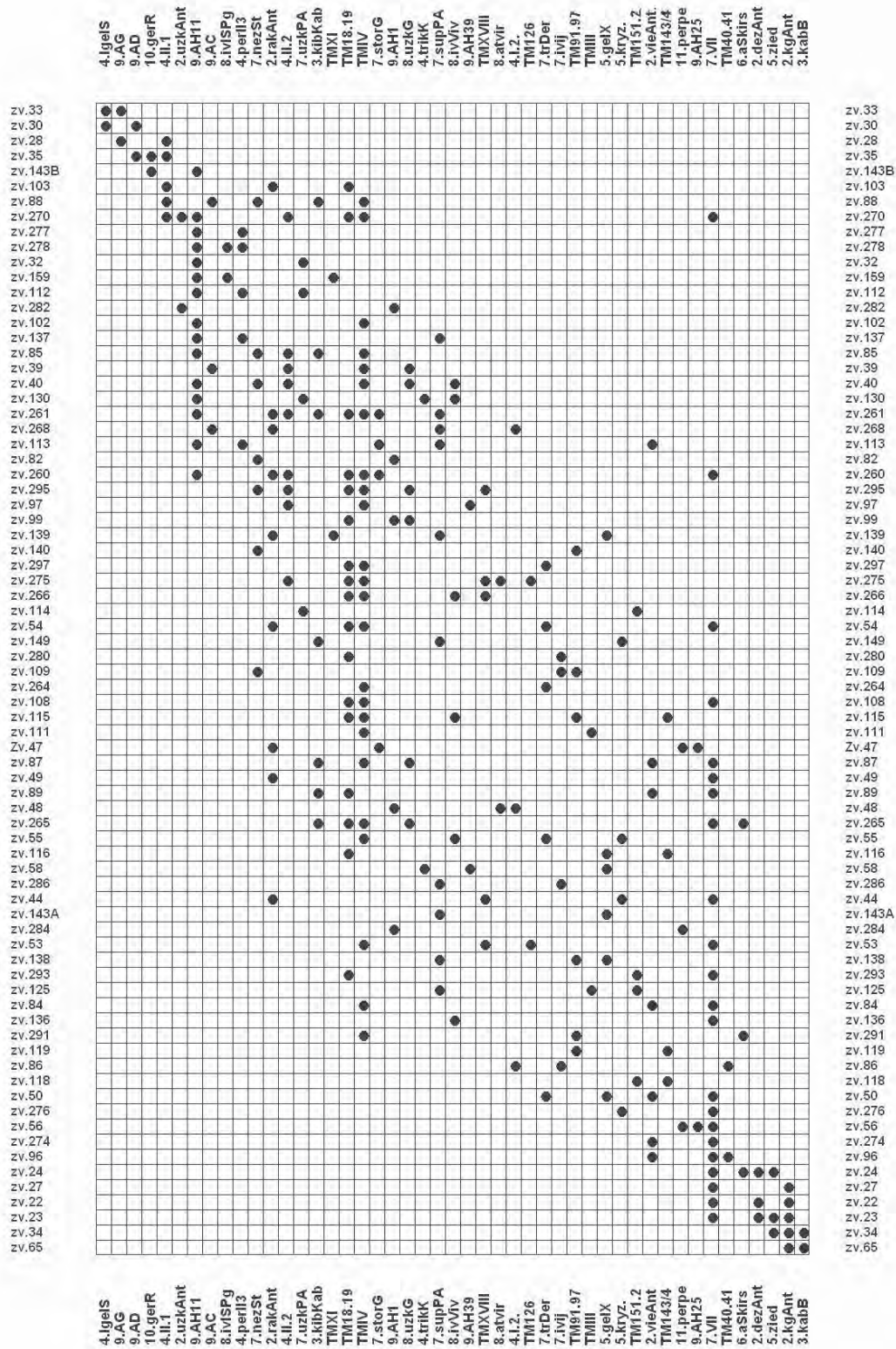
1 lentelės tęsinys

Tipo Nr.	Radinio tipo pavadinimas	Tipo šifras, naudotas WinBasp duomenų bazėje	Pastabos ir kapų su atitinkamais tipais numeris
99.	ŽALV. GERIAMOJO RAGO APKALAI 10	10.gerR	zv. 35, 143B
100.	PERPETĖ 11	11.perpe	zv. 47, 56, 284
	PENTINAI 12		
101.	Žalvariniai		zv. 47
102.	Geležinis su ilgu smaigu		zv. 259, 270
103.	Geležinis pentinas su ataugėle prie spyglio		zv. 285, 294
104.	ŽALV. KRYŽINIAI KAMANŲ APKALAI 13		zv. 47
105.	ANTSKYDIS 14 artimas Zieling K1		zv. 48
106.	KETURKAMPIS APKALAS 15 (nuo dėžutės)		zv. 126B, 127

į vieną bendrą tipą, šifruotą 8.iv. Vėl buvo atlikta šios pakeistos duomenų bazės seriacija. Gautoje lentelėje taškai nebuvo tankiau išsidėstę, tik labiau išryškėjo du poliai. Viename įsivaizduojamos seriacijos ašies gale, tarsi pirmame „poliuje“, atsidūrė pusbėnulio formos B tipo kabučiai, žiediniai smeigtukai, antkaklės kūginiais galais, dėželinės antkaklės, ažūriniai kabučiai-skirstikliai. Šioje lentelės dalyje buvo galima išvelgti matematiškai išskirtą ankstyviausią Žvilių kapų grupę. Kitame lentelės „poliuje“ atsidūrė geležinės lankinės segės, G ir D formų sagtys, geriamieji ragai, lankinės žieduotosios segės lenkta kojele (mažesniojo tipo II.1). Tarp šių dviejų „polių“ buvo išsidėstę visi kiti radiniai, nesudarantys atskirų tankesnių taškų telkinių. Vėlgi antrojo „poliaus“ tipų sudėtis neleido patikėti, kad šią kapų grupę galima priskirti vėlyviausiai fazei. D 30 formos, pagal R. Madyda-Legutko, sagtys Vakarų baltų regione datuojamos C1a–C2 periodais, o įvairios keturkampės G formos sagtys taip pat būdingos romėniškajam laikotarpiui (Madyda-Legutko, 1986, Tab. 9). Tuo tarpu antros seriacijos lentelėje jos atsidūrė toliau nei H grupės sagtys, kurios, pagal R. Madyda-Legutko, Vakarų baltų srityse būdingiausios D periodui. Lazdeliniai smeigtukai ir įvijiniai žiedai buvo būdingi daugumai kapų, todėl jų kaip chronologinių rodiklių vaidmuo menkas. Trečiajai seriacijai šie smeigtukai ir įvijiniai žiedai iš duomenų bazės

išimti. Čia pateikiama trečiosios Žvilių kapų seriacijos lentelė (1 pav.), kuri vėlgi rodo, kad iš viso nemažo seriacijai panaudoto kapų skaičiaus išsiskiria tik dvi grupės – ankstyvoji, kurioje rasta antkaklės kūginiais galais, dėželinės antkaklės, pusbėnulio formos B tipo kabučiai, žiediniai smeigtukai, ažūriniai kabučiai-skirstikliai, ir anksčiau aptarta „vyriška“ grupė su D ir G formos sagtimis. Tarp šių dviejų grupių lentelėje matomi toliki nuo įsivaizduojamos seriacijos ašies tipų paplitimo taškai. Šioje diagramoje sunku išskirti kokias nors smulkesnes pagal tipus tarpusavyje susijusias kapų grupes. Akivaizdu, kad VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės buvo papuošalo tipas, atsiradęs dar antkaklių kūginiais galais horizonte, bet buvęs madingas ir atsiradus antkaklėms su rakto formos kilpele. Komplexams su pastarojo tipo antkaklėmis artimi kompleksai tų kapų, kuriuose randama H 11 formos sagčių, TM 18–19 ir TM IV formos stiklo karolių, didelių lankinių žieduotųjų segių lenkta kojele. Kibiro formos kabučiai ir apyrankės nežymiai storėjančiais galais atsidūrė antkaklių su rakto formos kilpele kaimynystėje, nors viename kape kartu randami retai.

Siekiant sustiprinti pusiausvyrą tarp Žvilių ankstyvosios kapų grupės, besitelkiančios lentelėje aplink kapus su antkaklėmis kūginiais ir dėželiniais galais, ir vėlyvesnės, Žvilių duomenų bazė, iš kurios buvo išmesti lazdeliniai smeigtukai ir

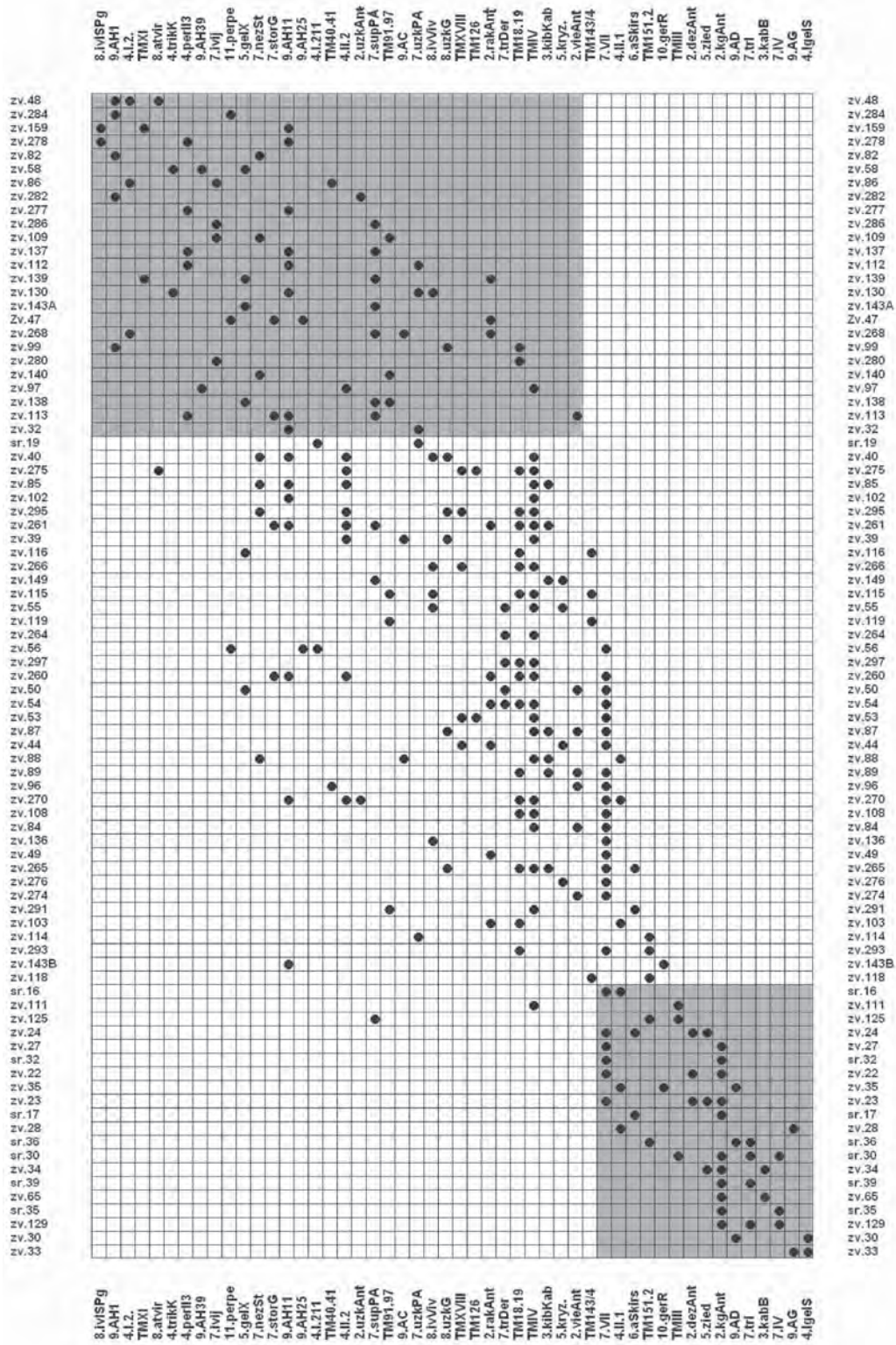

1 pav. Trečiosios Žvilių kapinyno kapų seriacijos lentelė.

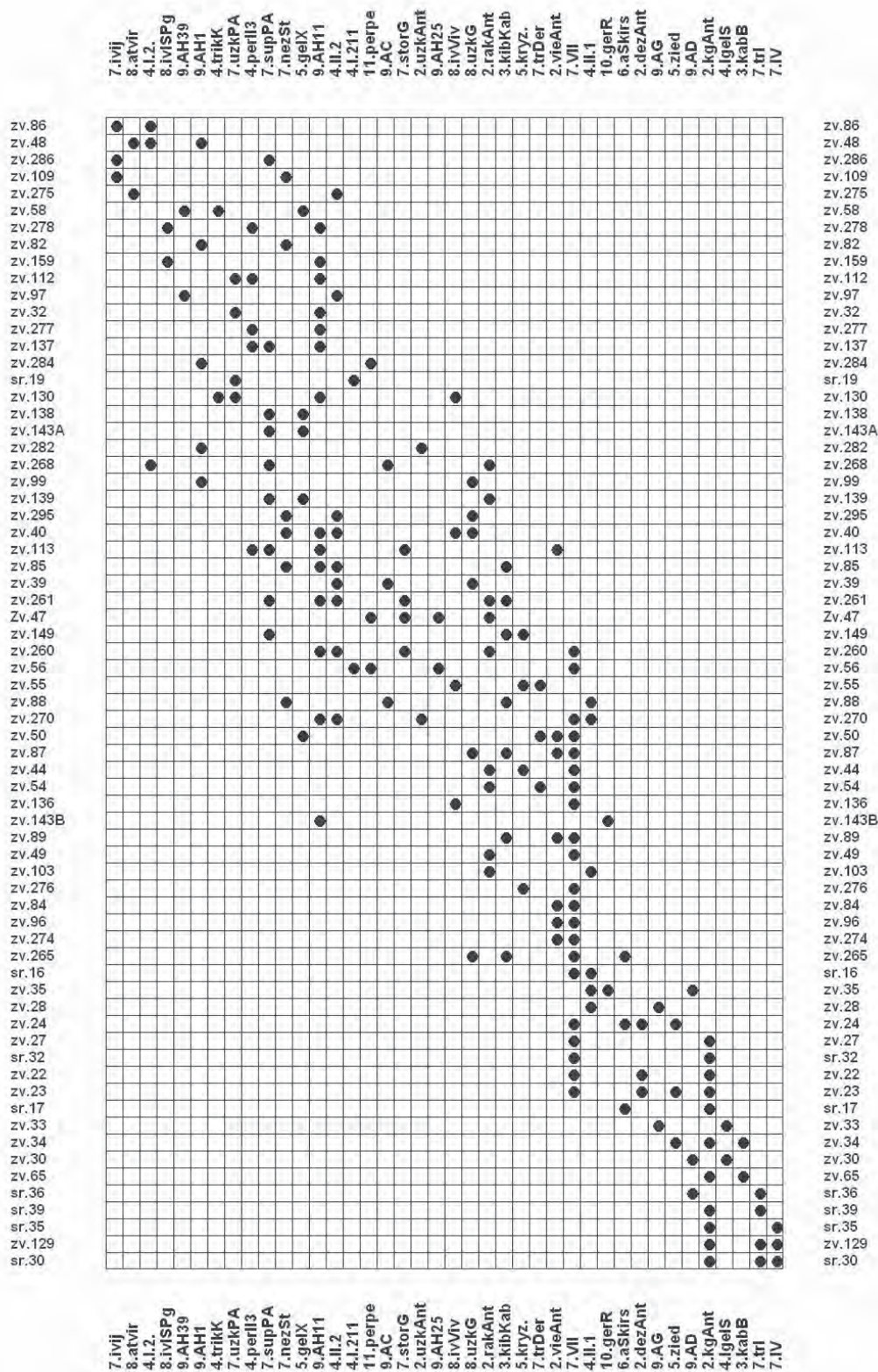
įvijiniai žiedai, papildyta Šarkų kapinyno kompleksais. Šarkų kapinyno, kuris priklauso tai pačiai periferinei Lietuvos pajūrio kapinynų su akmenų vainikais grupei kaip ir Žvilių kapinynas, radinių tipai atitinka tas tipologijas, kurios čia buvo pritaikytos Žvilių radiniams. Deja, Šarkų duomenų bazė nėra didelė – nemažoje kapų dalyje, atmetus kirvius, peilius, ietigalius, buvo tik vienas radinio tipas. Taigi į WinBasp duomenų bazę buvo įkelti tik Šarkų kapai 16, 17, 19, 30, 32, 35, 36, 39, jų šifras duomenų bazėje pasirinktas „sr.“, Žvilių, kaip ir anksčiau, žymėti „zv.“. Į duomenų bazę nepateko išskirtinis Šarkų kapas 28, kuriame rasta lankinė žieduotoji segė su „lapeliais“ puošta kojele, nes kartu rastas tik vienas papuošalas – antkaklė kūginiais galais. Šarkų kape 30 pasitaikė du nauji tipai Žvilių duomenų atžvilgiu – III grupės I pogrupio pagal M. Michelbertą laiptelinė segė ir kryžinis žiedas, tačiau seriacijoje jie kaip pavieniai tipai nenaudoti. Šio kapo papuošalų gausa lėmė, kad diagramoje šis Šarkų kapas išliko su kitais keturiais tipais. Šarkų kape 19 rasta paprasta didžioji lankinė segė lenkta kojele (I.2.1.1) lėmė, kad į seriaciją buvo įtrauktas šis tipas, nes Žvilių kapinyne jis buvo rastas tik kape 56.

Pirmojoje bendros Žvilių ir Šarkų kapų seriacijos lentelėje matome, kad dešiniajame apatiniame kampe ryškiai išsiskiria ankstyvoji kapų grupė su kūginėmis ir dėželinėmis antkaklėmis, žiediniais smeigtukais, I grupės trikampio pjūvio, pusiau apskrito pjūvio IV grupės apyrankėmis, pusmėnulio formos B tipo kabučiais, mažais stiklo TM grupės karoliukais (2 pav.). Į šią grupę pateko ir D bei G formos diržų sagtys, lankinės geležinės segės. Taigi dėl Šarkų duomenų papildymo „vyriška“ kapų grupė su D ir G formų sagtimis „prisijungė“ prie ankstyvosios. Ažūriniai kabučiai-skirstikliai, mažesnės lankinės žieduotosios segės, įvijiniai stiklo karoliukai TM 151, 152, geriamieji ragai taip pat būdingi ankstyvesniajai kapų grupei, tačiau pasitaikė kapuose su vėlyvesnei fazei būdingais radiniais. VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, pasirodžiusios kartu su

kūginėmis antkaklėmis, išlieka ir antkaklių su raktos formos kilpele horizonte. Su vėlyviausiomis VII grupės apyrankėmis pasitaikė trikampio skerspjuvio apyrankių derivatas. Šiuos archajiškesnius apyrankių tipus išstumia apyrankės pusiau apskrito pjūvio užkeistais galais, suploto pusiau apskrito pjūvio neornamentuotos, apyrankės nežymiai storėjančiais galais ir storagalės apyrankės. Daugumą kapų apskritai galima priskirti antrajai fazei, nes smulkesnių tarpinių nekompatiškoje seriacijos lentelėje neižvelgiama. Galima tik pastebėti, kad, kaip spėjama, vėlyviausioje grupėje (viršutinė kairė lentelės dalis) atsidūrė kapai su tokiais C3 arba D periodą indikuojančiais tipais kaip lankinė segė trikampe kojele ir trumpa užkaba, didžiosios lankinės segės lenkta kojele su keturkampiais laukeliais abipus užkabos užvyniojimo, lankinių žieduotųjų segių perėjimo į II.3.1 tipą versija, sagtys stipriai pastorinta daugiakampe priekine dalimi H 39. Priskirkime kapus su šiais tipais fazei 2a. Greta šių radinių išdėstyti įvijiniai žiedai išplotais galiukais, H 1 tipo sagtys, mėlyni keturkampio pjūvio trumpi stiklo karoliai TM XI, įvijinės apyrankės. Tarp fazių 1 ir 2a kapų, kuriuos seriacijos lentelėje sunku aiškiai grafiškai atskirti, išsidėstę, vadinkime klasikiniai, Žvilių ir Šarkų antrosios fazės kapai. Jiems būdinga radinių tipų įvairovė. Būtent šios fazės kapuose gausu įvairių tipų stiklo karolių, tarp kurių vyrauja įvairių spalvų dvigubo nupjauto kūgio (TM IV grupė) ir maži mėlyni bei violetiniai (TM 18, 19) karoliai. Pasitaiko kuboaktaedrinių, rantuotų ir sudėtinių stiklo karolių (TM 126, TM XVIII, TM 91, 97). Įdomu, kad arčiau senamadiškų VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių yra išdėstyti tokie tipai kaip kryžiniai smeigtukai, antkaklės viela apvyniotais galais, kibiro formos kabučiai. Antkaklės raktos formos kilpele yra retokos, bet būdingos kapams su įvairiais fazės 2 kompleksais, taip pat pasitaikė sąlyginai išskirtoje fazėje 2a. Įdomu, kad antkaklės užkeistais galais atsidūrė greta didžiųjų lankinių segių lenkta kojele. Kita vertus, negalima

2 pav. Pirmosios bendros Žvilių ir Šarkų kapinynų seriacijos lentelė. Lentelės apačioje dešinėje pilku fonu pažymėti fazės 1 kapai, kairėje viršuje – fazių 2 ir 2a sandūros ir fazės 2a kapai. Tarp abiejų pilkų laukų išsidėstę fazės 2 kapai.

3 pav. Antrosios bendros Žvilių ir Šarkų kapinynų seriacijos lentelė (iš duomenų bazės pašalinus stiklo karolius).

tvirtai teigti, kad 2-osios fazės tipai, lentelėje išdėstyti dešiniau (arčiau ribinių VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių), tikrai yra ankstyvesni nei išdėstyti kairiau, o kapai, išdėstyti kiek žemiau, tikrai ankstyvesni už išdėstytus šiek tiek aukščiau. Pavyzdys yra dvigubas kapas 143. Moters kapas 143A, kuris pagal stratigrafiją yra jei ne vienalaikis su kapu 143B, tai šiek tiek vėlyvesnis (Vaitkuskienė, 1999, 52), atsidūrė fazės 2a ir 2 sandūroje, lentelės viršutinėje dalyje. Tuo tarpu kapas 143B liko žymiai žemesnėje, fazės 2 ankstyvesniųjų kapų vietoje. Šiuo atveju kapai lentelėje atsidūrė toli vienas nuo kito dėl subjektyvių priežasčių: kape 143B rasta ilgakojė lankinė segė lieta užkaba (neabejotinas D periodo tipas!) kaip pavienis tipas buvo programos išmestas iš seriacijos, o į lentelės apačią jį „patraukė“ žalvarinis geriamojo rago apkalas, t.y. tipas, kuris buvo būdingas ir 1-osios fazės kapui. Apie tai, kad tarp 2-osios fazės tipų yra daug bendro su sąlyginės fazės 2a tipais, liudija kapo 32 vieta lentelėje. Ji yra įsivaizduojamoje fazių 2 ir 2a sandūroje, o seriacijoje buvo panaudota šiame kape rasta H 11 formos ovali sagtis ir pusiau apskrito pjūvio apyrankė užkeistais galais. Tačiau kape 32 buvo rastas dar vienas tipas – lankinė segė žvaigždiniais galais, kuri iš seriacijos išmesta kaip vienintelė pasitaikiusi. Jei segė žvaigždiniais galais kaip tipas būtų likusi seriacijoje, tikėtina – pakeltų kapo 32 poziciją aukštyn, į sąlyginės fazės 2a kapų grupę.

Kitame bendros Žvilių ir Šarkų kapinyno seriacijos etape iš duomenų bazės buvo pašalinti visi karoliai. Antrojoje Žvilių ir Šarkų kapų seriacijos lentelėje tipų išsidėstymo tvarka iš esmės nepasikeitė: ir čia aiškiai išskiriama 1-osios fazės grupė, panašus klasikinių 2-osios fazės dalies tipų santykis, taip pat sunku atskirti sąlyginės fazės 2a kapus nuo pagrindinės 2-osios fazės kapų grupės (3 pav.). Žinoma, sumažėjo kapų „dalyvavusių“ seriacijoje, skaičius, jie šiek tiek pasikeitė vietomis. Pavyzdžiui, Žvilių kapas 265 atsidūrė artimiausioje fazės 1 kapų kaimynystėje, bet tai yra dėsninga,

nes iš seriacijos buvo pašalinti karoliai TM 18, 19 ir TM IV, kurie I seriacijoje „tempė“ Žvilių kapą 265 aukštyn, labiau į 2-osios fazės kapų pusę. Šio kapo papuošalų kompleksas, kurį sudarė šaukštinė antkaklė (seriacijoje nenaudota), ažūrinis kabutis-skirstiklis su grandinėlėmis, kibiro formos kabučių apvara, minėtų tipų stiklo karoliai, VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, žiedas užkeistais galais, yra pereinamojo iš 1-osios į 2-ąją fazę stiliaus.

STATISTIŠKAI IŠSKIRTŲ ŽVILIŲ IR ŠARKŲ KAPINYNŲ FAZIŲ DATAVIMAS: FAZĖ 1

Ankstyvosios pirmosios fazės Žvilių ir Šarkų kapuose ryškiausias papuošalo tipas – antkaklės kūginiais galais. Šarkuose visos šio tipo antkaklės priskiriamos III grupei (Tautavičienė, 1984, 34). Žviliuose kūginės antkaklės priklausė antrajai ir trečiajai grupei. II grupės kūginė antkaklė pasitaikė tik Žvilių kape 27 (Vaitkuskienė, 1999, 156–157). II ir III grupės antkaklių kūginiais galais datavimas Lietuvos archeologinėje medžiagoje yra gana panašus: C1a periodo pabaiga – C1b periodas ir C1b periodo antroji pusė – C2 periodas (Michelbertas, 1986, 94). Kartu su antkaklėmis kūginiais galais Žvilių ir Šarkų kapuose buvo rastos trikampio pjūvio I grupės ir pusiau apskrito pjūvio IV grupės apyrankės. Pirmosios datuojamos gana plačiai: pasirodžiusios C1a periodo pabaigoje, jos labiausiai paplito C1b–C3 periodu, kai kurios išliko D periodo pirmojoje pusėje (Michelbertas, 1986, 145). Galbūt tokį platų datavimą lemia, kad tai pačiai grupei priskiriamos ankstyvosios ir vėlyvesnės, jau kiek transformuotos apyrankių formos. Pastarąsias Žvilių medžiagoje pabandyta atskirti, pavadinant jas trikampio pjūvio apyrankių derivatu (tokios buvo rastos Žvilių kapuose 50, 54, 55, 264, 297). Būtent šios derivatinės apyrankės buvo rastos jau fazės 2 kapuose (2 pav.). IV grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės M. Michelbertas datavo C1b–C2 periodais,

pastebėdamas, kad dalis jų dar galėjo būti nešiojamos ir C3 periodu (Michelbertas, 1986, 143). Kartu su antkaklėmis kūginiais galais buvo rasti ir žiediniai smeigtukai, kurie datuojami gana plačiai: „atsirado C2 periodu, juos nešiojo ir C3–D periodu“ (Michelbertas, 1989, 130). Tačiau Žvilių medžiagoje šie smeigtukai rasti tik pirmosios fazės kapuose, todėl jų datavimas aptariamame kapinyne negalėtų būti toks platus. Fazėje 1, pagal seriacijos lenteles, pasitaikė ir pusbėnulių formos kabučių, kurių dauguma Lietuvos ir Latvijos medžiagoje, pagal A. Simniškytę, sietini su III a. (Simniškytė, 2002, 114, 117). Žvilių kapuose 22 ir 23 kartu su antkaklėmis kūginiais galais buvo rastos antkaklės dėželiniais galais. Šiuose kapuose ir Žvilių kape 27 bei Šarkų kape 32 su kūginėmis antkaklėmis pasitaikė VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių, kurios buvo paplitusios ir nemažoje dalyje fazės 2 kapų. Antkaklės dėželiniais galais Lietuvos archeologinėje medžiagoje datuojamos C1b–C2 periodais (Michelbertas, 1986, 97). Įdomus ažūrinų kabučių-skirstiklių pasiskirstymas tarp gana skirtingos sudėties papuošalų kompleksų: Šarkų kape 17 kabučiai-skirstikliai rasti su antkakle kūginiais galais, Žvilių kape 24 – kartu su dėželine antkakle, žiediniu smeigtuku, VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyranke, o Žvilių kape 265 – kartu su šaukštine II grupės antkakle, kibiro formos kabučiais, VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis, žiedu užkeistais galais, stiklo karoliais (TM 18, TM IV). Dauguma pastarojo kapo papuošalų tipų būdingi jau fazei 2. M. Michelberto duomenimis, II grupės šaukštinės antkaklės priskirtinos C2 periodo pabaigai, C3–D periodui (Michelbertas, 1986, 100).

Kokiu laikotarpiu datuoti statistinėse lentelėse fazėje 1 išsidėsčiusius kapus su anksčiau išvardintais papuošalais? Deja, nei Žvilių, nei Šarkų kapuose nerasta romėniškų monetų, kurios galėtų

palengvinti atsakymą į šį klausimą. Tiesa, monetų dėjimo paprotys gyvavo ir Žviliuose – čia Faustinos II sestercijus buvo rastas atsitiktinai, netoli nuo apyrankės trikampio pjūvio lankeliu (Vaitkunsienė, 1999, 193). Žviliuose ir Šarkuose romėniškų monetų galėjo būti nerasta ir dėl to, kad šie kapinynai buvo atokiau nuo pajūrio, kur monetų dėjimo paprotys buvo labiausiai paplitęs laikotarpiu nuo 180 iki 260 m. (Michelbertas, 1986, 82–83). Kita vertus, galima kita prielaida: Žvilių ir Šarkų fazės 1 kapai datotini C2 periodu, kuomet monetų dėjimo paprotys nyksta. Kiek laiko Žvilių ir Šarkų kapuose dėtos antkaklės kūginiais galais? Remiantis Lietuvos pajūrio kapinynų su akmenų vainikais duomenimis (Rūdaičių I, Kurmaičių, Palangos, Miestelių kapinynai), antkaklės kūginiais galais kapuose pasitaiko su III a. romėniškomis monetomis, o tai leidžia juos datuoti C1b periodu (Banytė Rovell, 2001š, 32–35; Tamulynas, 2002, 130–131). Šarkų ir Žvilių kapų su kūginėmis antkaklėmis horizontą, atsižvelgiant į anksčiau minėtų jas lydinių kitų papuošalų chronologiją, galima priskirti C1b–C2 periodams. M. Michelbertas Šarkų kapą 30, kuriame rasta antkaklė kūginiais galais (III grupės), trikampio pjūvio I grupės, pusiau apskrito pjūvio IV grupės apyrankės, laiptelinė segė (III grupės I pogrupis), kryžinis žiedas⁹, datavo C1a periodo pabaiga – C1b periodo pradžia, t.y. apie 200–240 m. (Michelbertas, 2000b, 5–6). Šis autorius kryžinių žiedų stilistiką palygino su ažūrinėmis segėmis, sudarytomis iš skritulių su koncentriniais ratais. Viena tokia segė buvo rasta Žvilių kape 27 kartu su antkakle kūginiais galais, žalvarinių įvijėlių apvara ir dviem pusiau apskrito pjūvio VII grupės apyrankėmis (Volkaitė-Kulikauskienė, Jankauskas, 1992, 140, pav. 6; Vaitkunsienė, 1999, 17, 167–168, pav. 181:2). Lietuvos pajūrio kapinyuose daugiausia kiauraraščių apskritinių segių ir smeigtukų buvo rasta

⁹ Pastarieji du radiniai WinBasp į seriaciją neįtraukti kaip tik vieną kartą pasitaikę tipai.

C1b–C2 periodo kapuose (Banytė Rovell, 2001š, 57). Ne vėlesniu laikotarpiu datuotinas ir Žvilių kapas 27.

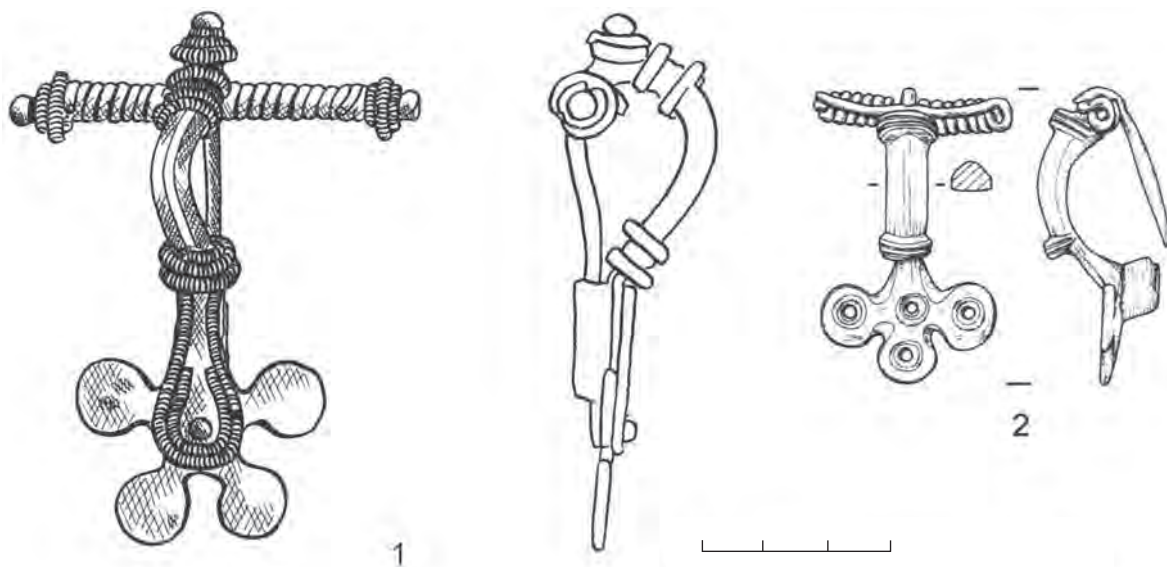
Žvilių ir Šarkų fazių 1 ir 2 sandūros kapuose pasirodo ankstyvosios lankinės žieduotosios segės (II tipas, 1 potipis pagal U. Budvydą). Ankstyviausia pagal formą turėtų būti segė (išliko tik fragmentas) iš Šarkų kapo 16, rasta kartu su pusiau apskrito pjūvio VII grupės apyrankėmis (Tautavičienė, 1984, 35, pav. 17:5). Žvilių kapų 28 ir 35 žieduotąsias seges prie fazės 1 kapų seriacijos lentelėje „patraukė“ G ir D tipų pagal R. Madyda-Legutko sagtys. Kape 28 buvo rasta G 4 formai artima geležinė sagtis su apkalu. Ši forma žinoma iš Perdöhl kapinyno Vakarų Meklenburgo žemėje (Vokietija), kur ji rasta kape 9 kartu su geležine lankine sege. Kapas priskiriamas vėlyvojo romėniškojo laikotarpio vėlyvajai fazei (Madyda-Legutko, 1986, 47). Įdomu, kad kita G formos sagtis Žviliuose buvo rasta kape 33 taip pat kartu su lankine geležine sege. Žvilių kape 35 rastosios geležinės D 30 sagties tipas Vakarų baltų žemėse pasirodė C1a periodu, buvo būdingiausias C1b periodui ir išliko C2 periodu (Madyda-Legutko, 1986, Tab. 9). Žvilių kapo 35, kuriame rastas įmovinis kirvis, ietigalis, peilis, yla, geriamojo rago apkalai, minėta sagtis, lankinė žieduotoji II.1 tipo segė, lazdelinis smeigtukas ir trys grublėtos keramikos šukės, datavimas susijęs su kapo 34 datavimu. Kapas 35 buvo atidengtas po kapu 34, 30 cm giliau (Vaitkunskienė, 1999, 20–21, pav. 20). Kape 34 buvo rasti B tipo pusbėnelio formos kabučiai, antkaklė kūginiais galais ir žiedinis smeigtukas. Šis kompleksas datuotinas ne vėliau kaip C2 periodu. Panašiam laikotarpiui priskirtinas ir kapas 35. Įdomu, kad WinBasp programa abu kapus priskyrė vienai fazei, nors juose pasitaikė skirtingų papuošalų tipų. Tai dar vienas patvirtinimas, kad D formos sagtys sietinos su ankstyvąja Žvilių ir Šarkų kapinynų faze. Šarkų kape 36 D 29 formos sagtis pasitaikė su trikampio pjūvio I grupės apyrankėmis. Pastarosios formos sagtys Vakarų baltų regionuose pasitaikė C1b–C2

periodų medžiagoje (Madyda-Legutko, 1986, Tab. 9).

Geriamojo rago apkalo kaip atskiro tipo į seriacijos lentelę įtraukti, matyt, nevertėjo. Žvilių kapuose 35 ir 143B rastieji apkalai tipologiškai ir chronologiškai skiriasi (Simniškytė, 1998, 234, pav. 44:4). Būtent geriamojo rago kaip bendro tipo įtraukimas į seriaciją lėmė, kad kapas 143B lentelėje atsidūrė žymiai žemiau nei prie santykinės fazės 2a grupės kapų besišliejantis kapas 143A (2, 3 pav.).

Stiklo karoliai nėra labai tikslūs chronologiniai indikatoriai, atsižvelgiant į M. Tempelmann-Maczyńskos atliktą kruopščią tipų paplitimo analizę (Tempelmann-Maczyńska, 1985, 94–95, Tab. 8). Žvilių ir Šarkų fazei 1 nebūdinga stiklinių karolių įvairovė. Galima tik daryti prielaidą, kad su šia faze aiškiau siejamas mažų stiklo karoliukų (TM III grupė) paplitimas.

Atskiro dėmesio vertas Šarkų kapas 28, kuris į seriacijos duomenų bazę nebuvo įtrauktas dėl jame rastų tipų negausumo ir ypatingumo. Kapo papuošalus sudarė III grupės antkaklė kūginiais galais ir išskirtinio tipo lankinė segė, kurios kojėlė baigiasi keturiomis apskritomis plokštelėmis-ataugėlėmis (Tautavičienė, 1984, pav. 7:4, 5) (4:1 pav.). B. Tautavičienė daro prielaidą, kad ši segė „turėjo būti bendralaikė su vėlyviausiomis lankinėmis žieduotosiomis I grupės segėmis, galbūt to paties laikotarpio kaip ir segės žvaigždine kojėle. Todėl ją reikėtų datuoti IV a. pabaiga – V a. pradžia“ (Tautavičienė, 1984, 35). Tos pačios nuomonės dėl segės chronologijos laikosi ir U. Budvydas (Budvydas, 2002, 255). M. Michelbertas Šarkų segę datavo ankstyvesniu laikotarpiu – C2–C3 periodais – atsižvelgdamas į antkaklės tipą ir į tai, kad segės kojėlės puošyba turi stilistinių sąsajų su rozetinių smeigtukų puošyba (Michelbertas, 1986, 121–122). Pastaroji nuomonė yra pagrįsta, juolab kad Šarkų segės viršutinė dalis yra labai panaši į ankstyvosios lankinės žieduotosios segės. Almgreno 167 formos žieduotųjų segių puošyba įkartuotomis vielutėmis ir profiliuotomis

4 pav. Šarkų kapinyno kapo 28 segė ir Zelwagi kapinyno (Varmijos–Mozūrijos vaivadija, Lenkija) kapo 79 segė (Šarkų segė – LNM kartoteka, AR 528:80, *A. Ruzienės pieš.*, Zelwagi segė – piešinys pagal Szymański, 2005, ryc. 1:8).

buoželėmis, anot K. Godłowskio, turi bendrų stilistinių sąsajų su Almgreno VI ir VII grupės segių, paplitusių bendraeuropiniame „kunigaikštiskų“ C2 periodo kapų horizonte, puošyba (Godłowski, 1974, 67–68). Pagal M. Schmiedehelm archyvinis užrašus bei K. Voigtmanno kartoteką buvusio „Prussia“ muziejaus archyve panaši savo kojele segė žinoma iš Bogaczewo kultūros Zelwagi kapinyno kapo 79 (buv. Selbongen, dab. Varmijos–Mozūrijos vaivadija, Lenkija). Tai segė atvira įvija, su pastorinimais-laipteliais ant liemenėlio. Zelwagi segė išliko tarp buvusio „Prussia“ muziejaus Karaliaučiuje radinių ir dabar saugoma Berlyno priešistorės ir ankstyvosios istorijos muziejuje (4:2 pav.) (Szymański, 2005, 23, išnaša 38, Ryc. 1:8). Jos kojelė išplatėja į tris apskritas ataugėles, kurių kiekviena puošta skylute viduryje ir koncentriniais grioveliais. Zelwagi segės kojelės puošybos maniera stebėtinai primena kryžinių žiedų ataugėles (vienas tokių žiedų, kaip minėta, buvo rastas Šarkų kape 30).

M. Schmiedehelm greta segės piešinio parašė pastabą: „lygintina su Almgreno 100 [sege]?“¹⁰. Taigi mokslininkei kilo asociacijos su romėniškojo periodo, netgi jo ankstyvesniojo tarpsnio, forma. Zelwagi kapo 79 radinį Almgreno 100 segių, kurios datuojamos B2 periodo antrąja puse, derivatu laiko ir šiandienos lenkų mokslininkai P. Szymański (Szymański, 2005, išnaša 38), J. Andrzejowski ir A. Cieśliński. Pastarieji autoriai Zelwagi segę lygina su sege iš Opalenie kapinyno kapo 69 Wielbarko kultūros srityje, kurios kojelė taip pat trilapė. Opalenie kapas datuojamas B2/C1–C1a periodu (Andrzejowski, Cieśliński, 2007, 289, Ryc. 10:e, f). Šarkų ir Zelwagi segių tiesiogiai sugretinti negalime, tačiau radinys Bogaczewo kultūros srityje liudija, kad segių su apskritomis ataugėlėmis ant kojelės idėja Vakarų baltų regione atsirado jau romėniškuoju periodu, todėl Šarkų kapo 28 segė sietina būtent su šiuo laikotarpiu (apytikriai su C1b–C2 periodais), o ne su segėmis žvaigždine kojele.

¹⁰ M. Schmiedehelm Isikufond 22, S.8.3 (saugoma Istorijos institute Taline).

Žvilių kapinyno fazė 1, taip pat dauguma seriacijoje naudotų Šarkų kapinyno kapų sietini su C1b–C2 periodais, o tai atitinka L. Vaitkunskienės pateiktą ankstyvosios grupės Žvilių kapų datavimą III a. (Vaitkunskienė, 1999, 206).

STATISTIŠKAI IŠSKIRTŲ ŽVILIŲ IR ŠARKŲ KAPINYNŲ FAZIŲ DATAVIMAS: FAZĖ 2

Ryškiausias pirmosios ir antrosios fazės kapus jungiantis papuošalo tipas – VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės. Jos seriacijos lentelėje matomos kaip vertikali ašis tarp dviejų fazių kapų grupių. Pagal M. Michelbertą, tokios apyrankės, ornamentuotos skersiniais ranteliais ir grioveliais tarp jų arba tik grioveliais su mažesniais ar didesniais protarpiais, pasirodė jau ankstyvojo romėniškojo periodo pabaigoje, bet daugiausia nešiotos C1a periodo pabaigoje – C3 periodu, taip pat ir D periodu (Michelbertas, 1986, 143). Įdomu, kad Žviliuose tokių apyrankių rasta vėlyviausios, čia sąlyginai vadinamos fazės 2a kapuose. Tiesa, VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės naudotos iki laikotarpio, kuomet į kapus imta dėti storagalės. Apie tai liudija Žvilių kapo 260 kompleksas. Vis dėlto net vėlyviausios VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, remiantis seriacijos duomenimis, yra senamadiškesnis papuošalas nei apyrankės nežymiai storėjančiais galais bei storagalės. Kitas pirmąją ir antrąją fazes jungiantis papuošalo tipas (lentelėse žymima 4.II.1) yra vadinamosios ankstyvosios lankinės žieduotosios segės (II tipas, 1 potipis, pagal U. Budvydą), kurių forma artima Almgreno 167 segėms. Fazės 1 kapuose jos rastos su G formos (Žvilių kape 28), D formos sagtimis (Žvilių kape 35), VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis (Šarkų kape 16). Tuo tarpu kitos II tipo 1 potipio žieduotosios segės Žviliuose jau rastos vėlesnės fazės kapuose kartu su antkakle rakto skylutės formos užsegimu (kapas 103), antkakle užkeistais pastorintais galais (kapas 270)

ir apyranke nežymiai storėjančiais galais (kapas 88). Dėl šių lydinčiųjų tipų minėtas Žvilių žieduotąsias seges U. Budvydas datavo IV a. pabaiga – V a. pirmąją puse (Budvydas, 2002, 254–255). Taigi Žvilių fazės 2 datavimas susijęs ir su šių atskirų tipų datavimo klausimu, kurį nagrinėsime toliau.

Abi fazes jungia ir ažūriniai kabučiai-skirstikliai, kurie būdingi ir kūginių antkaklių horizontui. Žvilių kape 291 rastuosius į fazę 2 seriacijos lentelėje (2 pav.) „patraukė“ TM IV grupės ir TM 97 formos stikliniai karoliai, kurie lentelėje „išsirikiavo“ būtent fazėje 2. Žvilių kapo 265 skirstiklis su grandinėlėmis rasti kartu su 2-ajai fazei priklausančiais radiniais – sidabriniais kibiro formos kabučiais, mėlynais TM 18 tipo karoliais ir žalsvu/melsvu TM IV grupės 56 tipo karoliu, VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis, žiedu užkeistais galais. Paminėtini kiti kapo papuošalai, „iškritę“ iš seriacijos. Tai – II grupės šaukštinė antkaklė ir gelsvas stiklo karolis, artimas TM 161 tipui (Vaitkunskienė, 1999, 81–82, pav. 98). Tai vienintelė šio tipo antkaklė Žviliuose. II grupės tokių antkaklių datavimas C2 periodo pabaiga, C3–D periodais (Michelbertas, 1986, 100) gana platus, bet neprieštarauja seriacijos išdavoms – kapas 265 atsidūrė prie fazei 2 priskirtinų kapų grupės. Galima daryti prielaidą, kad ažūriniai kabučiai-skirstikliai su grandinėlėmis vis dar buvo dedami į kapus III ir IV a. sandūros dešimtmečiais.

Kokie radinių tipai pateko į „grynąją“ fazę 2? Pirmiausia aptarsiu kaklo papuošalus. Antkaklės viela apvyniotais galais su kabliuku ir kilpele dažniausiai randamos su VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis. Tokia antkaklė Žvilių kape 50 pasitaikė ir su suplokštėjusio lankelio trikampio pjūvio apyrankėmis, kurias šiame straipsnyje vadinu trikampio pjūvio apyrankių derivatu. Taigi aptariamos antkaklės pasitaikė su apyrankėmis, kurių formos paveldėtos iš fazės 1. Pagal M. Michelbertą, Lietuvos teritorijoje antkaklės viela apvyniotais galais pasirodė C1a pabaigoje – C1b periodu, bet jų išnykimo laikas dar

netyrinėtas (Michelbertas, 1986, 99). Vakarų baltų Dollkeim–Kovrovo ir Bogaczewo kultūrų medžiagoje antkaklės viela apvyniotais galais, manoma, pasirodė B2/C1 periodu, o būdingiausios C1–C2 periodams, t.y. III a. (Nowakowski, 1996, Taf. 107; 1998, 61). A. Tautavičius tokias antkakles priskyrė pereinamajam iš senojo į vidurinių geležies amžių laikotarpiui, o rastąsias su storagalėmis apyrankėmis datavo ir V a. (Tautavičius, 1996, 174). Taigi vėlyviausių šio tipo antkaklių datavimas susijęs ir su ankstyviausių storagalių apyrankių datavimo problema. Remiantis Žvilių kapinyno radinių analize, galima teigti, kad antkaklės viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku į kapus čia dėtos ir po C2 periodo, IV a. Vėlyviausia šių antkaklių laikytina rastoji Žvilių kape 113 kartu su didžiąja lankine žieduotąja sege, kuri, pagal U. Budvydą, priskirtina II.2.1.1 potipiui (Budvydas, 2002, 256), tačiau jau turi ir vėlyvesniojo žieduotųjų segių potipio II.3.1 bruožų – platesnę kojelę, trumpesnę įviją (Vaitkuskienė, 1999, pav. 56:1). Dėl to seriacijos duomenų bazėje Žvilių kape 113 segė priskirta potipiui „perėjimas į II.3“. Žvilių kape 113 taip pat buvo rasti šie seriacijoje panaudoti tipai: suplotos pusiau apskrito pjūvio apyrankės, storagalė apyrankė, geležinė H 11 formos sagtis. Lentelėse kapas 113 atsiduria sutartiniame fazės 2 ir fazės 2a paribyje, kuris ryškiai nėra matomas. Daugumos Žviliuose rastų antkaklių viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku datavimas susijęs su 2 kapinyno fazės chronologija.

Fazėje 2 lentelėse atsidūrė ir antkaklės su rakto skylutės pavidalo kilpele. M. Michelbertas, remdamasis A. Tautavičiaus surinktais duomenimis, daugumą Lietuvoje prieš daugiau nei 2 dešimtmečius žinotų šio tipo antkaklių datavo IV a. pabaiga – V a. Jis pažymėjo, kad Europoje jos pasirodė III a. pabaigoje romėniškuosiuose Padunijos ir Pareinės kapuose, o IV a. paplito ir „laisvosios Germanijos“ teritorijoje, iš kur pasiekė baltus (Michelbertas, 1986, 100). Žvilių radiniai reikšmingai papildė iki tol buvusią antkaklių su

rakto skylutės pavidalo kilpele duomenų bazę. Kapinyno tyrinėtoja, remdamasi tuo, kad germanų teritorijoje randamos šio tipo antkaklės datuojamos III–IV a., Žvilių antkakles priskyrė IV a. (Vaitkuskienė, 1999, 158, iš čia nuorodos į: Die Germanen, 1983, 370; Schlette, 1971, 121; Hoffmann, Treide, 1976, Abb. 205). Pažvelkime į šiek tiek naujesnius duomenis apie germaniškųjų antkaklių su rakto skylutės pavidalo kilpele (vokiškas terminas *Halsringe mit birnenförmiger Öse*) paplitimą ir chronologiją. Švedų tyrinėtojo K. Anderssono duomenimis, šio tipo antkaklių, gamintų iš aukso, sidabro ar žalvario, randama Skandinavijoje, Vidurio ir Pietvakarių Vokietijoje, Oderio ir Vyslos tarpupyje, Rytų Baltijos regione ir buvusioje Rytų Prūsijos teritorijoje, Slovakijoje ir Vengrijoje, srityse palei Dunojų ir Tisos upę. Skandinaviškas auksines antkakles ir apyrankes su rakto pavidalo kilpele (tipo šifras ÄEG 376) šis autorius priskyrė C1b–C2 periodams (Andersson, 1995, 90–93 – čia nurodyti ir įvairių autorių darbai, daugiau ar mažiau aptariantys raktinių antkaklių tipą). Auksinių ir sidabrinių antkaklių su rakto skylutės pavidalo kilpele (ÄEG 376 tipas) paplitimą ir chronologiją išanalizavo C. von Carnap-Bornheimas ir J. Ilkjæras, aptardami analogijas auksiniam radiniui iš Illerup aukojimų vietos A. Auksinės ir sidabrinės antkaklės randamos daugiausia pietiniame, vakariniame ir šiauriniame Baltijos jūros regione, vėlyvojo romėniškojo laikotarpio germaniškose teritorijose nuo Vyslos žemupio iki Švedijos salų ir pakrančių, taip pat Vidurio Vokietijoje. Žalvarinių ir sidabrinių antkaklių daug rasta Jutlandijoje, Skonėje ir Pomeranijoje. 16 sidabrinių antkaklių rasta tik Bornholme. Dauguma šių radinių datuojama C1b–C2 periodais. Tordiruotų žalvarinių ir sidabrinių aptariamo tipo antkaklių datavimas kapinynuose svyruoja tarp C1 ir C2 periodų. Įdomu, kad auksinės antkaklės buvo vyrų, o sidabrinės ir žalvarinės – moterų papuošalai. Spėjama, kad tokios auksinės antkaklės buvo karinio vyrų rango ženklas (von

Carnap-Bornheim, Ilkjær, 1996, 351–357; Abegg-Wigg, 2008, 282–283; Cieśliński, 2010, 75). P. Ethelbergas, aptardamas Skovgårde kapinyno Zelandijos saloje tordiruotą antkaklę rakto skylutės formos kilpele, pabrėžia, kad būtent tordiruotieji variantai buvo paplitę Baltijos regione, o šie papuošalai buvo sukurti Bornholme. Tuo tarpu antkaklės lygiu lankeliu koncentruojasi Vidurio Vokietijoje, tarp Elbės ir Vėzerio, bei Vengrijoje, tarp Dunojaus ir Alutos. Tokios antkaklės žinomos ir Pareinėje, tačiau jos, kaip ir Vengrijoje, daugiausia žalvarinės. Antkaklės lygiu lankeliu Vidurio Europoje datuojamos laikotarpiu apie 250 m., o tordiruotos Danijos salose atsiranda šiek tiek anksčiau – nuo C1b1 periodo (200/210–230/240 m.) ir pasitaiko iki C2 periodo (Ethelberg, 2000, 64–67, Fig. 57–59). Taip datuojami germaniškieji papuošalai, kuriais sekė baltų meistrai. Žviliuose buvo rasta 11 žalvarinių antkaklių rakto skylutės pavidalo kilpele. Jos pasitaikė vyrų, moterų ir vaikų kapuose, kurių dauguma pasižymėjo gana turtingomis įkapėmis (Vaitkunskienė, 1999, 158, pav. 166). Penkios antkaklės buvo su tordiruotais lankeliais, kitos – apskrito pjūvio arba šonuose paplatintais suploto skerspjūvio. Tordiruotos antkaklės tarsi atliepia skandinaviškųjų stilistiką. Dalis prabangių skandinaviškųjų antkaklių rakto formos kilpelių buvo puoštos kalstyty ratukų-akučių motyvais (vokiškai *Punz-motive*, angliškai *punching*). Tai buvo būdinga vėlyvojo romėniškojo laikotarpio skandinaviškajai auksakalystei (von Carnap-Bornheim, Ilkjær, 1996, 353, Abb. 227). Tokiais motyvais buvo puoštos ir Žvilių kapų 49, 54, 103, 139¹¹ rakto skylutės pavidalo kilpelės (5 pav.). Aptariamo tipo Žvilių antkaklės su šonuose paplatintais pusiau apskrito pjūvio lankeliais yra tarsi transformuotas auksinės antkaklės iš Vidurio Vokietijoje, Haßleben kapinyne, rasto žymaus „princesės“ kapo atspindys. Pastaroji antkaklė turi ne

5 pav. Antkaklė su rakto skylutės pavidalo kilpele iš Žvilių kapo 54 (LNM kartoteka, A. Ruzienės pieš.).

tordiruotą, bet šonuose paplatintą ir suplokštintą lankelį. Haßleben kapas datuojamas III a. antrąja puse (Quast, 2009a, 3–4, Abb. 8:1). Taigi Žvilių kapinyne rastosios žalvarinės antkaklės, nors yra vietiniai gaminiai, sprendžiant pagal nemažą jų skaičių ir formos detalių variacijas, savo atskirais bruožais yra panašios į auksines ir sidabrines germaniškas antkakles, kurios būdingos III a. Lygūs ir tordiruoti jų lankeliai – tarsi idėjų, perimtų iš skirtingų regionų, atspindžiai. Kiek Žvilių antkaklės vėlyvesnės? Žviliuose jos nėra „kunigaikštiškų“ kapų įkapė, tačiau būdingos nemažam skaičiui turtingų įkapių kapų. Taigi galima teigti, kad Žviliuose jos yra germaniškos formos imitacijos padarinys, prieinamas platesniam gyventojų sluoksniui nei sidabrinės ir auksinės antkaklės tarp germanų. Baltų kraštuose idėja galėjo būti perimta tik tiesiogiai susipažinus su germanų gaminiiais, greičiausiai iš Skandinavijos. Kad ji, įkūnyta žalvaryje, plačiau paplistų, turėjo praeiti galbūt keli dešimtmečiai, tačiau

¹¹ Po Žvilių kapinyno radinių konservavimo LNM aiškiau matoma papuošalų puošyba. L. Vaitkunskienė mini tik vieną šiuo būdu puoštą kapo 54 antkaklę.

jokiu būdu ne šimtmetis. Ankstyvosios žalvarinės antkaklės rakto skylutės pavidalo kilpele Lietuvoje turėjo būti pradėtos gaminti ne vėliau nei C3 periodu (IV a. pirmojoje pusėje), o greičiausiai C2 periodo antrojoje pusėje. Dalis Žvilių antkaklių buvo rastos su VII grupės pusiau apskrito pjūvio, o dalis – su „jaunesnio tipo“ storagalėmis apyrankėmis. Pastarųjų apyrankių formos Vakarų Lietuvoje ištakos – taip pat ne tautų kraustymosi laikai, o III a. vidurys–antroji pusė – taip datuojamas vadinamasis germanų „kunigaikščių“ kapų, kuriuose randamos auksinės storagalės apyrankės, horizontas (apie tokius kapus pastaruoju metu rašoma: Quast, 2009b – čia nurodyta ir „kunigaikščių“ kapų klausimo bibliografija). Kokių dar papuošalų – galimų tikslesnių chronologinių indikatorių – buvo rasta Žviliuose kartu su antkaklėmis rakto skylutės pavidalo kilpele? Keturi antkaklės (kapai 44, 49, 54, 260) buvo rastos su VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis, kurių datavimas platus, tačiau svarbu, kad ši forma paveldėta iš pirmosios fazės laikotarpio ir naudota fazėje 2. Tai liudija apie abiejų fazių sąryšį laiko tėkmėje. Kapuose 139, 261, 268 aptariamo tipo antkaklės pasitaikė su neornamentuotomis ar nežymiai ornamentuotomis suploto pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis. Kapuose 47, 260, 261 buvo rastos storagalės apyrankės. Tai, kad tokio tipo apyrankė kape 260 rasta kartu su VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis, o kape 261 storagalės pasitaikė su pusiau apskrito pjūvio neornamentuota apyranke, liudija, jog abiejų juostinių tipų apyrankės naudotos panašiu laikotarpiu, galbūt paprastesnės neornamentuotos pakeitė ornamentuotas skersiniais brūkšneliais. Kape 54 kartu su VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis buvo rastos gana suplokštintos trikampio pjūvio – „derivatas“. Aptarsiu lankinių segių, rastų kartu su antkaklėmis rakto skylutės pavidalo kilpele, tipus. Žvilių kape

103 buvo žieduotoji lankinė II.1.2 potipio, pagal U. Budvydą, segė. Potipio bruožas – tordiruotas lankelis. Statistinėse lentelėse šis potipis sujungtas su kitomis ankstyvosiomis žieduotosiomis segėmis (šifras 4.II.1). U. Budvydas Žvilių seges datavo IV a. pabaiga – V a. pirmąja puse, argumentuodamas, kad jos buvo rastos su antkakle rakto pavidalo kilpele (kapas 103) ir „ankstyvojo tipo storagale apyranke“¹² (kapas 88) (Budvydas, 2002, 254–255). Taigi segių II.1.2 datavimas paremtas tipų, kurie sietini su Žvilių faze 2, chronologija. Žieduotųjų segių lankelio tordiravimas būdingas ne vienam vėlyvojo romėniškojo laikotarpio tarpsniui. U. Budvydo nurodyta lankinė žieduotoji segė iš Dollkeim-Kovrovo kultūros Wackern kapinyno yra graakštesnio potipio ir priskiriama C1b–C2 periodams (Nowakowski, 1996, Tab. XVII, Taf. 56). Tuo tarpu Žvilių kapų 88, 103 segėms stilistiškai artimesnė kita U. Budvydo nurodyta segė – iš sūduvių srities Szwajcaria pilkapio 24. Ši segė K. Godłowskio buvo priskirta C3 periodui, galbūt pereinamajai į D periodą fazei (Godłowski, 1970, 91, Fig. 18, Pl. XI:31; 1974, 71, Tab. VI:31). Panaši būtų ir Žvilių kapo 261 chronologija, remiantis vadinamųjų „vikšrinių“ lankinių segių¹³ (vok. *Raupenfibel*) datavimu pagal radinius jų pagrindinėje paplitimo teritorijoje Wielbarko kultūroje. Pagal M. Tuszyńską, dauguma analogiškų Žvilių kapo 261 radiniams segių (M. Tuszyńskos klasifikacijoje – I serijos I variantas) būdingiausios C3 periodui, nors kai kurios atsirado jau C2 periodu, o kai kurios dar sutinkamos D periodo kompleksuose (Tuszyńska, 1988, 183, Ryc. 4:1). A. Bliujienė, atkreipusi dėmesį į Žvilių kapo 261 „vikšrinių“ segių puošybos manierą kaip vietinių segių puošybos inspiraciją, jas datavo V a. pradžia (Bliujienė, 2002, 148, Fig. 1:3, 5). Didžiosios lankinės žieduotosios segės lenkta kojele (atmaina II.2.1.2, pagal U. Budvydą) iš Žvilių kapų 260, 261 turėtų

¹² I seriacijos duomenų bazę įtraukta kaip apyrankė nežymiai storėjančiais galais.

¹³ Žvilių kapo 261 „vikšrinės“ segės kaip vienetinis tipas iš seriacijos buvo išmestos.

būti datuojamos tuo pačiu laikotarpiu kaip ir „vikšrinės“. U. Budvydas II.2.1.2 atmainos seges priskyrė V a. pirmajai pusei, remdamasis tuo, kad šiam laikotarpiui priskirtinos antkaklės raktio pavidalo kilpele, „vikšrinės“ segės. Taigi tai, kaip datuosime II.2.1.2 atmainos žieduotąsias seges, priklauso nuo požiūrio į pastarųjų papuošalų tipų chronologiją. Naujausiais duomenimis, dauguma „vikšrinių“ segių siejamos su C3–D periodais, o jų paplitimas Rytų Pabaltijyje žymus ne tik Semboje, bet ir Mozūrijoje bei Suvalkų regione (Cieśliński, 2010, 65). W. Nowakowski didžiąsias lankines seges lenkta kojele Vakarų baltų Dollkeim-Kovrovo kultūros fazėje 3A nurodo kaip C2 periodo (III a. antroji pusė) chronologinį indikatorius, išliekanti ir C3 periodu (Nowakowski, 1996, Taf. 107). Remiantis anksčiau nurodytomis K. Godłowskio studijomis, masinės ir „barokiškesnės“ didžiųjų lankinių žieduotųjų segių tipai priskirtini C3 periodui (IV a. pirmoji pusė). Šių segių Žvilių medžiagoje datavimas C3 periodu yra labiau tikėtinas nei V a., esant nuosekliam perėjimui tarp Žvilių pirmosios ir antrosios fazės kapų. Šių eilučių autorė kapus su didžiosiomis lankinėmis segėmis (paprastomis ir žieduotosiomis) Vakarų Lietuvos kapinyuose yra aptarusi atskirame straipsnyje, kuriame ypatingas dėmesys skirtas tokias seges lydinčių apyrankių nežymiai storėjančiais galais/ankstyvųjų storagalių apyrankių datavimui (Banytė-Rowell, 2001). Čia nebeminėsiu savo argumentų, tik priminsiu, kad dėl panašios sudėties kapų kompleksų analizės straipsnyje prieita prie išvados, kad dauguma 1968 m. paskelbtų Reketės kapinyno kapų priskirtini C3 periodui (IV a. pirmajai pusei)¹⁴, o panašūs Žvilių kapų kompleksai greičiausiai siekia C3 ir D periodo sandūrą (IV a. antroji pusė – V a. pradžia). Taigi Žvilių antrosios fazės kapų kompleksai yra artimi minėtiems Reketės kapams, o abiejų kapinynų fazių datavimas, galima sakyti,

priklauso nuo to, kokiam periodui priskirsime Žvilių antrosios fazės kapus.

Seriacijos lentelėje (2 pav.) matyti, kad fazės 2 kapams būdingi sidabriniai kibiro formos kabučiai. Žvilių kape 261 toks kabutis pasitaikė kartu su antkakle raktio pavidalo kilpele (Vaitkunsienė, 1999, pav. 96). Lentelėje į dešinią, tikėtina, ankstyvesniųjų fazės 2 tipų išsidėstymo pakraštį, sidabrinis kibiro formos kabučius „patraukė“ kartu rastos antkaklės viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, TM 18–19 formos ir TM IV grupės stiklo karoliai, II.1 potipio lankinė žieduotoji segė lenkta kojele. Kibiro formos kabučių apvara rasta anksčiau aptartame Žvilių kape 265, kuriame rasta šaukštinė antkaklė. Kabučiai rasti ir su pusiau apskrito pjūvio nežymiai ornamentuotomis/neornamentuotomis apyrankėmis, didžiosiomis lankinėmis žieduotosiomis segėmis (II.2 potipis). Šie subtilios formos vėrinių elementai pastaruoju metu aptarti atskirame V. Belâvec ir A. Bitner-Wróblewskos straipsnyje, kuriame siūloma pailgus siaurus kibiro formos kabučius vadinti Pâtrovičy–Žvilių variantu (Belâvec, Bitner-Wróblewska, 2010). Kaip rodo darbo pavadinimas, jo autoriai sprendė dilemą, ar pailgi kibiro formos kabučiai yra baltiška, ar gotiška idėja. Tačiau dažniausiai šie kabučiai pasitaikė baltų kapinyuose: Vakarų Lietuvoje (Žvilių kapuose 85, 87–89, 149, 261, 265, Tūbausių kape 74), Vidurio Lietuvoje (Čiukiškių kape 1, Marvelės kapuose 1254, 1462, 1494), Bogaczewo kultūros srityje (Paprotki Kolonia I kape 29). Wielbarko kultūroje šie kabučiai buvo rasti Pâtrovičy kapinyno (Baltarusija) kapuose 1, 25 ir Gródek nad Bugiem kapinyno (Lenkija) kape 61. Dauguma šių kabučių – sidabriniai, nors pasitaiko ir žalvarinių. Przeworsko kultūros srityje pasitaikę geležiniai panašios formos kabučiai datuojami B2 periodu, tuo tarpu baltiškieji ir gotiškieji priklausė vėlyvojo romėniškojo periodo kapams. Dėl šios

¹⁴ Minėtoje publikacijoje įsivėlė klaida „C3 periodu (III a. 1 pusė)“.

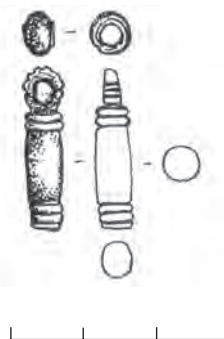
priežasties kultūrinės sąsajos išvelgiamos būtent tarp pastarųjų kultūrų (Belâvec, Bitner-Wróblewska, 2010, 168, 171, 174–175). Įdomu, kad šis baltiškų-gotiškų idėjų mainų kelias nusidriekia iki Zelandijos salos Danijoje – Skovgårde kapinyno kapuose 202, 208 buvo rasta aptariamo tipo kabučių. Žvilių kibiro formos kabučiai kitokie nei rastieji žalvariniai pasidabruoti Šilininų kapinyno kape 1, sidabriniai Gintarų kapinyno kape 6 (Lietuvos pajūris), žalvariniai Pakalnių pilkapio 7 kape 2 (Rytų Lietuva), žalvarinis Maudžiorų kape 32. Pakalnių, Šilininų ir Gintarų kabučiai datuojami nuo B2/C1 iki C2 periodo, o Maudžiorų kabutis priskiriamas IV a. datuojamam kapui (Vaškevičiūtė, 1981, 73–74, pav. 8:4; Michelbertas, 1986, 105, pav. 29:1, 2; 2002, 42–43, 67, pav. 11:5; Vaitkevičius, 2003, 120–121, Ryc. 11: 27–30; 2004, 57, pav. 13, 15:27–30; Valatka, 1984, 19, pav. 12:22). V. Belâvec ir A. Bitner-Wróblewskos nuomone, šie klasikiniai kibiro formos kabučiai baltų žemėse vis dėlto nepriėjo, o pamėgti buvo siauri ir ilgesni – Pâtrovičy–Žvilių varianto kabučiai, kurių kilmės regionas galėjo būti Vakarų Lietuva (Belâvec, Bitner-Wróblewska, 2010, 171–172). Žinoma, klausimas, ar gotiškų kultūrų žmonės, ar baltai vieni nuo kitų nusižiūrėjo tokių kabučių madą, priklauso nuo radinių chronologijos. Wielbarko kultūroje ir Zelandijoje aptariami kabučiai pasitaikė C1b–C2 periodų kapuose. Žvilių kapai, pagal V. Belâvec ir A. Bitner-Wróblewską, datuojami taip: kapai 87, 88, 89, 265 priskiriami C1b–C2 periodams, kapas 149 – C2 periodui, kapas 261 – C3–D periodui, kapas 85 – D periodui (Belâvec, Bitner-Wróblewska, 2010, 169–170). Įdomu, kad mūsų seriacijos lentelėje (2 pav.) šie Žvilių kapai išsidėstę tokia pat tvarka: ankstyviausias kapas 265 yra tarp fazės 2 pradžios, o kapas 85 – tarp fazės 2 ir 2a sandūros kapų. Kitas klausimas – ar galime Žvilių kapus 87, 88, 89, 265 priskirti C1b–C2 periodams? Mano nuomone, šie kapai sietini ne anksčiau kaip su C2 periodu. Jie priklauso ankstyvajai fazės 2 kapų grupei. Kapo 85 chronologija neturėtų būti vėlyvesnė nei C3

periodas, nes čia rasti šio laikotarpio indikatoriai – didžiosios lankinės žieduotosios segės lenkta kojele, apyrankė nežymiai storėjančiais galais, fazei 2 būdingi stiklo karoliai. Žalvarinė, artima H 11 formai sagtis neturi tokios ryškios metopos, kad šį kapą galėtume sieti net su D periodu. Kapo 261 chronologiją lemia „vikšrinių“ segių datavimas, apie kurį rašyta anksčiau. Kita vertus, ankstyviausių Žvilių kapų su kibiro formos kabučiais chronologija negali skirtis nuo analogijų Wielbarko kultūroje. Taigi V. Belâvec ir A. Bitner-Wróblewskos straipsnyje išdėstytos prielaidos leidžia fazės 2 ankstyviausius kapus sieti su C2 periodu.

Pastebėtina, kad klasikinių formų kabutis iš Maudžiorų kapo 32 į kapą buvo dėtas panašiu metu, kaip ir Pâtrovičy–Žvilių kabučiai. Šiame kape rasta III grupės antkaklė kūginiais galais, ažūriniai pusemenulio formos kabučiai-skirstikliai, turtinga gintaro, stiklo ir žalvario karolių bei kabučių apvara, kurioje išsiskiria žalvariniai kubooktaedriniai karoliai ir žalvarinis kibiro formos kabutis, pailgas rantuotas stiklo ir gintarinis tekintas karoliai, du gintariniai kirvelio-kūjelio formos kabučiai (Valatka, 1984, pav. 11:1, 12:1, 2, 4, 11, 13, 20, 22, 13:8). Būtent pagal Maudžiorų kapo 32 apvaros elementus šį kapą galima lyginti su Žvilių kapu 149 – abiejuose rasta po pusiau tekintą, ištiesai rantytą, tarsi laiptuotą gintaro karolį. Tai Lietuvoje gana retas tipas, sietinas su TM 450b tipu, kuris pasirodė III a., bet nešiotas dar ir D periodu (Tempelmann-Maczyńska, 1985, 80, Taf. 17; Bliujienė, 2007, 293–294, pav. 174:10). Žvilių kape 149 taip pat rastas apgalvis iš žalvarinių įvijėlių, sidabrinų kibiro formos kabučių apvara, kryžiniai smeigtukai su kabučiais-skirstikliais, pusiau apskrito pjūvio neornamentuotos apyrankės – papuošalų tipai, seriacijos lentelėje išsidėstę fazės 2 srityje. Kibiro formos kabučių ilgėjimo tendenciją laikui bėgant pastebėjo N. Åberg. Jis nurodo Sembos kapinynuose rastuosius pailgus žalvarinius vamzdelius-kabučius, pasitaikančius tautų kraustymosi laikų

segių žvaigždine kojele horizonte. Vamzdelių-kabučių ištakos – romėniškojo laikotarpio kibiro formos kabučiai (Åberg, 1919, 36–37, Abb. 30, 31; Godłowski, 1970, Pl. XII:14). Vakarų Lietuvoje Pátrovičy–Žvilių varianto kabučiai pasitaikė ir išvystytu D periodu datuotiname Tūbausių kape 74 (Rimantienė, 1968, 192–193, pav. 11:9; Belâvec, Bitner-Wróblewska, 2010, 170).

Žalvarinių siaurų profiliuotų kabučių apvara iš Žvilių kapo 49 (kartu rasta antkaklė raktos skylutės pavidalo kilpele ir VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankė) yra stilistiškai artima kibirėlio formos kabučių apvaroms. Ši forma yra vietinis baltų išradimas. Labai panašius žalvarinius lietus kabučius, kurie rasti Vakarų baltų srityse, aptarė P. Szymański (Szymański, 2005, 52–53, Ryc. 10, Tab. XII:16, 17). Jie daugiausia rasti Bogaczewo kultūros srityje, taip pat pasitaikė Suvalkų regione, Sembos pusiasalyje, Nadruvoje ir siejami su B2/C1–C1 periodais. P. Szymański pateikė prielaidą, kad Žvilių kapas 49 datuotinas C2(?) periodu. Žvilių kapo 49 apvaros stilistika neabejotinai suteikia panašų vizualinį efektą, kaip ir dėvint Žvilių kibiro formos kabučių apvaras (apie šių vėrinių stilistines sąsajas rašo Belâvec, Bitner-Wróblewska, 2010, 172, Ryc. 8). Kita vertus, profiliuotų lietu kabučių mados ištakos Vakarų Lietuvoje siekia B2–B2/C1 periodus. Šiai grupei priskirtini žalvariniai profiliuoti kabučiai iš 1962 m. ištirto Rūdaičių II kapinyno kapo 10 (Michelbertas, 1968a, pav. 6:1; 1986, pav. 26:2), taip pat 1967 m. ištirto Rūdaičių kapo 14 (KM inv. Nr. 23385/2), 1969 m. ištirto Kašučių kapo 2 (KM inv. Nr. 10154/5). Profiliavimu labai panašus į Žvilių kapo 49 radinius, tik trigubai storesnis ir šiek tiek ilgesnis kabutis kaip atsitiktinis radinys žinomas iš Šarkų kapinyno (saugomas LNM, inv. Nr. AR 528:244) (6 pav.). Taigi pastebėtina vienoda tiek kibirėlio pavidalo, tiek žalvarinių profiliuotų kabučių formos kitimo tendencija – laikui bėgant abiejų tipų kabučiai siaurėja ir optiškai ilgėja. Žvilių kapas 49 seriacijos lentelėje atsidūrė prie fazės 2 pradžios kapų.

6 pav. Profiliuotas kabutis iš Šarkų kapinyno (LNM kartoteka, AR 528:244. A. Ruzienės pieš.).

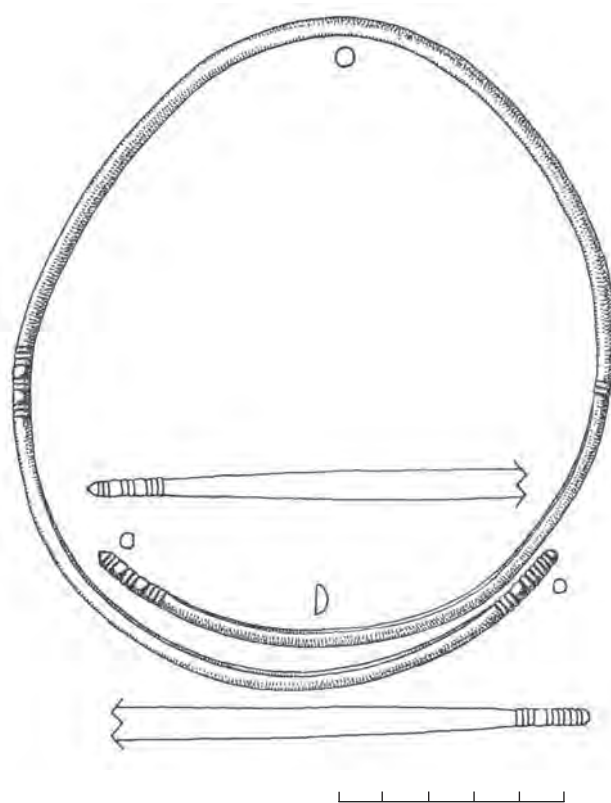
Išskirtinis moterų kapų Žviliuose papuošalas – ankstyvojo tipo kryžiniai smeigtukai (arba rastosios jų dalys) pagal seriacijos išdavus taip pat priklauso fazės 2 kapų grupei (kapai 44, 55, 149, 272, 273, 276). Jie pasitaikė su antkakle raktos skylutės pavidalo kilpele, VII grupės pusiau apskrito pjūvio, derivatinėmis trikampio pjūvio, neornamentuotomis pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis, įvijiniu žiedu paplatinta vidurine įvija. Ankstyviesiems kryžiniams smeigtukams skirtą atskirą mokslinį darbą magistro laipsniui gauti 2009 m. Varšuvos universitete apgynė K. Szatkowska. Jame ji aptaria ir visus Lietuvoje rastus šio tipo smeigtukus, kuriuos vadina Žvilių tipo kryžiniais. Be abejonės, išspausdinto šio darbo labai laukia skaitytojai. Tuo tarpu pasinaudosime autorės įžanginiu problema aptarimo straipsniu, kuriame pateikiamas Dollkeim-Kovrovo kultūros buvusio Warengen kapinyno kapo 2 kompleksas. Jame tarp kitų papuošalų buvo rastas ir kryžinio smeigtuko fragmentas (Szatkowska, 2006). K. Szatkowska Warengen kapą datavo C1b–C2 periodu, pabrėždama, kad tai ir yra ankstyvųjų kryžinių smeigtukų pasirodymo laikotarpis. Warengen kapą ši autorė laiko viena laikiu su Lumpėnų kapinyno kapu 9, kuriame rasta ankstyvųjų kryžinių smeigtukų pora (Szatkowska, 2006, 102). Priminsiu, kokie papuošalai dar buvo rasti šiame Lumpėnų kape. Tai – sunykusi antkaklė viela apvyniotais galais su

kilpele ir kabliuku, geležinis adatos formos smeigtukas, gintariniai karoliai, „maža lankinė segė lenkta kojele ir su plačiu lankeliu“, įvija, 2 VII grupės pusiau apskrito pjūvio juostinės apyrankės, įvijinis žiedas su priekyje paplatintomis kraštinėmis apvijomis. Svarbi A. Bezenbergerio pastaba, kad kryžiniai smeigtukai, vėliau taip pamėgti visame Rytų Pabaltijyje, pasirodo būtent C periodu (Bezenberger, 1909, 138–140, Abb. 134–136). A. Bezenbergerio ištirtoje Lumpėnų kapinyno dalyje nerasta romėniškų monetų, o kapuose rastos viela apvyniotais galais antkaklės, rozetiniai smeigtukai su tutuliu (Beckmann O tipo), apyrankės nežymiai storėjančiais galais, didžiosios lankinės segės lenkta kojele, įvijiniai žiedai su šonuose paplatintomis kraštinėmis apvijomis yra C2 periodo antrosios pusės – C2/C3 periodų paribiui būdingi radiniai. Lumpėnų kapo 9 kryžinių smeigtukų puošyba įkurtomis ir suktomis vielutėmis yra tokia pat, kokią matome Žvilių kryžiniuose smeigtukuose. Jie tarsi pagaminti vienose dirbtuvėse. Ankstyvieji kryžiniai smeigtukai su galvutės centre pritvirtinta lenkta adata, šiek tiek kintant kūgelių puošybai, nešioti iki viduriniojo geležies amžiaus vidurio – pvz., smeigtukai iš Šarkų kapinyno kapo 8, Jauneikių kapinyno kapo 465 (Tautavičienė, 1984, 36, pav. 14:4; Tautavičius, 1996, 234, pav. 111). L. Vaitkuskienė, gindama savo nuomonę, kad Žvilių smeigtukai priklauso ne vėliau kaip IV a., remiasi ne tik kapinyno horizontaliąja stratigrafija, bet ir atkreipia dėmesį į šių papuošalų bei kapo 149 smeigtukų kabučių paviršiaus puošybą įkurtomis ir suktomis vielutėmis, kuri būdinga vėlyvojo romėniškojo laikotarpio juvelyrikai. Žvilių tyrinėtoja taip pat atkreipia dėmesį, kad V. Valatka ankstyviausius aptariamo tipo kryžinius smeigtukus iš Maudžiorų kapinyno taip pat priskyrė IV a. (Vaitkuskienė, 1999, 175–176, 206, pav. 193; žr. Valatka, 1984, 19, pav. 13:7). Pagal V. Belâvec ir A. Bitner-Wróblewskos straipsnyje pateiktą nuorodą, savo magistro darbe K. Szatkowska Žvilių kapo 149 smeigtukus datavo

C2 periodu (Belâvec, Bitner-Wróblewska, 2010, 170). Apibendrinant kelių čia nurodytų autorių nuomonę, galima daryti prielaidą, kad ankstyvieji Žvilių kryžiniai smeigtukai datuoti laikotarpiu, artimu C2 ir C3 sandūrai, o tai neprieštarauja fazės 2 pradžios chronologijai ir pagal kitus jau aptartus papuošalų tipus.

Dar vienas papuošalas Žvilių fazės 2 kapuose – antkaklės pastorintais užkeistais galais – yra vertos atskiro dėmesio. Kapinyno tyrinėtoja pabrėžė, kad ir šis tipas į kapus Lietuvoje pradėtas dėti ne V a., kaip įprastai nurodoma literatūroje, o ne vėliau kaip IV a. (Vaitkuskienė, 1999, 160, pav. 168). Žvilių kapas 270 išsiskyrė įkapių gausumu. Čia rasti geležiniai dirbiniai: įmoviniai kirvis ir ietigalis, peilis, dvinariai žašlai su grandimis, diržo sagtis, artima H 11 formai, du juostiniai pentinai su geležinėmis sagtimis, artimomis H 12 formai. Papuošalus sudarė antkaklė užkeistais galais, trys lankinės žieduotosios segės lenkta kojele (II.1.1 variantas, II.2.1.2 ir II.2.2.2 atmainos), gintarinis pusiau tekintas karolis, apvara iš žalvarinių įvijėlių, stiklinių mėlynų TM 18 tipo gelsvų TM IV grupės (artimų TM 56) karolių, pusiau apskrito pjūvio masyvoka ir VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės (Vaitkuskienė, 1999, 84–85, pav. 100, 210:5–8). Deja, antkaklės piešinys Žvilių monografijoje gerokai skiriasi nuo originalo: antkaklės apskriti siaurėjantys galiukai yra subtiliai profiliuoti rantelių ir griovelėlių grupėmis (7 pav.). Panašus motyvas yra ir antkaklės šonuose. Seriacijos lentelėje kapas 270 atsidūrė tarp būdingiausių fazei 2 kapų dėl tokių įkapių kaip VII grupės apyrankė, lankinių žieduotųjų segių lenkta kojele, VII grupės apyrankių, minėtų formų stiklo karolių poveikio. Pusiau apskrito pjūvio apyrankė savo masyvumu primena apyrankę nežymiai storėjančiais galais. Kapo 270 seges, tarp kurių II.1.1 segė yra gana masyvi, o didžiosios II.2 potipio – grakščių proporcijų, U. Budvydas datavo V a. pirmąją pusę (Budvydas, 2002, 254, 256–257). Toks datavimas atitinka įprastą ankstyviausių antkaklių apvaliais pastorintais ir užkeistais galais

datavimą V a. (Tautavičius, 1996, 180–181). Pastarojo tipo antkaklė, rastoji Rūdaičių I kapinyne kape 5, buvusi kartu su sege žvaigždiniais galais ir masyvia storagale apyranke, taip ir turėtų būti datuojama (Michelbertas, 1968b, 85–86, pav. 10:1; KVDKM inv. Nr. 1699:14). Tuo tarpu Žvilių kapo 270 segės yra tokių formų, kokias galime sieti su C3 periodu ar D periodo pradžia, t.y. su IV a., kaip siūlo L. Vaitkunskienė. Kaip datuojami kiti būdingesnių formų kapo radiniai? Ovalios H tipo sagtys su priekyje pastorintu lankeliu Vakarų baltų kapinynuose pasirodo pačioje vėlyvojo romėniškojo periodo pabaigoje, o būdingiausios ankstyvajai tautų kraustymosi periodo fazei (t.y. D periodui). Tokiam pačiam laikotarpiui priskiriamos ir H 12 formos sagtys (Madyda-Legutko, 1986, 64, Tab. 9). Reikia pažymėti, kad R. Madydos-Legutko sagčių chronologijoje paskutinis romėniškojo laikotarpio periodas yra C2, o kitas – jau D, t.y. pastarajam periodui priskiriamas IV a. nuo jo pradžios. Žvilių ir Šarkų seriacijos lentelės rodo, kad H 11 sagtys pasirodė fazės 2 kapuose ir taip pat yra būdingos fazei 2a. Žvilių kape 270 buvo rasti TM 18 ir TM IV grupės (artimi 56 tipai) stiklo karoliai. Abiejų tipų, taip pat TM 19 karoliai Žviliuose dažnai randami kartu ir yra vieni iš tipų, priklausančių fazės 2 chronologiniams indikatoriams. Kaip šie karoliai datuojami Vidurio Europos Barbaricum? Maži mėlyni, bordo, žalsvi ar geltoni karoliukai (tipai TM 18–21) randami jau ankstyvojo romėniškojo periodo pradžioje ir naudoti iki pat E periodo (vėlyvųjų tautų kraustymosi laikų pradžios). Daugiausia jų randama nuo B2/C1 iki D periodo (Tempelmann-Maczyńska, 1985, Tab. 8). Taigi stiklo karoliai TM 18–19 nėra tiksliausias chronologinis indikatorius, tačiau būdinga, kad Žviliuose jie atsiranda tik fazės 2 kapuose, kuriuose apskritai padaugėja stiklo karolių įkapių. Žvilių kape 282, kuriame buvo rasta kita žalvarinė antkaklė pastorintais užkeistais galais, įkapių buvo mažiau nei kape 270. Jas sudarė ietigalis, minėta antkaklė, geležinis

7 pav. Antkaklė užkeistais galais iš Žvilių kapo 270. I. Keršulytės pieš.

lazdelinis smeigtukas, geležinė ovali vienodo storio lankeliu diržo sagtis (H 1 forma). Tokios formos sagtys Vakarų baltų archeologinėje medžiagoje datuojamos gana plačiai – nuo B2 iki D periodo (Madyda-Legutko, 1986, Tab. 9), todėl jomis patikslinti kapo chronologijos neįmanoma. Pagal seriacijos lenteles, H 1 formos sagtys Žviliuose buvo būdingos fazių 2 ir 2a sandūrai, fazei 2a. Arčiau vėlyviausių kapų grupės šliejasi ir kapas 282. H. Moora Latvijoje, Estijoje ir Suomijoje randamas antkaklės užkeistais pastorintais galais sieja su visame Baltijos regione paplitusia panašių antkaklių mada (išskyrus buvusios Rytų Prūsijos sritis). Jis pastebi, kad Skandinavijoje ir Šiaurės Vokietijoje panašaus tipo antkaklės yra auksinės ir sidabrinės, o remiantis to meto literatūra ankstyviausios jų datuojamos V a. (Moora, 1938, 322–323). Dalis Rytų Pabaltijyje

randamų antkaklių pastorintais galais sinchronizuotinos su Lenkijos vakarinių Baltijos jūros pakrančių V ir VI a. paribio kapuose randamomis storagalėmis užkeistais galais (Bitner-Wróblewska, 2001, Pl. II). Su Žvilių antkaklėmis lyginti galima tik tas germaniškašias, kurios puoštos ta pačia maniera – skersiniais grioveliais ir ranteliais su protarpiais ar be jų. Pagal K. Anderssoną, auksinės įvijinės antkaklės ir apyrankės taip puoštais galais (tipas R 301) datuojamos daugiausia C3 periodu. Ankstyviausia neįvijinė auksinė antkaklė pastorintais neužkeistais galais iš Flaghaugen, Avaldsnes apylinkių, Rogalande (Norvegija), priskiriama C2 periodui (Andersson, 1995, 96–97, Fig. 67–68). Šiaurės Vokietijoje, Neudorf–Bornstein kapinyne (Rendsburg-Eckernförde apskritis), „kunigaikštiškame“ kape 4, buvo rasta auksinė antkaklė užkeistais, nežymiai pastorintais galais, puošta panašia maniera kaip žalvarinė iš Žvilių kapo 282. Neu-Bornstein kapas 4 datuojamas C2 periodu (III a. antrąja puse) (Abegg-Wigg, 2008, 279, 282, Abb. 4). Vėlyvesnis Haram kapinyne Norvegijoje kapas, kuriame būta auksinės apyrankės užkeistais, skersinių rantelių grupėmis puoštais galais. Kartu buvo rastas kabutis su Konstancijaus (337–361) ir Valentiniano I (364–378) monetomis, kurios leido kape datavimą sieti su perėjimu iš C3 į D1 periodą (Quast, 2005, 376, Abb. 2:3). Auksinės antkaklės nežymiai pastorintais galais pasirodo III a. antroje pusėje tame pačiame Laisvosios Germanijos „kunigaikštiškų“ kapų horizonte, kaip ir apyrankės storėjančiais galais (vok. *Kolbenarmringe*) (Quast, 2009a, 3, 5, Fig. 3:1, 2; 2009b, 46). Čia reikia priminti L. Vaitkunskienės išvalgą, diskutuojant dėl Žvilių kapų chronologijos, kad „IV a. buvo madingos ne tik storagalės apyrankės, bet ir antkaklės analogiškai storėjančiais užkeistais galais“ (Vaitkunskienė, 1999, 207). Taigi Žviliuose rasti tokie žalvariniai papuošalai kaip antkaklės rakto skylutės pavidalo kilpele, antkaklės ir apyrankės storėjančiais galais yra formos, tarsi nusižiūrėtos nuo III a. antrosios pusės – IV a. pirmosios pusės germanų elito papuošalų – statuso simbolių. Žvilių kapinyne

medžiaga liudija, kad tos formos, įkūnytos žalvaryje, gana plačiai paplito tarp baltų – šių papuošalų randama ne tik turtinguose, bet ir vidutinio turtingumo kapuose. Kad ir kaip ten būtų, tie dabartinės Lietuvos gyventojai, kurie matė „kunigaikštiškojo“ germanų elito auksinius ir sidabrinčius rango žymenis, ir tie, kurie jau gamino žalvarinius panašių formų vietinius papuošalus, turėjo priklausyti vienai arba viena paskui kitą einančioms kartoms. Todėl Žvilių antkaklė užkeistais galais iš kapo 270 datuotina ne vėliau kaip C3 periodu, t.y. IV a. pirmąja puse, o gal ir šiek tiek anksčiau. Antkaklė iš kapo 282 sietina su D periodo ankstyvąja dalimi – IV a. pabaiga – V a. pradžia.

Prekybinius senųjų Žvilių gyventojų ryšius su tolimesnėmis Barbaricum sritimis rodo fazės 2 kapuose randamų stiklinių karolių kiekiai. Jie buvo daugiausia vienspalviai, bet gana įvairių formų. Kai kurie tarsi susukti į stambesnę (TM 143–144 forma) ar smulkesnę (TM 151–152 forma) įviją. Įvijinius karolius galima priskirti vėlyvojo romėniškojo laikotarpio Barbaricum madai – pvz., mėlynų, artimų TM 143–144 formai stiklo karolių buvo rasta Vidurio Vokietijos Dresden–Reick kapinyne kape 1 (Schmidt, Bemann, 2008, Taf. 245:183/1). Maslomeczo grupės kapinyne Gródek nad Bugiem kape 47, kuris datuojamas IV a. pradžia (C3 periodu), buvo rasti stikliniai įvijiniai karoliai, kurie labai panašūs į rastuosius Žviliuose, tik Gródek nad Bugiem kape 47 jie buvo šviesiai žali ir balti, o Žvilių – iš tamsiai mėlyno stiklo (kapai 115, 116, 118, 119) (Kokowski, 1993a, 38–39; 1993b, 48, Ryc. 38; 1995a, 128, Abb. 84). Dar viena gana dažna Žvilių stiklinių karolių forma – tai sudėtiniai dvigubi ar keliagubi mėlyni (kapai 109, 115, 119, 138, 140) bei juodas trigubas karoliai (kapas 291). Šiems artimos TM 91, 97 ar apskritai X grupės formos taip pat nėra geri chronologiniai indikatoriai. Tokie karoliai būdingi tiek vėlyvajam romėniškajam laikotarpiui, tiek D periodui (Tempelmann-Maczyńska, 1985, Tab. 8). Tas pats pasakytina apie apvalios suplotos formos juodą ir neskaidrą raudoną karoliuką (tipai TM 40, 41). Reikia

atkreipti dėmesį į TM 91 variantą – sudėtinius stiklo karolius, kurie iš dalies yra įvijiniai, t.y. apvalią karolio dalį protarpiais keičia įvijinė (Žvilių kapai 115, 119, 138). Tokie karoliai žinomi iš Gródek nad Bugiem kapo 138. A. Kokowski juos vadina Callatis tipo pagal radinius antikiniame Juodosios jūros pakrantės mieste Callatis (Mangalia), dabartinėje Rumunijoje (romėnų Mezijos sritis). Tiek įvijiniai, tiek sudėtiniai-įvijiniai stiklo karoliai randami kapinyuose palei vadinamąjį „gotų kelią“: nuo Wielbarko kultūros srities ir Sântana de Mure^o kultūrų Černiachovo kultūros link (Kokowski, 1993a, 38–39, 99; 1993b, 48, 139, Ryc. 38, 121; 1995b, 141, 172, Abb. 87). Gródek nad Bugiem kapinyno kapas 138 datuojamas IV a. pirmąja puse arba C3 periodu. Tikėtina, kad į Žvilius įvijiniai-įvijiniai-sudėtiniai karoliai pateko „gotiškąja trasa“. Stambesni įvijiniai karoliai TM 143–144 seriacijos lentelėje atstovauja fazės 2 pradžia, o įvijiniai-sudėtiniai Callatis tipo ir paprasti sudėtiniai – visai fazei 2, jos sandūrai su faze 2a. Pagal karolių iš Gródek nad Bugiem kapinyno datavimą galima daryti prielaidą, kad Žvilių 2-osios fazės absoliutus datavimas apima IV a. pradžią – pirmąją pusę.

Žvilių fazei 2 priskirtinuose kapuose (53, 274) buvo rasti mėlyni kubooktaedriniai karoliai TM 126. Barbaricumė jie plačiau paplinta C1b periodu ir išlieka iki D periodo, o intensyviausiai naudoti C2 periodu (Tempelmann-Mączyńska, 1985, Tab. 8). Žviliuose kubooktaedriniai karoliai pasitaikė su kitais dviem – fazėje 2 populiariausiais – stiklo karolių tipais, t.y. su dvigubo nupjauto kūgio skaidriais šviesių atspalvių ar beveik bespalviais stiklo karoliais (TM IV grupė) ir su mažais, skaidriais, mėlynos ar bordo spalvos stiklo karoliukais (TM 18, 19 tipai). TM 18, 19 karoliukai taip pat nėra geri chronologiniai indikatoriai: jie intensyviai naudoti nuo B2/C1–C1a iki D periodo pabaigos, TM IV grupės 57 tipas priskiriamas šiek tiek siauresniam laikotarpiui – nuo C1b iki D periodo (Tempelmann-Mączyńska, 1985, Tab. 8). Mažų mėlynų karoliukų TM 18 buvo rasta Baitų kapinyne. Kapo 4 vėrinyje jie buvo kartu su gintariniais vabalo

formos kabučiais. Šiame kape taip pat rasta antkaklė lygiu lankeliu su plokštele ir kilpele galuose, lazdelinis smeigtukas ir didžioji lankinė žieduotoji segė (II.2.1.1, tipas pagal U. Budvydą) (Banytė-Rowell, 2000, 40, Fig. 4). Pastarojoje publikacijoje aptartą Baitų kapinyno medžiagą datavau IV a. Šiuo metu esu linkusi manyti, kad Baitų kapas 4 priklauso fazei, datuojamai C2 ir C3 periodų sandūrai, C3 periodui (III a. pabaiga – IV a. pirmoji pusė) (Banytė Rovell, 2001š). Šio kapo įkapių rinkinys atitinka Žvilių fazės 2 kapų sudėtį. Žvilių fazės 2 kapuose pasitaikė rantuoti karoliukai (TM XVIII grupė), kurių datavimas, pagal M. Tempelmann-Mączyńską, vėlgi gana platus. Šiek tiek siauresnės chronologijos yra trumpų keturkampio pjūvio karoliukų (TM X grupė) paplitimas europiniame Barbaricumė – jie būdingi nuo C2 iki D periodo (Tempelmann-Mączyńska, 1985, Tab. 8). Žviliuose tokie karoliukai pasitaikė kapuose, kurie šliejasi prie sąlyginai vėlyviausios fazės 2a kapų. Žvilių kape 275 kartu su populiariausių tipų stikliniais karoliais (TM 18, 56, 126, 161) buvo rastas žalvarinis karoliukas, priskirtinas TM 528b tipui, taip pat didžioji lankinė žieduotoji segė lenkta kojele (II.2.1.1) ir žiedas nesueinančiais galais. Barbariškąjoje Europoje tokie žalvariniai karoliai datuojami nuo B2 iki C2 periodo. Žviliuose toks karoliukas priklausytų vėlyviausiam jų naudojimo tarpsniui (Tempelmann-Mączyńska, 1985, Tab. 8). Fazės 2 pradžia priskirtiname kape 108 buvo rastas baltas neskaidrus su mėlynomis akutėmis stiklo karolis (TM 201b), būdingesnis B2–C1b periodui, bet naudotas iki D periodo (Tempelmann-Mączyńska, 1985, Tab. 8). Seriacijoje TM 201b karolio nėra, tačiau pagal kitus papuošalus kapas 108 atsidūrė fazės 2 pradžioje.

Kalbant apie stiklinių karolių paplitimą Žviliuose pastebėtina, kad dauguma jų formų paplitusios fazės 2 kapuose, o jų beveik nelieta fazės 2a kapų grupėje. Karoliai nėra geri chronologiniai indikatoriai, bet jie liudija apie gyvus prekybinius mainus, nors tai ir nelabai solidi prekė. Stiklo karolių gausu to laikotarpio kapuose, kuriuose pasitaiko ir plačiai Europos Barbaricumė

vėlyvuojū romėniškuojū laikotarpiu paplitusių papuošalų formų: antkaklių su rakto formos kilpele, kibiro formos kabučių, apyrankių nežymiai storėjančiais ir storais galais. Stiklo karolius galima laikyti mažai patikimais chronologiniais indikatoriais, nes juos buvo lengviausia išsaugoti ir perduoti ateinančioms kartoms kaip iš mados lėčiau išeinantį papuošalą. Dėl šios prielaidos kitame seriacijos etape visi karoliai iš duomenų bazės buvo pašalinti. Seriacijos lentelėje (3 pav.) tipų ir kapų išsidėstymo tvarka žymiai nepakito. Vadinasi, stiklo karoliai tikrai buvo madingiausi laidojant fazės 2 kapų mirusiųosius.

Kartu su karoliais reikia paminėti ir aštuoniukės formos gintaro kabučius, kurie Žviliuose rasti kapuose 52 ir 261, tačiau nepateko į seriacijos lenteles. Kapas 52 nepasižymėjo įkapių turtinumu ar tipų išskirtinumu: čia rasta yla, geležinis lazdelinis smeigtukas ir apvarėlė iš žalvarinės įvijėlės, gintaro karolio ir minėtos formos kabučio. Tuo tarpu berniuko kapo 261 papuošalai šį kapą seriacijos lentelėje patalpina tarp išsivysčiusios fazės 2 kapų. Čia buvo rasta šių tipų papuošalų: antkaklė su rakto skylutės pavidalo kilpele, „vikšrinės“ segės, didžioji lankinė žieduotoji segė (II.2.1.2), suploto pusiau apskrito pjūvio neornamentuota apyrankė, storagalės apyrankės, įvijinis žiedas iš apskrito pjūvio vielos, viena karolių apvara iš stiklinių TM IV grupės ir TM 18 formos karolių, kibirėlio formos kabučių, įvijėlių bei gintaro karolių ir kita karolių apvara iš aštuoniukės ir kirvelio formos gintarinių kabučių, taip pat geležinė ovalo formos sagtis (H 11). Aštuoniukės formos kabučiai, rasti Lietuvoje, datuojami gana plačiai: nuo B2/C1 iki D2 periodo, tačiau pastebima, kad dauguma jų pasitaikė su III a. antrosios pusės ir IV a. pirmosios pusės medžiaga (Bliujienė, 2007, 298–299). Remiantis anksčiau pateikta Žvilių kapo 261 papuošalų analize aštuoniukės formos kabučiai kartu su kompleksu datotini laikotarpiu, artimu C3 periodui (IV a. pirmąją pusę ar IV a. viduriu).

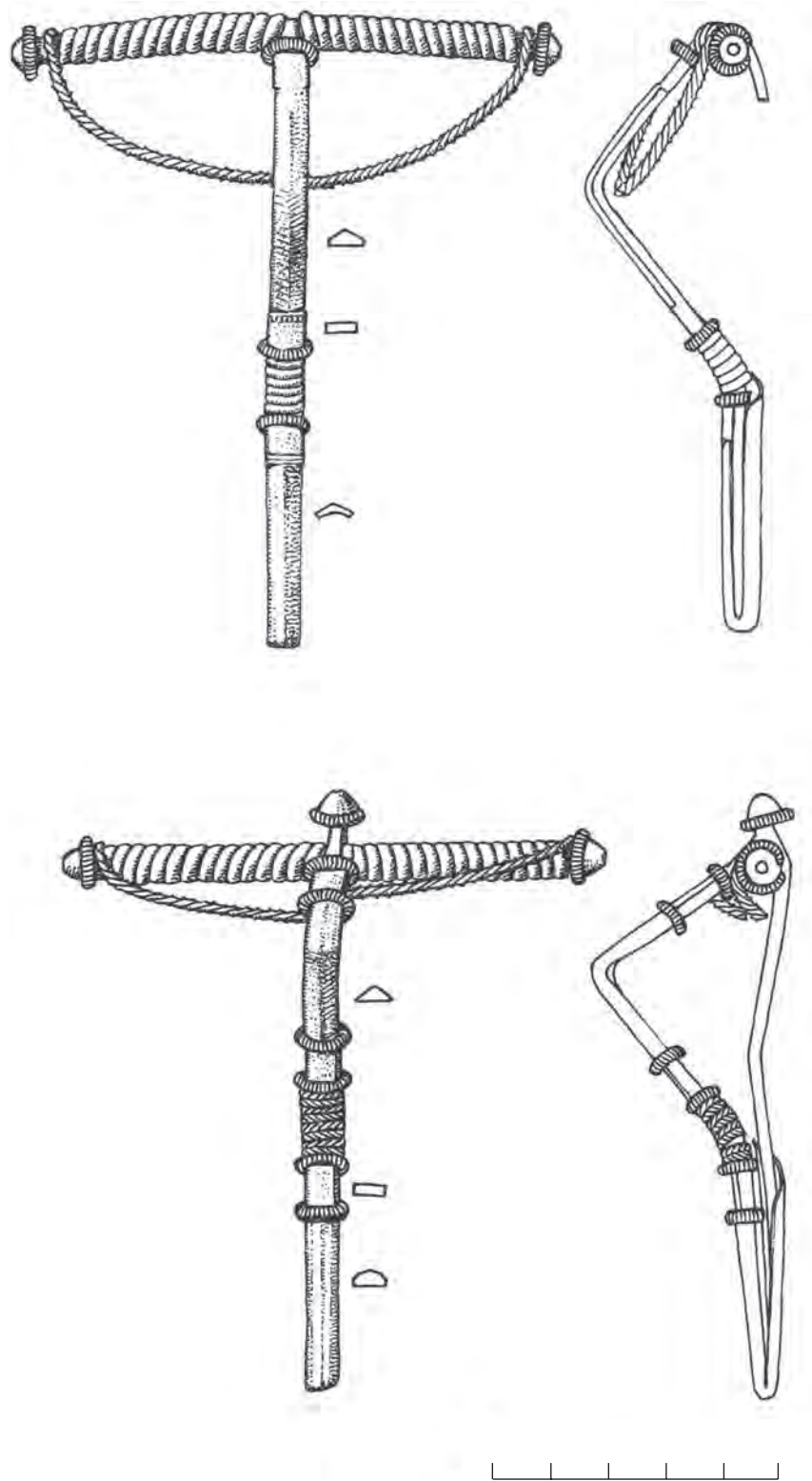
Įdomu, kad dauguma segių, rastų fazės 2 kapuose, buvo vadinamosios didžiosios lankinės segės lenkta kojele, t.y. visi didžiųjų žieduotųjų

lankinių segių variantai (II tipas, 2 potipis pagal U. Budvydą) (8 pav.) ir paprastos didžiosios lankinės segės (I.2.1.1 atmaina). Pastarąsias (I.2.1.1) Lietuvos medžiagoje U. Budvydas datuoja nuo 200 m. iki V a. vidurio, o didžiąsias žieduotąsias – IV a. pabaiga – V a. pirmąją pusę (Budvydas, 2002, 248–249, 256–257). Iš tiesų Rūdaičių I kapinyno kapas 5, kuriame tarp turtingų įkapių kartu su paprasta didžiąja lankine sege lenkta kojele rasta antkaklė storėjančiais užkeistais galais, lankinė segė žvaigždine kojele, apyrankė daugiakampiais storėjančiais galais, priskirtinas V a. pradžiai (Michelbertas, 1968b, 96–98). Vis dėlto šis Rūdaičių I kapas 5 yra vėlyviausio komplekso su didžiąja lankine sege lenkta kojele pavyzdys. Kitos šio tipo segės Vakarų Lietuvos kapinyuose (Stragnų kapai 4, 14, Reketės kapai 21, 23, Užpelkių kapas 58), kurias mini U. Budvydas kaip datuotinas IV a. – V a. viduriu, buvo rastos kompleksuose, artimuose Žvilių fazei 2. Didžiosios lankinės žieduotosios segės U. Budvydo buvo datuotos nemaža dalimi remiantis ir Žvilių kapinyno medžiaga. Šis autorius jas priskiria vėlyvesniam nei C3 periodui, nes, pvz., kartu rastąsias antkakles rakto skylutės pavidalo kilpele laiko būdingomis senojo ir viduriniojo geležies amžiaus sandūrai. Didžiosios lankinės segės Dollkeim-Kovrovo kultūroje, anot W. Nowakowskio, paplinta C2 periodu ir išsilaiko C3 periodu, o ši mada tuo metu, kaip rodo Aukštakiemių kapinyno radinių statistinė analizė, neaplenkia ir Vakarų Lietuvos (Nowakowski, 1996, 51–52; 1999, 111). Žviliuose didžiųjų lankinių segių rasta daug. Tikėtina, kad į kapus jos pateko pačiame šio tipo mados pakilime, todėl jas reikėtų sieti su C2 ir C3 sandūra bei su C3 periodu.

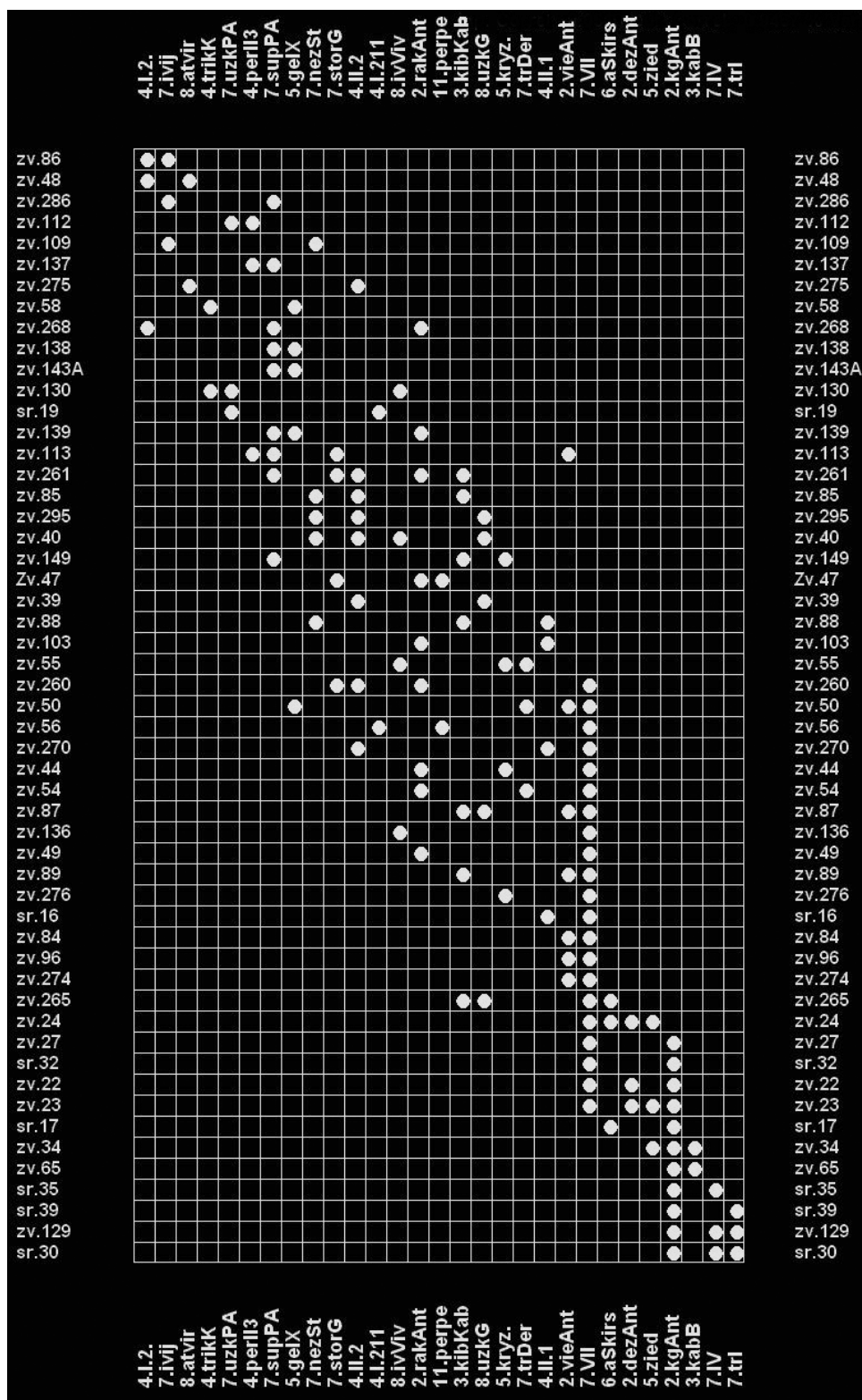
Ankstyvesniesiems fazės 2 Žvilių kapams buvo būdingos iš fazės 1 paveldėtos VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, o fazės 2 antrojoje pusėje, jos sandūroje su faze 2a, į kapus imtos dėti apyrankės nežymiai storėjančiais galais, storagalės, suploto pusiau apskrito pjūvio neornamentuotos ar ornamentuotos galuose bei panašios į pastarąsias, tik užkeistais galais. Šie rankų papuošalai jungia santykinai išskirtas fazes

2 ir 2a. Ypač tai pastebima iš duomenų bazės pašalinus stiklinius karolius (antros bendros Žvilių ir Šarkų seriacijos lent., 3 pav.) ir diržo sagtis (trečios seriacijos lent., 9 pav.).

Fazėms 2 ir 2a būdingas papuošalas – įvijiniai žiedai daugiau ar mažiau paplatinta vidurine apvija. Žiedai su platesne vidurine apvija laikomi V–VI a. būdingais papuošalais (Tautavičius, 1996, 257), tačiau formos idėja gimė žymiai anksčiau – vėlyvuju romėniškuoju laikotarpiu. Tokie auksiniai ir sidabriniai žiedai randami prabangiuose „kunigaikštinėse“ germanų kapuose, kurie datuojami nuo C1b–C2 periodų (Quast, 2010). Germaniški žiedai iš tauriųjų metalų dažniausiai turi įkurtas apskrito skerspjūvio kraštines apvijas, o vidurinė platesnė dalis paryškinta išilgine briaunele. Ch. Beckmann juos priskyrė 37 žiedų formai, kuriai priskiriami ir keli paprastesni iš Rytų Baltijos, tarp jų ir žiedas iš Lumpėnų kapo 2 (greičiausiai panašūs buvo rasti ir Lumpėnų kapuose 16, 19) (Beckmann, 1969, 45). A. Bezenbergeris pastebėjo, kad Lumpėnų kapo 2 žiedo kraštinės įvijos puoštos skersinėmis įkartėlėmis ir yra apskrito skerspjūvio (Bezenberger, 1909, 133, Abb. 131). Taigi šio baltiško

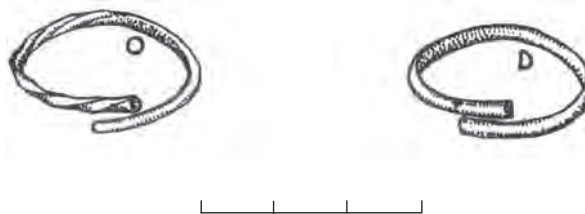
8 pav. Didžiosios lankinės žieduotosios segės lenkta kojele iš Žvilių kapo 260. I. Keršulytės pieš.

9 pav. Trečiosios bendros Žvilių ir Šarkų kapinynų seriacijos lentelė (iš duomenų bazės pašalinus stiklo karolius ir diržo sagtis).

žiedo stilistika artima prabangiems germaniškiems Beckmann 37 tipo žiedams. Chronologiškai Lumpėnų kapas 2 turėtų būti artimas C2 periodui ar perėjimui į C3 periodą, nes tarp įkapių buvo antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, rozetiniai tutuli smeigtukai, puošti mėlyno stiklo akutėmis, didelė žieduotoji lankinė segė lenkta kojele (II.2.1.1 atmaina), juostinės apyrankės profiliuotais galais, VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankė, geležinis adatos formos smeigtukas, įvijiniai žiedai (Bezenberger, 1909, 132–135, Abb. 131–133, 136). Lumpėnų kapas 16 priskirtinas kiek vėlyvesniam tarpsniui nei kapas 2, nes jame rasta didžioji lankinė žieduotoji segė puošta tinkleliu ornamentuotomis skardelėmis, apyrankė pastorintais galais, tačiau abu Lumpėnų kapai chronologiškai negalėjo būti vienas nuo kito labai nutolę: kape 16 taip pat rasta antkaklė viela apvyniotais galais su spurgeliais puošta plokštele viename gale (Bezenberger, 1909, 142–144). Lumpėnų kapas 2 liudija, kad įvijiniai žiedai paplatinta vidurine įvija taip pat ir Lietuvoje pasirodo vėlyvuojų romėniškuoju periodu. Lumpėnų radinių kontekstas paaiškina Žvilių ir Šarkų medžiagos seriacijos rezultata: aptariami žiedai būdingi tiek fazės 2, tiek 2a kapams. Vidurinės apvijos pločiu Beckmann 37 žiedams artimi egzemplioriai iš Žvilių kapų 115, 266. Panašus žiedas ir iš Žvilių kapo 136, kuriame buvo rastos ir fazės 2 pradžia būdingos VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės (tokio tipo apyrankė buvo rasta ir Lumpėnų kape 2!). Žvilių kape 55 žiedas su paplatinta vidurine dalimi buvo rastas kartu su smeigtukais kryžinėmis galvutėmis – dar vienu papuošalo tipu, kuris buvo rastas ir Lumpėnuose (kape 9 kartu su VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis). Taigi Žvilių fazės 2 kapai su žiedais paplatinta vidurine įvija lengvai sinchronizuojami su A. Bezenbergerio paskelbta Lumpėnų kapinyno medžiaga.

Dar viena forma, būdinga Žvilių fazei 2, yra žiedai užkeistais galais, daugiausia padaryti iš apskritos ar ovalios vielos. Kape 39 pastarojo tipo žiedas buvo rastas su žiedu, turinčiu dvigubą iš vielos susuktą akutę (Beckmann 22d forma).

10 pav. Žiedai užkeistais galais iš Žvilių kapo 87. I. Keršulytės pieš.

Beckmann 22d formos žiedai laikomi būdinga III a. forma (Beckmann, 1969, 39–40). Kiti kapo papuošalai (apskrita geležinė C 14 formos sagtis, lazdelinis smeigtukas, didžioji lankinė žieduotoji segė (II.2.1.2), TM IV grupės stiklo karoliai) seriacijos lentelėje (2 pav.) kapą 39 „įterpė“ į fazės 2 vidurio–pabaigos grupę. Įdomūs žiedų užkeistais galais variantai buvo rasti Žvilių kape 87: vienas buvo šiek tiek pastorintais užkeistais galais, o kitas – vienu tordiruotu galu ir kitu apskrito skerspjūvio galiuku (10 pav.). Kiti kape rasti papuošalai būdingi fazės 2 pirmajai pusei. Tai – antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, apvara su kibiro formos kabučiu ir TM IV grupės stiklo karoliai, lazdeliniai smeigtukai (vienas BIII tipo), VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės. Tordiruotas žiedas liudija apie ankstyvą šios puošybos technikos įsisavinimą, kuri galima sinchronizuoti su tordiruotų antkaklių pasirodymo laikotarpiu. Ištiesai tordiruotas įvijinis žiedas (Beckmann 36 forma) buvo rastas Žvilių kape 97, kurio pozicija seriacijos lentelėje yra tarp fazės 2 ir 2a. Kape rastos didžiosios lankinės žieduotosios segės lenkta kojele, TM 56 (IV grupės) stiklo karolis ir žalvarinė H 39 formos sagtis be apkalo (rėmelis – priekyje pastorintas daugiakampis). Būtent sagtis, kurios tipas Vakarų baltų regione siejamas su D periodu (pagal R. Madydą-Legutko, apimant ir visą IV a. – žr. Madyda-Legutko, 1986, Tab. 9), liudija, kad kapas 97 vėlyvesnis nei 87.

Diržų sagtis būdingiausios perėjimui iš fazės 2 į fazę 2a ir fazei 2a. Ankstyvesniosioms priskirtinos C tipo sagtys, t.y. paprastos vienanarės apskrito rėmeliu (C 13, C 14). Pagal R. Madydą-Legutko, C 13 formos sagtis laibesniu rėmeliu

(Žvilių kapas 268) Vakarų baltų kultūrose sutinkamos B2–C1b medžiagoje (Madyda-Legutko, 1986, 18–19, Tab. 9). Žviliuose tokia sagtis rasta neabejotinai vėlyvesniame kape, tarp kurio įkapių buvo didžioji lankinė segė su keturkampiais laukeliais ant kojelės ir liemenėlio, priskirtina fazei 2a. C 14 formos sagtys (kapai 39, 88) pasitaikė su būdinga fazei 2 medžiaga. Tokios sagtys būdingiausios Przeworsko kultūrai, o datuojamos C2–D periodais (Madyda-Legutko, 1986, 20, Tab. 7). Kad ir kaip ten būtų, apskritos sagtys (grupė C) yra šiek tiek ankstyvesnės negu įvairios ovalios sagčių formos (grupė H). Įdomu, kad tai atspindi ir Žvilių–Šarkų medžiagos seriacijos lentelė (2 pav.), kur H sagtys atsidūrė kairėje pusėje, tarp fazių 2 ir 2a sandūros bei fazės 2a radinių. Visos nežymiai priekyje pastorintu (H 11), ryškiau pastorintu (H 25) bei pastorintu daugiakampiu lankeliu (H 39) sagtys, pagal R. Madyda-Legutko, datuojamos D periodu, kuris apima ir C3 periodą (Madyda-Legutko, 1986, 63–64, 67, 69, Tab. 9). H 1 formos sagtys (vienodo storio ovaliu lankeliu) Vakarų baltų regionuose buvo paplitusios nuo B2 iki D periodo (Madyda-Legutko, 1986, 61, Tab. 9), o Žviliuose jos atstovauja fazei 2a. Iš duomenų bazės pašalinus stiklo karolius, H sagtys lentelėje (3 pav.) pasislinko dešinėn, tačiau tai tik liudija, kad šie radiniai būdingi tiek fazei 2 (greičiausiai jos vėlyvesnei pusei), tiek fazei 2a.

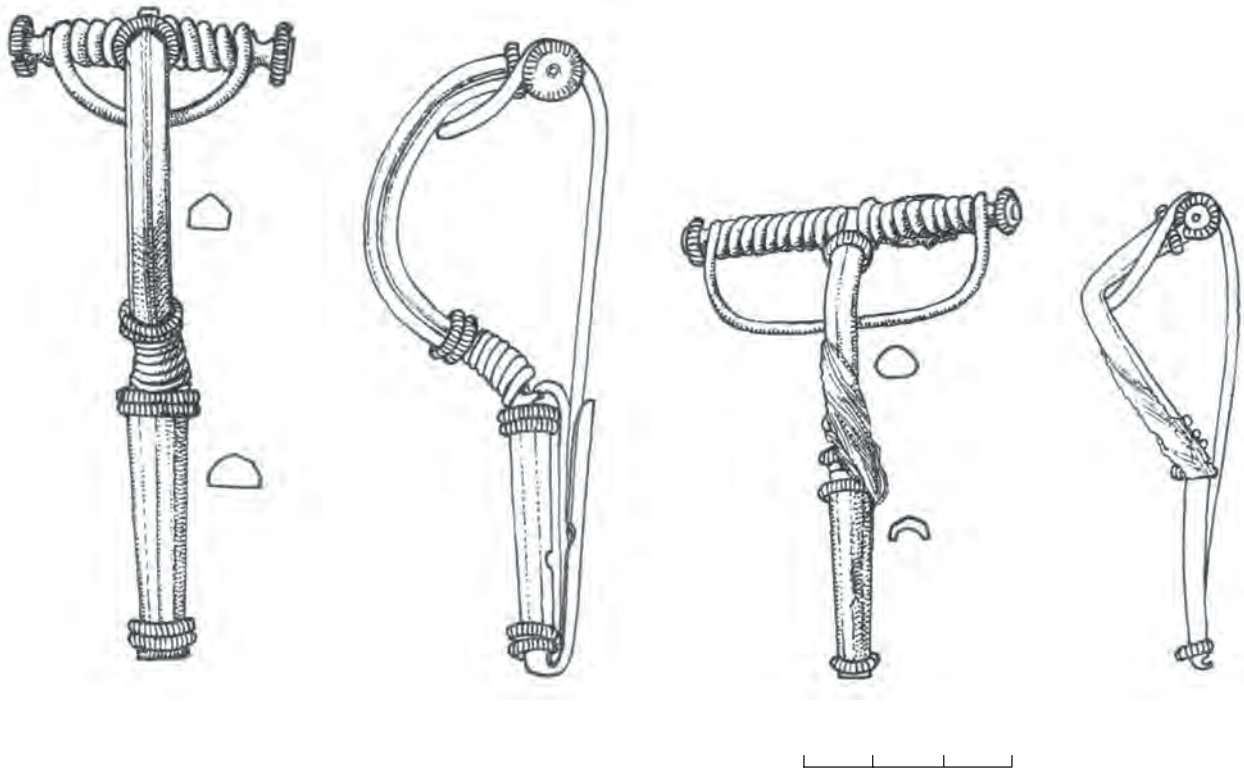
STATISTIŠKAI IŠSKIRTOS ŽVILIŲ KAPINYNŲ FAZĖS 2A DATAVIMAS

Kaip jau minėta anksčiau, paskutinioji į seriacijos duomenų bazę suvestų Žvilių kapų fazės lentelėse taip ryškiai neatsiskyrė nuo antrosios, kaip pirmoji, todėl ji pavadinta faze 2a. Jai atstovauja gana negausi radinių dalis, iš kurių vieną sudaro H tipų ovalios diržų sagtys. Jų datavimas aptartas pastarojo skyrelio pabaigoje. Tarp fazės 2a radinių charakteringiausios yra segės. Jas pirmiausia ir aptarsime.

Žvilių medžiagoje pasitaikė keletas segių, kurias sąlyginai pavadinau mažesne ar didesne lankinių

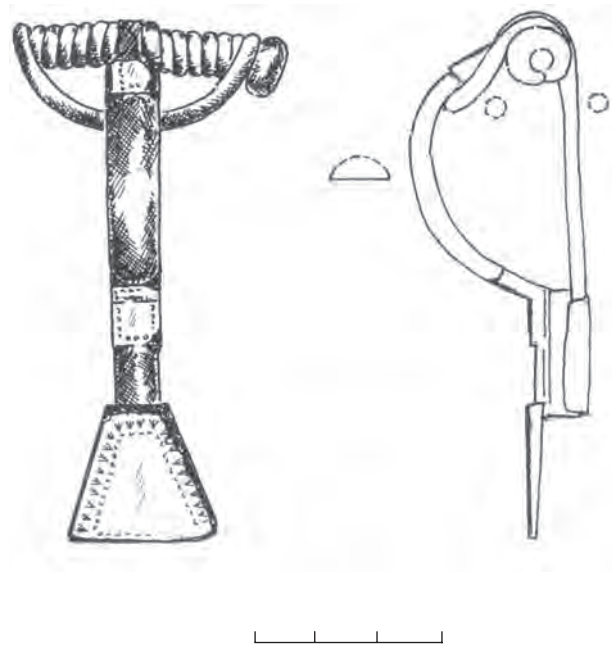
žieduotųjų segių versija, kuri, pagal U. Budvydą, panaši į formos perėjimą varianto II.3.1 link (Budvydas, 2002, 258, pav. 13:1). Tokioms segėms priskirti egzemplioriai iš kapų 112 (11 pav.), 113, 137, 277, 278. Joms būdinga įvijios galų buoželių profiliavimas, kiek platesnė kojelė visos segės proporcijos atžvilgiu, kartais trumpesnė įvija. II. 3.1 varianto segės datuojamos V a. viduriu. Minimos Žvilių segės yra kiek ankstyvesnės, bet jų formoje ir puošyboje esama ankstyvųjų segių lieta užkaba bruožų. Pavyzdžiui, kapo 113 segė turi skersinių rantelių grupėmis puoštą kojelę, o kapo 112 viena iš segių – išilgai facetuotą, nežymiai paplatintą kojelę. Kape 113 segė buvo rasta su antkakle viela apvyniotais galais, su kilpele ir kabliuku, kuri laikytina vėlyviausia šio tipo antkakle Žviliuose. Be to, kape 113 buvo rastos apyrankės pusiau apskrito pjūvio lygiu ir šiek tiek ornamentuotu lankeliu, storagalė apyrankė, BII tipo lazdelinis smeigtukas, įvijinis žiedas, gintaro karolis, H 11 formos sagtis, du ietigaliai, peilis ir įmovinis kirvis. Storalgalė apyrankė yra gana masyvi, tinkama fazės 2a radinių kontekstui. Panašūs ir kapų 112, 137 kompleksai, tik be antkaklės ir storagalės apyrankės. Įdomus papuošalų derinys iš berniuko kapo 278. Čia rasta nedidelė aptariamą versiją lankinė žieduotoji segė kartu su H 11 sagtimi, įvijiniu žiedu išplotais galiukais ir II grupės, pagal M. Michelbertą, pusiau apskrito pjūvio apyranke. Tokios apyrankės datuojamos C1a–C2 periodu (Michelbertas, 1986, 143). Akivaizdu, kad į Žvilių berniuko kapą 278 ji buvo įdėta kaip paveldėta iš ankstesnės generacijos, siekiančios senelių ar dar senesnę kartą. Tai buvo suaugusiojo papuošalas, kuris sumažintas užkeičiant galus.

Dar vienas fazės 2a tipas – tai segės trikampėje kojelyje (kapai 58, 130). Žvilių segės – su trumpa lieta adatos užkaba, keturkampėmis plokštelėmis ant liemenėlio. Segės iš kapo 130 kojelės pakraščiai puošti išlenktų brūkšnelių linija, o segės iš kapo 58 kojelė ir keturkampis skydelis prie kojelės bei liemenėlio sandūros dengti sidabrinėmis plokštelėmis. Plokštelė ant segės iš kapo 58 pakraščiuose puošta štampuotų trikampių eile (12 pav.). Abi segės atstovauja ankstyvųjų tautų kraustymosi laikų stilistikai. Giminingos šioms

11 pav. Lankinės segės lenkta kojele iš Žvilių kapo 112. *I. Keršulytės pieš.*

laikytinos segės platėjančia kojele ir trumpa lieta užkaba (Tischler, Kemke, 1902, Taf. IV:12–16, 18–19, 21–23). M. Schulze pažymėjo, kad segės paplatinta (ištęsto trikampio) kojele yra regioninės Europos radinių kontekste, t.y. būdingos buvusių Rytprūsių regionui, kitaip tariant, Vakarų baltams. Tarp šio autoriaus klasifikuotų segių su lieta užkaba nerasime tiesioginio atitikmens Žvilių segėms, nes pastarosios pasižymi trumpesnėmis ir šiek tiek platesnėmis kojelėmis. Vis dėlto pagal liemenėlio, lankelio ir įvijos proporcijas Žvilių seges trikampėmis kojelėmis galima palyginti su 146 grupės segių forma Ix AF 2a (šiam tipui priskiriamos segės iš Dollkeim kapo 169 ir Greibau kapo 213). Pagal M. Schulze tipologiją, 146 grupės segės datuojamos laikotarpiu nuo VI a. pradžios iki 575 m., t.y. jau E periodu (Schulze, 1977, 166–167, Taf. 11, Tab. 12). Šią gana vėlyvą segių chronologiją paneigė A. Bitner-Wróblewska, kuri seges platėjančia arba trapecine kojele priskyrė D periodui. Ji atkreipė dėmesį, kad daliai

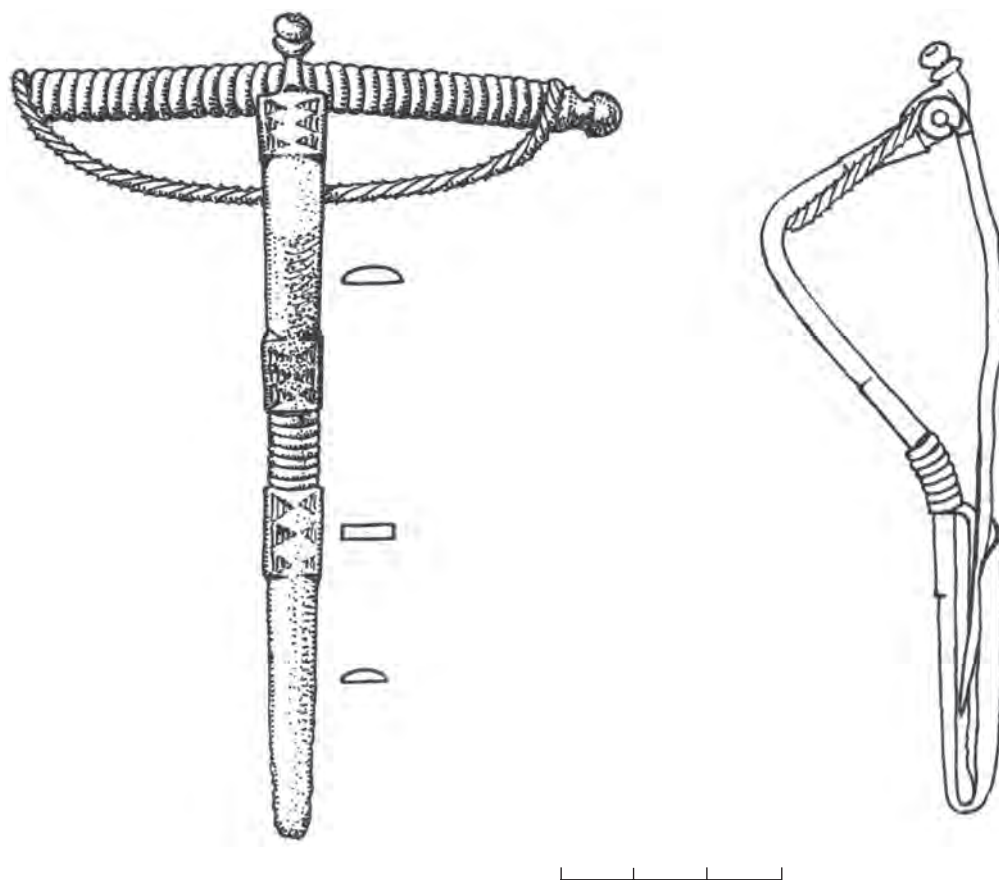

12 pav. Lankinė segė trikampe kojele iš Žvilių kapo 58 (LNM kartoteka. *A. Ruzienės pieš.*).

šių segių buvo būdinga presuota Sösdala stiliaus ornamentika, o, kita vertus, jos pradėtos naudoti jau C3 periodu (Bitner-Wróblewska, 1992, 249; 2001, Pl. I, LIX). Žvilių kapų segės, ypač kapo 58 radinys su sidabro plokštelėmis, taip pat atspindi Sösdala stiliaus puošybą. W. Nowakowski, statistiniais metodais išskyres Dollkeim-Kovrovo kultūros fazes, ketvirtos fazės chronologiniais indikatoriais laiko ankstyvasias lankines ilgakojes seges su lietu adatos laikikliu ir seges plātėjančia kojele bei trumpa adatos užkaba. Autorius pastebi, kad Dollkeim-Kovrovo kultūros ketvirtoji fazė kaip savita išsiskiria tik pagal šių segių tipus, tuo tarpu kiti jas lydintys radiniai atstovauja ankstesnėms trečiosios fazės (didžiųjų lankinių segių lenkta kojele horizontas) arba vėlesnės, penktosios fazės (lankinių segių žvaigždine kojele horizontas) tipams. Taigi ketvirtoji Dollkeim-Kovrovo kultūros fazė neišsiskiria savitų tipų įvairove, tik minėtomis segėmis. Šią fazę W. Nowakowski sieja su ankstyvąja D periodo dalimi arba su C3 periodu (300–375 m.) (Nowakowski, 1996, 52–53, Taf. 107). Žviliuose vėlesnė fazė 2a taip pat daugiausia išsiskiria pakitusiais segių tipais, kuriuos lydi H formų ovalios sagtys. Žvilių segėms trikampe kojele artimos formos žinomos iš Greižėnų kapinyno Nemuno žemupyje. Žalvarinė segė paplatinta kojele, kurios lankelis ir kojėlė puošti sidabru, bei tokios pat segės fragmentas rasti A. Bezenbergerio ištirtame kape XIII (Bezenberger, 1900, 146–149; Åberg, 1919, 54–55, 62; Asadauskas-Žvirblis, 1992, 19–20¹⁵; Bitner-Wróblewska, 1992, 249). Deja, jų piešinys nebuvo publikuotas. A. Bezenbergerio ir N. Åbergo aprašymų dėka žinome, kad Greižėnų moters kape XIII dar buvo rasta antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, ilgi tūtelės formos kabučiai (iki 1,7 cm ilgio), gintariniai karoliai, įvijiniai žiedai, geležinis lazdelinis smeigtukas. Greižėnų antkaklė atstovauja iš vėlyvojo romėniškojo laikotarpio paveldėtai formai, o tūtelės formos kabučiai yra išsivystę iš ankstyvesnių kibirėlio formos kabučių (apie tai žr. Åberg, 1919,

36–37, Abb. 31). Taigi Greižėnų ankstyvųjų tautų kraustymosi laikų kapo kai kurie papuošalai savo stilistika yra vėlyvojo romėniškojo laikotarpio paveldo tęsinys, todėl Greižėnų kapas XIII datuotinas C3 arba D pirmąja puse. 1990 m. ištirtame Greižėnų kape 18 rastos dar kitokio varianto segės trikampėmis kojėlėmis su trumpa prie kojėlės prilituota užkaba. Jų liemenėlis – suploto skerspjūvio, o kojelių ilgio ir pločio proporcijos artimos Žvilių segėms trikampe kojele. Kartu rasta sidabrinio plataus kibirėlio formos kabučio apgalvio ar kepurėlės puošybos, dvigubo kūgio formos sidabrinio kabučio, gintaro ir stiklo karolių liekanų, kaklo vėrinys iš balto metalo įvijų ir mėlyno stiklo karoliukų, žalvarinė sidabruota antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, dvi žalvarinės storagalės apyrankės daugiakampiais galais (Asadauskas-Žvirblis, 1992, 22–23, 34–36). Kapas priskirtinas D periodui, o antkaklė liudija apie formos paveldą iš ankstesnio laikotarpio, C ir D periodų stilių susidūrimą. Šernų kapinyno kapo 98 lankinė segė su plātėjančia kojele ir trumpa adatos užkaba buvo rasta su C3 ir D periodų sandūrai tinkančiais radiniais – dviem apyrankėmis (ar žiedais?) užkeistais galais ir apvara iš gintaro karolių bei mažo mėlyno stiklinio ir mėlyno kbooktaedrinio karolio (Bezenberger, 1892, 164, Abb. 14, Taf. VIII: kairėje 10). Šernų segė savo forma gimininga C3 periodo segėms iš Dollkeim-Kovrovo kultūros C3 horizonto, tik pirmosios kojėlė šiek tiek trumpesnė. Panaši į Šernų kapo 98 buvo segė, rasta Užpelkių kapinyno kape 76, tik pastaroji turėjo kiek masyvesnį pusapvalio skerspjūvio lankelį (Bliujienė, 1998, 285, pav. 10:1). Žvilių segės trikampe kojele iš kapų 56, 130 ne tik puošyba, bet ir savo proporcijomis, liemenėlio masyvumu yra artimos lankinėms segėms žvaigždine kojele. Jos fazėje 2a liudija apie išvystytą D periodą (IV a. antrąją pusę – V a. pirmąją pusę). L. Vaitkunskienė, remdamasi erdvine kapų situacija Žvilių kapinyne, teigia, kad Žvilių segės trikampe kojele priklauso IV a. pabaigai, o segių trikampėmis kojėlėmis (lenktomis

¹⁵ Atkreiptinas dėmesys, kad šiame A. Bezenbergerio teksto vertime yra netikslumų, tekstas nevysiškai išverstas.

13 pav. Lankinė segė lenkta kojele iš Žvilių kapo 268. I. Keršulytės pieš.

ar su lieta užkaba) literatūroje įsigalėjęs datavimas V–VI a. yra per vėlyvas (Vaitkunsienė, 1999, 169–170). Šis diskusinis klausimas yra vertas atskiros studijos. Kad ir kaip ten būtų, Žvilių segių trikampė kojele negalima datuoti vėliau nei V a. Apie vėlyvesnį lankinės segės trikampė kojele ir trumpa adatos užkaba naudojimą liudija Pagrybio kapo 55 įkapės: antkaklė tordiruotu lankeliu su kabliuku ir kilpele, diržo sagtis su skersiniu ant smaigo ir diržo galo apkalas, grandinėlių dalys ir įvijiniai žiedai (Vaitkunsienė, 1995, 117–118, pav. 165). Būtent tokios diržų sagtys su skersiniu ant smaigo yra Vakarų baltų žemių E periodo (apytikriai 450–675 m.) viduriniojo ir vėlyvesniojo tarpinių chronologiniai indikatoriai (Bitner-Wróblewska, 2001, Pl. LIX; 2009, 400, 404, Abb. 4, 6; Hilberg, 2009, Abb. 4.2, 4.3).

Tarp fazės 2a segių yra didžiosios lankinės segės lenkta kojele su keturkampiais laukeliais ant kojėlės ir liemenėlio (I.2.1.2 ir I.2.2.2 atmainos pagal U. Budvydą). Šis tyrinėtojas Žvilių kapų 48, 86 seges datuoja V a. pirmąja puse, o kapo 268 – V a. antrąja puse (Budvydas, 2002, 249–251). Seriacijos lentelėje Žvilių kapas 268 yra įsiterpęs tarp fazių 2 ir 2a sandūros kapų (2 pav.). Nors šio kapo segės (I.2.2.2 atmaina) (13 pav.) laukeliai ryškesni nei segių iš kapų 48, 86 ir puošti trikampaiais įdubimais, užpildytomis įrėžtomis linijomis, vis dėlto ji, kaip ir segė iš kapo 86, turi romėniškajam laikotarpiui būdingą puošybos elementą – apskritą buoželę liemenėlio viršuje, virš įvijos. Didžiųjų lankinių segių su keturkampiais laukeliais padėtis seriacijos lentelėje liudija, kad Žvilių fazė 2a yra glaudžiai susijusi su faze 2: šios grupės kapų papuošalai

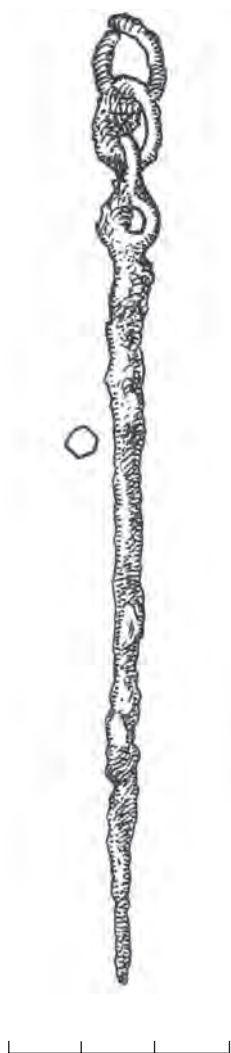
stilistikoje susimaišę vėlyvojo romėniškojo ir tautų kraustymosi periodų elementai.

Išskirtinis Žvilių kapo 48 radinys, kurio seriacijoje nėra. Tai – geležinis antskydis, priskiriamas II tipo B variantui, pagal naują D. Kiulkio sudarytą tipogiją, ir pagal aptariamą segę datuojamas V a. pirmąją pusę (Kiulkys, 2010, 46–48, 113–114, pav. 9). Kaip pažymėjo D. Kiulkys, Žvilių antskydis yra pereinamosios iš pusrutulio į kūgį formos viršūne. Šiam tipui tiesioginių atitikmenų N. Zielingo tipologijoje nėra, tačiau Žvilių forma artima antskydžių su kūgio formos viršūne Zielingo tipui K1. Pastarieji germaniškuose arealuose pasirodo C3 periodu ir išlieka D periodu, t.y. datuoti nuo IV a. vidurio iki V a. pradžios (Zieling, 1989, 122, Taf. 14). D1 periodu datuojamas Dollkeim-Kovrovo kapinyno kapas 362, kuriame rastas K1 tipo, pagal N. Zielingą, antskydis (Радюш, Скворцов, 2008, 133, 140–141). Taigi panašių į Žvilių kapo 48 antskydžių chronologija pagal seriacijos rezultatus gerai dera su I.2.1.2 ir I.2.2.2 atmainos didžiųjų lankinių segių lenkta kojele paplitimo kontekstu. Tai C3 pabaiga (D pradžia) – D periodas.

Seriacijos lentelės kairiajame pakraštyje atsidūrė du rankų papuošalų tipai. Tai – įvijinės apyrankės ir įvijiniai žiedai nusklembtais (suplota) galiukais. Įvijinės apyrankės buvo vaikiško dydžio, susuktos iš gana plonos apskrito, pusiau apskrito ar trikampio pjūvio vielos. Kapų kompleksai su šiomis apyrankėmis neišsiskyrė kartu rastų papuošalų tipų įvairovė. Charakteringesni iš jų – didžioji lankinė I.2.1.2 atmainos segė su keturkampiais laukeliais (kapas 86), apyrankė nežymiai storėjančiais galais (kapas 109), suploto pusiau apskrito pjūvio apyrankė, galuose nežymiai ornamentuota (kapas 286). Įvijinių žiedų suplota galiukais Žviliuose pasitaikė kapuose 155, 159, 278, 281, tačiau tik du kapai (159, 278) pateko į seriacijos lentelę. Abiem atvejais buvo rastos H 11 tipo diržų sagtys, o kape 278 – anksčiau aptarta nedidelė lankinė segė lenkta kojele (pagal formą perėjimas į II.3.1 potipį). Nors įvijiniai žiedai suplota galiukais rasti su nedideliu kitų radinių-chronologinių indikatorių spektru, šių žiedų stilistika (galų

nusklembimas) artimesnė D periodo papuošalų puošybos būdai. Kape 159 dar buvo rasti maži keturkampio skerspjūvio mėlyni karoliukai (TM XI). Pastarieji pasitaikė ir fazių 2 bei 2a sandūrai priskirtiname kape 139. TM XI grupės karoliai Europos Barbaricumio erdvėje kapuose pasitaikė su C2–D periodų medžiaga (Tempelmann-Maczyńska, 1985, Tab. 8). Taigi teoriškai tokie karoliai galėjo būti rasti visų fazių Žvilių ir Šarkų kapuose, bet iš tiesų būdingi tik vėlyviausiai Žvilių kapų grupei (fazių 2 ir 2a sandūrai, fazė 2a).

Žiedai atvirais nesueinančiais galais, matyt, buvo būdingi ir fazei 2, ir 2a. Dar vienas bendras abiejų fazių papuošalo tipas – tai geležiniai smeigtukai pastorinta galvute, kurioje per skylutę įverta grandelė (seriacijos lentelėje pavadinti 5.gelX). Šio tipo A. Jugos-Szymańskiej smeigtukų tipologijoje nėra (Juga-Szymańska, 2007š). Jų galvutę sudaro pastorinimas adatos viršuje. Galvutė turi skylutę grandelei įverti, o prie jos kartais jungiama grandinė. Šio tipo smeigtukai buvo rasti Žvilių kapuose 50, 58, 116, 131, 138, 139, 143A. Tyrinėjimų ataskaitos ir publikacijos piešiniuose šie smeigtukai užfiksuoti kapų 138, 139 radinių piešiniuose (Vaitkunsienė, 1985š, 221, 225; 1999, 178, pav. 197:1). Kiti minėtų kapų smeigtukai po konservavimo atrodo visai kitaip nei pavaizduoti ataskaitų piešiniuose, kaip lazdeliniai. L. Vaitkunsienė juos pavadino ylos pavidalo smeigtukais ir nurodė, kad tai naujas, iki šiol archeologinėje literatūroje nežinomas tipas. Jie būdingi abiem fazėms 2 ir 2a, taip pat tiek moteriškos, tiek vyriškos lyties mirusiųjų kapams. Vėlyviausiu laikytinas smeigtukas iš vyro kapo 58, kuriame jis rastas kartu su lankine sege trikampe kojele ir lieta adatos užkaba bei su AH 39 formos sagtimi. Panašiam laikotarpiui priskirtinas vienas tokio tipo smeigtukas iš mergaitės kapo 143A, kuris pagal vyro kapo 143B įkapę – lankinę segę lieta adatos užkaba – taip pat priskirtinas fazei 2a. Galbūt ylos pavidalo smeigtukai yra geležinis nuokamienų smeigtukų prototipas? A. Tautavičius pažymi, kad tarp ankstyviausių nuokamienų smeigtukų (IV a. – Va. pradžios) dalis jų yra geležiniai (Tautavičius, 1996, 228–229), dalis gali

14 pav. Smeigtukas iš Žvilių kapo 116. *I. Keršulytės pieš.*

būti susiję su vadinamuoju dviskylių smeigtukų tipu, kuriuos Maudžiorų kapinyno medžiagoje išskyrė V. Valatka, pažymėjęs, kad šie smeigtukai turi dvi skylutes galvutėje, kurių viršutinėje įverta grandelė (Valatka, 1984, 18–19, pav. 13:1). Neabejotinai panašaus tipo smeigtukas buvo rastas Žvilių kape 116 (14 pav.). V. Valatka Maudžiorų dviskylius smeigtukus datavo IV a. pabaiga – V a.

Perpetės – karių atributas, būdingas tiek fazei 2, tiek 2a. Šie radiniai laikomi būdingesniais viduriniojo geležies amžiaus pradžiai, tačiau ankstyviausios perpetės siejamos su C3 ir D periodų sandūra arba IV a. pabaiga – V a. pradžia.

Būtent taip buvo datuotos Žvilių kapų 47 ir 56 perpetės atskirame šio tipo radinių analizei skirtame straipsnyje (Astrauskas ir kt., 1999, 131–134, 138, pav. 9, 10). Seriacijos lentelėje kapas 56 yra fazės 2 „erdvėje“, o kapas 47 – fazių 2 ir 2a paribyje. Kapo 284 perpetė pagal seriacijos rezultatus turėtų būti vėlyviausia. Šis kapas nepasižymėjo charakteringais chronologiniais indikatoriais, o jo vietą lentelėje nulėmė H 1 formos sagtis. Pastarųjų sagčių chronologija, kaip rašyta ankstesniame skyrelyje, yra gana plati, tačiau Žviliuose jos pasitaikė fazės 2a kapuose.

Kaip datuotina Žvilių kapinyno fazė 2a? Jau minėta anksčiau, dalis jai būdingų papuošalų tipų yra ir fazei 2 priskiriamos formos. Tarp fazės 2 ir 2a sunku išvesti aiškią ribą. Jei fazę 2 priskirsime C2 pabaigai – C3 pradžiai, tai fazę 2a reikėtų sieti su C3 pabaiga – D periodu. Absoliutinės fazių datos priklauso nuo detalesnės atskirų tipų chronologijos, kurios negalima apibendrinti, neaptarus tų pavienių radinių, kurių seriacijoje nėra.

CHRONOLOGIJAI SVARBŪS, BET IŠ SERIACIJOS PAŠALINTI RADINIŲ TIPAI

Žvilių turtingame mergaitės kape 274, kuris seriacijos lentelėje yra tarp fazės 2 kapų, buvo rasta antkaklė apskrito pjūvio lankeliu ir kabliuku bei apskrita plokštele besibaigiančiais galais. Lankelio galas prie plokštelės paplatintas, todėl visa užsegimo dalis primena kriaušės formą. Ji puošta įmuštais apskritimais-akutėmis. Deja, ši ornamentika neužfiksuota paskelbtame antkaklės piešinyje (Vaitkunsienė, 1999, pav. 101:5). Pagal užsegimo dalies puošybą ir kriaušės formą ši antkaklė turi stilistinių sąsajų su antkaklėmis rakto skylutės formos užsegimu. Kape 274 ji rasta su antkakle viela apvyniotais galais ir VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankėmis, t.y. su klasikiniais Žvilių fazės 2 papuošalų tipais.

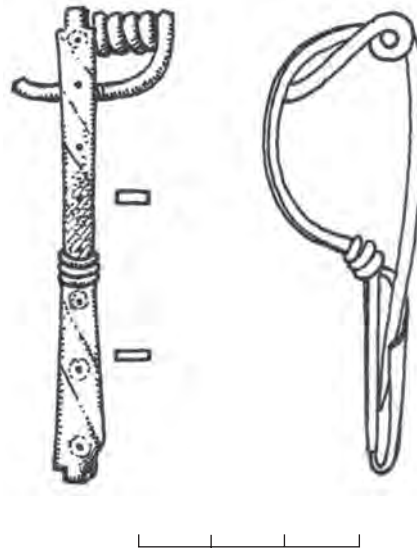
Daugumą pašalintų iš seriacijos tipų sudaro segės, kurios pasitaikė tik viename kape, tačiau jos gali būti gana geri chronologiniai indikatoriai, remiantis panašių formų paplitimu baltų ir

kaimyninių sričių laidojimo paminkluose. Pirmiausia dar kartą atkreipsiu dėmesį į kapą 47, kuriame buvo rasta didžioji žieduotoji lankinė segė lenkta kojele, puošta tarp sidabrinių žiedelių tinkleliu puoštomis plokštelėmis ant kojelės ir liemenėlio. Segė priskirtina II.2.2. varianto vėlyvesniajai formai. Tinklinis raštas būdingas vėlyvesnei žieduotųjų segių serijai II.3 (Budvydas, 2002, 256–259, pav. 11, 13), tačiau Žvilių kapo 47 segė savo proporcijomis grakštesnė nei pastarosios serijos. Tai tarsi pereinamasis serijų II.2 ir II.3 variantas. U. Budvydas II.2 serijos seges datavo V a. pirmąją pusę, o ankstyviausią II.3 serijos atmainą II.3.1 – V a. antrąją pusę – VI a. Tarp kapo 47 radinių tipų buvo išskirtinės raitelio įkapės, kurios seriacijoje negalėjo būti panaudotos. Tai žalvariniai pentinai su žalvariu apkaustytais dirželiais, sujungtais sagtimis, bei dvejų žalvariu puoštų kamanų liekanos, kurių ryškiausi elementai yra kryžiniai apkaustai ir pusbėnulis formos kabučiai (Vaitkunsienė, 1989, pav. 3, 4, 7; 1999, pav. 211–212, 214). Pagal K. Godłowską (Godłowski, 1970, 8, Fig. 2:l, Pl. XII:16) pentinai savo forma yra artimi IX grupei. Ši grupė išskirta pagal pentiną, rastą buvusiam Corjeiten kapinyne Semboje (dabartinis Putilovas, Zelenogradsko r., Rusija). Jį K. Godłowskis priskyrė ankstyviesiems tautų kraustymosi laikams arba O. Tischlerio D periodo radiniams (Godłowski, 1970, 54–55; 1974, Tabl. VII:15). O. Tischlerio D periodas apima ir IV a. antrąją pusę, ir V a. pirmąją pusę (Tischler, Kemke, 1902, 13). Tarp šių laikotarpių reprezentuojančių baltiškųjų radinių K. Godłowskis pateikia diržo galo apkalą iš Szurpiły pilkapiu XV (Godłowski, 1970, Pl. XII:19; 1974, Tabl. VII:18). Pastarasis apkalas panašus į Žvilių kapo 47 pentinų dirželių galų apkalus. Tačiau R. Madyda-Legutko daro prielaidą, kad diržo galo apkalas iš Szurpiły pilkapiu XV gali priklausyti vėlyviausiai vėlyvojo romėniškojo laikotarpio fazei. Šis apkalas savo forma jau šiek tiek primena vadinamuosius liežuvio formos diržo galo apkalus, kurie siejami su ankstyvaisiais tautų kraustymosi laikais (Madyda-Legutko, 1983(1987), 32, Ryc. 3d). Žvilių kapo 47

papuošalai, raitelio ir žirgo aprangos elementai savo stilistika atstovauja tarsi abiem laikotarpiams – tiek vėlyvojo romėniškojo laikotarpio pabaigai, tiek ankstyviesiems tautų kraustymosi laikams. Būtent ankstesnio laikotarpio paveldu laikytinos kamanos su kryžiniais apkaustais ir pusbėnulis formos kabučiai. Jų ir pentinų dirželių puošyba kalstytais apskritimais, akutėmis tokie pat, kaip antkaklių rakto skylutės formos kilpelėmis (antkaklės iš kapų 103, 139), antkaklės su kriaušės formos kilpele iš kapo 274 ornamentika. K. Godłowskis pastebėjo, kad Vakarų baltų srityje būtent Suvalkų regiono kapinynų medžiaga liudija tiesioginę D periodo ir vėlyviausios romėniškojo laikotarpio fazės sandūrą (Godłowski, 1974, 73). Tą patį galima pasakyti apie Žvilių kapinyną. Žvilių kapo 47 kamanoms artima analogija yra Nemuno žemupio Vėluikių kapinyno kape 3 rastosios kamanos (Jovaiša, 2007, 11–17, pav. 12, 13, 17). Tyrinėjimų autorius E. Jovaiša Vėluikių kapą 3 linkęs datuoti V a. pirmąją pusę ar viduriu, o Žvilių kapą 47 – V a. viduriu (Jovaiša, 2007, 15). Tokį chronologijos nustatymą lemia požiūris į didžiųjų žieduotųjų lankinių segių, apyrankių storėjančiais galais datavimą, pradedant tik nuo V a. Atkreiptinas dėmesys, kad Vėluikių kape 3 apyrankė storėjančiais galais buvo rasta kartu su VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyranke. Šio tipo apyrankės, pagal Žvilių seriacijos lentelę, būdingesnės fazės 2 pradžiai nei pabaigai. Sprendžiant Vėluikių kapo 3 datavimo klausimą, atkreiptinas dėmesys į keletą smulkių radinių – įkartuotas žalvarines vielutes ir iškiliais spurgeliais puoštas žalvarines juosteles (Jovaiša, 2007, il. 12:1). Jos buvo rastos prie stačiakampės formos perpetės plokštelės-jungties. Šios smulkios detalės turi analogijų Baitų kapinyne: įkartuotos vielutės buvo rastos moters kape 24 ir vyro kape 31 su dviem arklių aukomis. Iškiliais spurgeliais puoštos juostelės, tokios kaip Vėluikių kape 3, buvo rastos Baitų moters kape 24. Šių eilučių autorė šias smulkias detales iš Baitų kapinyno įvertino kaip drabužių puošybos elementus (Banytė-Rowell, 2008a, Abb. 3:5, 6, 4:4, 5, 6). Baitų kapai 21, 31 neabejotinai sietini su vėlyvučiu romėniškuoju

laikotarpiu ir datuoti ne vėliau nei C2 ir C3 periodų sandūra (apie Baitų kapą 31 ir jo datavimą žr. Banytė-Rowell, 2007). Tai patvirtina ir maža sidabrinė presuota rozetinė detalė, rasta Baitų kape 31, kuri greičiausiai priklausė vadinamajai rozetinei segei (*Rosettenfibel*). Pagal naujausią šioms segėms skirtą studiją, Baitų segės detalė, matyt, priklausė šeštajam rozetinių segių tipui, kuris sukurtas Aistmarių regione, sekant Danijos Zelandijos saloje sukurtomis rozetinėmis segėmis. Visų tipų rozetinės segės datuojamos C1b–C2 periodais (Lund Hansen, Przybyła, 2010, 262–267, 270–271, Abb. 34, 36, 39). W. Nowakowski Semboje rastąsias rozetines seges siejo su C2 ir C3 periodų sandūra (Nowakowski, 1996, Taf. 107). Vėluikių kapas 3 turėtų būti vėlyvesnis nei Baitų kapas 31, tačiau tarp jų esama chronologinės sandūros. Vėluikių kapą 3 galima sieti su C3 periodu. Žvilių kapo 47 papuošalų ir raitelio aprangos detalių stilistika, kaip minėta, turi ankstyvojo tautų kraustymosi laikotarpio bruožų, todėl šis kapas gali priklausyti C3 ir D periodų sandūrai, t.y. IV a. viduriui–antrajai pusei. Prie panašių išvadų prieita tyrinėjant Žvilių kapo 47 perpetę (Astrauskas ir kt., 1999, 131–134, 138, pav. 9, 10).

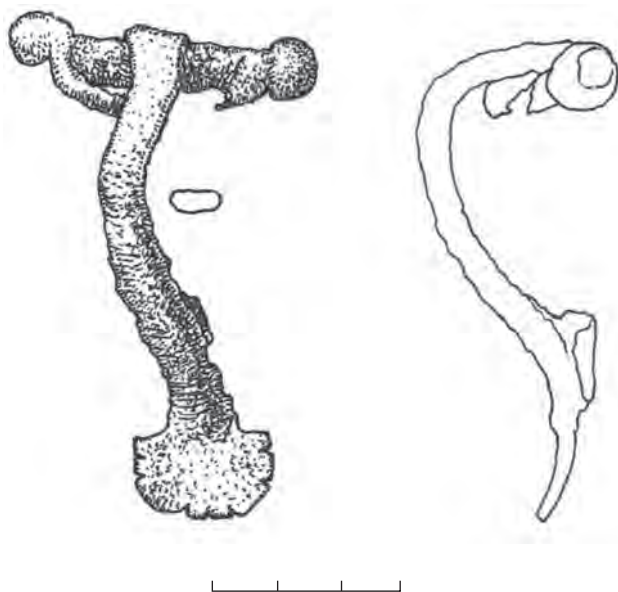
Žvilių kape 105 buvo rasta unikalaus pavidalo lankinė segė lenkta kojele. Tyrimų ataskaitos piešinyje ji pavaizduota tik iš šono (Vaitkunskienė, 1985š, 146). Segės kojelė nežymiai platėja, o apačioje iš abiejų pusių šiek tiek įkirpta. Kojelė ir lankelis puošti šešiomis duobutėmis-taškučiais ir įkypomis įraižomis (15 pav.). Vyriškos lyties vaiko kape 105 dar buvo rasta storagalė apyrankė daugiakampiais galais ir geležinis lazdelinis smeigtukas su į viršų užlenktu galvutės galiuku (B II tipas, pagal A. Juga-Szymańska, 2007š). Kadangi iš seriacijos duomenų bazės buvo pašalinti visų potipių lazdeliniai smeigtukai, o kapo 105 segė lenkta kojele taip pat atstovavo pavieniam potipiui, šio kapo seriacijoje nebuvo. Tačiau kaip jis turėtų būti datuojamas? Pagal storagalę apyrankę kapas 105 sietinas su vėlyviausia faze. Segė nežymiai paplatinta kojele iš Žvilių kapo 105 formos idėja šiek tiek panaši į Sembos pusiasalio Grebieten (dabartinis Zeleno-

15 pav. Lankinė segė lenkta kojele iš Žvilių kapo 105.
I. Keršulytės pieš.

gradsko r., Rusija) kapinyno kapo S. 36 segė platėjančia, o apačioje susiaurinta lenkta kojele. Grebieten kapas S. 36 priskiriamas C2–D periodo ankstyvosios dalies (t.y. C3 periodo) horizonto kapų grupei (Nowakowski, 1996, 27, Taf. 37:3). Ši Grebieten segė, pagal M. Mačzyńska, yra Alm-greno 181 formos variantas. Platėjančia lenkta kojele ar jas imituojančios panašios formos segės su lieta adatos užkaba plačiai paplitusios Vidurio Europoje vėlyvaisiais romėniškaisiais laikais, kur jos pasirodo su C1a datuojama medžiaga, o plačiausiai – C1b–D1 periodais – A181 segių variantai datuojami Černiachovo kultūros medžiagoje (Mačzyńska, 2005, 327, 331, Ryc. 1). Žvilių kapas 105, matyt, datuotinas ne anksčiau kaip C3 periodu.

Žvilių kape 140 buvo rasta lankinė segė rombine kojele su trumpa lieta adatos užkaba. Kartu mirusiajam buvo įdėtas mėlyno stiklo sudėtinis karolis, artimas TM 91, apyrankė nežymiai storėjančiais galais, lazdelinis smeigtukas (publikacijoje jis įvardintas kaip geležinė saktis – Vaitkunskienė, 1999, 51, pav. 62). Segė turi ankstyvųjų tautų kraustymosi laikų stilistikos bruožą – keturkampį laukelį ant liemenėlio. Panašios segės Vakarų baltų srityse Semboje ir

16 pav. Lankinė segė kastuvo formos kojele iš Žvilių kapo 132. I. Keršulytės pieš.

Suvalkų regione bei germaniškoje Dėbczyno grupės kapinynų srityje priskiriamos ankstyviesiems tautų kraustymosi laikams arba D periodui (Bitner-Wróblewska, 1992, 249–250, Pl. II:3; Machajewski, 1992, 31–32, Tabl. XXXVI:6). Seriacijos lentelėje Žvilių kapas 140 dėl karolio ir apyrankės atsidūrė fazių 2 ir 2a paribyje. Jei seriacijoje būtų panaudotos kelios šio tipo segės, tikėtina, kad kapas 140 būtų „perstumtas“ labiau į fazės 2a erdvę.

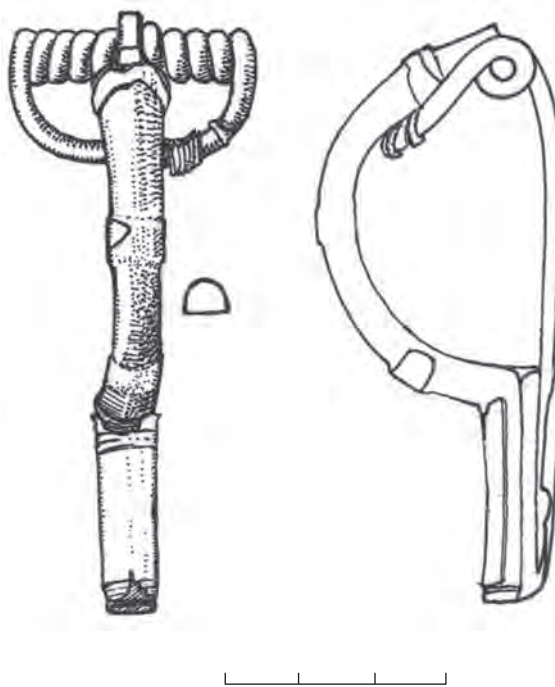
Lentelėje greta pastarojo Žvilių kapo atsidūrė kapas 32, kuriame rasta lankinė segė žvaigždine kojele. Tai taip pat pavienis tipas, neturėjęs įtakos seriacijos rezultatams. Ši segė priklauso vadinajamam klasikiniam (II) šios grupės tipui pagal A. Bitner-Wróblewską. Jų paplitimo centras yra Sembos pusiasalis, bet nemažai rasta ir Vakarų Lietuvos kapinyuose. Tai liudija apie glaudžius abiejų Vakarų baltų regionų ryšius. II tipo lankinės segės žvaigždinais galais yra D periodo arba 5-osios Dollkeim-Kovrovo kultūros fazės indikatorius. Absoliutus datavimas apima IV a. pabaigą – V a. vidurį (arba trečiąjį V a. ketvirtį) (Nowakowski, 1996, 53, Taf. 107). Todėl L. Vaitkunskienės prielaida, kad Žviliuose rasta segė priklauso IV a.

pabaigai, neatmestina, tik datavimo ribas turėtume praplėsti iki V a. vidurio. Kapo 32 segę lydintys tipai – H 11 sagtis ir apyrankė pusiau apskrito pjūvio užkeistais galais – lėmė kapo poziciją seriacijos lentelėje. Iš tiesų kapas 32 neabejotinai turėtų užimti vietą tarp fazės 2a kapų. Įdomu, kad iš duomenų bazės pašalinus visus karolius, seriacijos lentelėje (3 pav.) pusiau apskrito pjūvio apyrankės užkeistais galais „pasitraukė“ žymiai kairiau, prie tipų, atstovaujančių fazei 2a.

Lankinių segių žvaigždiniais galais formos raida susijusi su lankinėmis segėmis kastuvo formos kojele (16 pav.). Geležinė tokio tipo segė buvo rasta kartu su peiliu Žvilių kape 132, kuris nepateko į seriacijos duomenų bazę. Segė turi trumpą lieta adatos užkabą. Žvilių segė su kastuvo formos kojele unikali tuo, kad ji – geležinė, o kojelės forma – beveik stačiakampė suapvalintais kampais. Jos pakraščiai – su nežymiomis įkarpomis, primenančiomis segių žvaigždine kojele stilistiką. Sunku rasti panašių egzempliorių tarp šio tipo segių A. Bitner-Wróblewskos darbuose, tačiau šios autorės studijų pagrindu ją galima datuoti laikotarpiu nuo IV a. antrosios pusės iki V a. vidurio (Bitner-Wróblewska, 1991, 56–58, Tabl. I). Segės kastuvo formos kojele nėra būdingos baltams, nors pasitaikė Bogaczewo kultūros srityje, o jų forma, matyt, inspiravo II tipo segių žvaigždine kojele formos genezę Sembos pusiasalyje. Jos būdingos germaniškai Dėbczyno kultūrai lenkų Pamaryje, taip pat Vyslos žemupio regionui (Bitner-Wróblewska, 2001, 59–61, Fig. 11). Radinys iš Žvilių kapo 132 liudija, kad Jūros aukštupį ankstyvaisiais tautų kraustymosi laikais pasiekdavo pietinėse Baltijos jūros pakrantėse gimusios estetikos idėjos.

Dar vienas į seriaciją nepatekęs papuošalas – lankinė segė lieta adatos užkaba iš kapo 143B (17 pav.). Ją būtų galima vadinti lankine ilgakoje, tačiau iš tiesų jos kojelė yra šiek tiek trumpesnė nei liemenėlio dalis. Kojelė ir liemenėlio viršus puošti sidabrinėmis plokštelėmis. Seriacijos lentelėje kapas 143B atsidūrė neįtikėtina žemoje vietoje – fazių 1 ir 2 paribyje. Tai lėmė, kad

geriamasis ragas buvo įtrauktas į seriaciją kaip bendras tipas. Iš tiesų geriamojo rago tipai fazės 1 Žvilių kape 36 ir kape 143B skiriasi. Kapo 143B geriamojo rago liekanas sudaro žalvarinis cilindrinis angos ir vientisas rago smaigalio apkaustas, kurio įmova – briaunota. Žvilių kapo 143B geriamasis ragas datuojamas V–VI a. (Simniškytė, 1998, 207–208, 234, pav. 44:4). Taigi vien šis radinys liudija apie kapo priklausymą fazei 2a, t.y. kapas turėjo atsidurti seriacijos lentelės viršuje, netoli kapo 143A vietos. Kapas 143A, kur vaikas palaidotas kartu su vyru (kapas 143B) vienoje duobėje, pagal savo padėtį turėtų būti net vėlyvesnis. Taigi šiuo atveju kapo 143B vieta seriacijos lentelėje yra klaidinga. Kitas kapo 143B radinius sudarė geležinė H 11 formos sagtis, suploto cilindro formos gintaro karolis su grioveliais palei briaunas, įmovinis kirvis, ietigalis, peilis. Gintaro karolis (Vaitkunsienė, 1999, pav. 172:24) savo forma yra artimas Basonijos tipo karoliams, kurie Lietuvoje labiausiai paplito V a. (Bliujienė, 2007, 351–353, pav. 207). Kiek Žvilių kapo 143B datavimą gali patikslinti lankinė segė su lieta adatos užkaba? L. Vaitkunsienės nuomone, tokia segė yra tarpinis variantas tarp lankinių lenkta kojėle ir lankinių ilgakojų segių (Vaitkunsienė, 1999, 170). Kapo 143B segė, nors ir turi gana trumpą kojėlę, savo ilgiu, forma ir sidabrinės kojėlės plokštelės puošyba (keliais horizontaliais grioveliais kojėlės viršuje ir apačioje) yra artima vadinamosioms Dollkeim-Kovrovo tipo segėms, kurios Lietuvoje vadinamos lankinėmis ilgakojėmis. Jos plačiai paplitusios baltų žemėse, o ypač daug jų žinoma iš Vidurio Lietuvos kapinynų, bet gausu jų ir Vakarų Lietuvoje, ir Semboje (Bitner-Wróblewska, 2001, 43–47, 50–52, Fig. 7, 8). Lietuvos archeologinėje literatūroje priimta, kad ankstyviausios šių segių pasirodė V a. pabaigoje – VI a. (Tautavičius, 1996, 192). Tuo tarpu Dollkeim-Kovrovo kultūroje jos būdingos penktai šios kultūros fazei, kuri siejama su D periodu (IV a. pabaiga – 450/475 m.), tačiau pavienėje vartosenoje išlieka ir D/E periodu (Nowakowski, 1996, Taf. 107; Bitner-Wróblewska, 2001, 51). Žviliuose kapo 143B segė, puošta

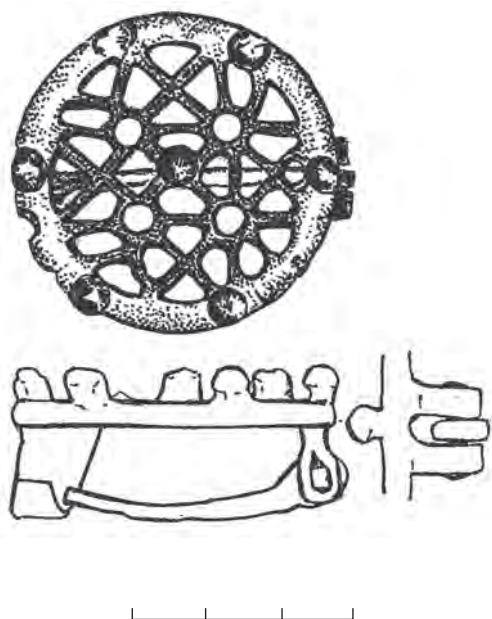
17 pav. Lankinė segė lieta adatos užkaba iš Žvilių kapo 143B. I. Keršulytės pieš.

sidabro plokštelėmis, sietina su lankinės segės žvaigždine kojėle chronologija. Tai vėlyviausia kapų grupė iš čia aptariamų Žvilių kapinyno kapų.

ŽVILIŲ IR ŠARKŲ KAPINYNŲ FAZIŲ ELEMENTŲ ATSPINDŽIAI BALŲ IR GERMANŲ KAPINYNUOSE

Kiekvienas laikotarpis palieka savo žymę kapinyno medžiagoje. Ją galima suskirstyti į tam tikras grupes, kurias sutelkia jose randamų papuošalų ir kitų įkapių formų bei stiliaus vieningumas, todėl svarbu paieškoti tų pačių chronologinių fazių liudijimų skirtingų kapinynų medžiagoje. Kokiuose kapinyuose esama panašių kapų kompleksų, kuriuos sudaro atskiroms Žvilių fazėms būdingi tipai?

Lazdininkų kapinyno (1940 m. tyrimai) kape 34 buvo keletas Žvilių ir Šarkų kapinynų fazę 1 lydinčių tipų. Apmaudu, kad Lazdininkų kapo 34 medžiaga iliustracijose pateikta tik iš dalies

18 pav. Kiauraraštė segė iš Šarkų kapinyno. Atsitiktinis radinys iš V. Statkevičiaus rinkinio (LNM kartoteka, AR 528:242. A. Ruzienės pieš.).

(Butėnienė, 1968, 155–156, pav. 5:2, 4, 7, 8). Šių eilučių autorė peržiūrėjo kapo papuošalus KVDKM, tai leido patikslinti papuošalų tipus. Žašlų, dalgio, kirvio, ietigalio ir peilio nepavyko apžiūrėti, todėl apie jų tipus nieko negaliu pasakyti. Kape 34 buvo apnykusi dėželinė antkaklė viela apvyniotais galais, III tipo I pogrupio laiptelinė segė, apskritinė ažūrinė segė, II tipo 1 potipio lankinės segės lenkta kojele (ankstyvoji žieduotoji) liekanos, I grupės trikampio pjūvio apyrankė, viena iš dviejų diržo sagčių, priskirtina AD 30 tipui, du įvijiniai žiedai. Lazdininkų kape 34 buvo rastos trys romėniškos monetos – sestercijai, kaldinti Antonijaus Pijaus (138–161), Lucilos (†183), Karakalos (198–217). Tai leidžia šį kapą datuoti C1b periodu. Priminsiu, kad iš seriacijos buvo pašalinta apskritinė kiauraraštė segė iš Žvilių kapo 27 ir laiptelinė III tipo I pogrupio segė iš Šarkų kapo 30, tačiau pagal kitus radinius abu šie kapai pateko tarp fazės 1 kapų. Tai, kad Šarkų kapinyne taip pat būta kapo su kiaurarašte sege, liudija atsitiktinis radinys iš V. Statkevičiaus rinkinio, saugomas LNM (inv.

Nr. AR 528:242) (18 pav.). Tai vienas iš liudijimų, kad Jūros aukštupio gyventojai III a. mėgo to paties stiliaus ažūrinius papuošalus, kaip ir Lietuvos pajūrio žmonės. Kiauraraštės segės ir smeigtukai Vakarų Lietuvoje į kapus imti dėti maišantis dviem papuošalų stiliams: senesniam, kurį reprezentuoja antkaklės kūginiais galais, laiptelinės segės, ir naujesniam, kurį formavo į madą ateinančios antkaklės viela apvyniotais galais, ankstyvosios lankinės žieduotosios segės lenkta kojele. Ši laiko tarpsnį liudija Lazdininkų kapo 7 (1991 m.) papuošalai: III grupės antkaklė kūginiais galais, antkaklė viela apvyniotais galais su kabliuku ir kilpele, neaiškaus tipo antkaklės liekanos, apskritinė ažūrinė emaliuota segė, III grupės I pogrupio laiptelinė segė, II grupės statinėlinis smeigtukas, klaipeidietiška išgaubta ir įvijinė apyrankė (Butkus, Kanarskas, 1992, 85; Michelbertas, 2000a, 57, 59, pav. 1). Kape rastos dvi Komodo (180–192) monetos M. Michelbertui leido patikslinti datavimą iki gana siauro laikotarpio – 180–220 m., t.y. C1a periodo antrosios pusės. Lietuvos pajūryje iš B2/C1–C1a periodų stilistikos paveldėtos papuošalų formos (antkaklės kūginiais galais, laiptelinės segės) iš kapų išnyksta C1b pabaigoje ar sandūroje su C2 periodu (Banytė Rovell, 2001š, 89–90). Remiantis Lietuvos pajūryje monetų dėka tiksliau datuojamais panašiais kapų kompleksais, Šarkų ir Žvilių kapinyne fazę 1 galime datuoti ne vėliau nei pradedant C1b periodu. Prie tokių išvadų prieita šiame straipsnyje anksčiau, atskirai vertinant fazės 1 tipų chronologiją. Fazės 1 pabaigos datavimas yra gana sunkiai sprendžiamas, C2 periodu Vakarų Lietuvoje išnyksta paprotys į kapus dėti monetas, kurios padėtų nustatyti tikslesnę kapų chronologiją. Žvilių kapinyne fazės 1 kapams būdingi žiediniai smeigtukai yra ne Vakarų Lietuvos madų elementai. Jie liudija Žvilių bendruomenės ryšius su Žemaitijos ir Šiaurės bei Vidurio Lietuvos gyventojais, pastariesiems būdingų smeigtukų formų perėmimu. Kita vertus, Jūros aukštupio kapinyne sritis greičiausiai yra „genetiškai“ susijusi su ankstesne Žemaitijos pilkapių kultūra, o dėl Jūros aukštupio geografinės padėties čia kertasi

Lietuvos pajūrio, Nemuno žemupio, Žemaitijos ir Vidurio Lietuvos regionų įtakos. Žiediniai smeigtukai Lietuvoje datuojami gana plačiai – nuo C2 iki C3–D periodų (Michelbertas, 1986, 130). Žviliuose šie smeigtukai nėra tokios plačios chronologijos. Tikėtina, kad jie priklauso ankstyvajam jų paplitimo tarpsniui ir sietini su C2 periodu. Prielaidas, kad Žvilių fazės 1 pabaiga – fazės 2 pradžia artima C2 pabaigai, paremia Marvelės kapinyno kapas 269, kuriame buvo rastas žiedinis smeigtukas su trapeciniu grandinėlių skirstikliu ir žalvariniais vėduoklės formos kabučiais, I grupės trikampio pjūvio apyrankės ir joms artimos suploto pusiau apskrito pjūvio apyrankės, uždari žiedai ir 63 stiklo karolių apvara (Bertašius, 2005, 69–70, Taf. CII–CIII). I grupės trikampio pjūvio apyrankės Marvelės kapą sieja su Žvilių ir Šarkų kapinynų faze 1, o stiklo karolių tipai Marvelės kapą 269 „traukia“ pastarųjų kapinynų fazės 2 link: pastarojo kapo apvaroje kartu su kitų tipų karoliais buvo rasti tokie Žvilių fazės 2 chronologiniai indikatoriai kaip kubo-oktaedriniai TM 126 tipo, maži mėlyni TM 18 tipo karoliai. M. Bertašius Marvelės 269 kapą datavo C1b–C2 periodais.

Antrosios Žvilių kapų fazės būdingų tipų randame tarp Lumpėnų kapinyno, tirtu 1901 ir 1902 m. A. Bezenbergerio, radinių (Bezenberger, 1909). Abiejų kapinyno kompleksų palyginimui ypač svarbus Lumpėnų kapas 9, kuriame buvo rasti tokie Žvilių fazės 2 tipai kaip antkaklė viela apvyniotais galais su kabliuku ir kilpele, du kryžiniai smeigtukai, dvi VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės. Kitus šio kapo papuošalų tipus sudarė geležinis adatos formos smeigtukas, gintariniai karoliai, žalvarinės įvijos fragmentai, maža lankinė segė „su plačiu lankeliu“, įvijinis žiedas priekyje paplatintais galais (Bezenberger, 1909, 138–140, Abb. 134–136). Pastarasis žiedas laikytinas tam tikru chronologiniu indikatoriumi. Panašus sidabrinis žiedas iš Šernų kapo 10 datuojamas C2 periodu, o Lumpėnų kapo 9 kompleksas greičiausiai sietinas su C2 periodo pabaiga (Banytė-Rowell, 2007, 22–23, pav. 6). Taigi, remiantis Lumpėnų analogi-

jomis, Žvilių kapinyno kryžinius smeigtukus galime datuoti laikotarpiu nuo C2 periodo pabaigos iki C2 ir C3 periodų paribio dešimtmečių. Kituose Lumpėnų kapuose rasti ir kai kurie kiti Žvilių kapinyno fazei 2 būdingi tipai. Lumpėnų kape 4 buvo rasta antkaklė priekinėje dalyje tordiruotu lankeliu ir ovalo formos užsegimo plokštele su pailga kiauryme, kurios paviršius puoštas trikampaiais („vilko dantų“ ornamentu). Ši antkaklė stilistiškai sietina su panašiomis tordiruotomis antkaklėmis su rakto skylutės pavidalo kilpele iš Žvilių kapinyno. A. Bezenbergeris pateikia panašių į Lumpėnų 4 kapo antkaklių analogijas iš Aukštakiemių kapinyno. Pastarosios antkaklės turi aštuoniukės formos plokštelės pavidalo užsegimą su dviem skylutėmis. Aukštakiemių 95 kape tokia antkaklė rasta su vėlyvojo romėniškojo laikotarpio papuošalų tipais: rozetinėmis Beckmann O tipo smeigtukais, apyranke nežymiai storėjančiais galais, papuošalu, kuri sudaro žalvarine plokštele-sąsaga sujungtos odinės žalvariu puoštos juostelės. Tuo tarpu Aukštakiemių kape 400 panaši antkaklė rasta su lankine sege žvaigždine kojele ir storagale apyranke (Bezenberger, 1909, 135–136), t.y. jau ankstyvųjų tautų kraustymosi laikų komplekse. Taigi A. Bezenbergerio pateikti tordiruotų antkaklių pavyzdžiai, panašiai kaip ir Žvilių antkaklės su rakto skylutės formos plokštele, yra rasti laikotarpiu nuo vėlyvųjų romėniškųjų laikų pabaigos iki išvystyto D periodo. Tiesa, dauguma Lumpėnų antkaklių buvo viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku (kapai 2, 9, 14, 16, 19). Lumpėnų kapuose 2, 5, 8, 13, kaip ir Žviliuose, randamos didžiosios lankinės segės lenkta kojele, kurių viena pavaizduota A. Bezenbergerio paskelbtame piešinyje 131 (Bezenberger, 1909, Abb. 131). Kape 16 pasitaikė didelė lankinė žieduotoji segė, puošta „vaflinio“ ornamento skarda. Būdingas Lumpėnų rankų papuošalas, be minėtų VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankių ir juostinių apyrankių pergniaužtais galais, buvo apyrankės pastorintais galais (kapai 5, 13, 14, 16). Lumpėnuose rasti trys įvijiniai žiedai su priekyje paplatintomis apvijomis (kapai 2, 9, 14), kurių

vienas rastas kartu su įvijiniu žiedu nežymiai paplatinta vidurine apvija (kapas 2, žr. Bezenberger, 1909, Abb. 131, taip pat minima kapuose 16, 19). Tai patvirtina, kad pastarojo tipo žiedai pasirodo vėlyvuojų romėniškuoju periodu, o tai liudija ir Žvilių seriacijos duomenys. Lumpėnų kape 13 buvo rastas žiedas iš apskrito pjūvio vielos, šiek tiek užkeistais galais. Iš A. Bezenbergerio aprašymo galima nustatyti, kad Lumpėnų kapuose 4 ir 10 pasitaikė TM IV grupės stiklo, o kape 2 – mažų mėlynų TM 18 tipo stiklo karolių. Lumpėnų kape 12 buvo rastas aštuoniukės formos gintarinis kabutis.

Lumpėnų ir Žvilių antrosios fazės kapai neabejotinai artimi chronologiškai, Jūros aukštupio ir žemupio žmonės III a. antrojoje pusėje ir IV a. pradžioje ne tik panašiai rengėsi, bet, tikėtina, naudojosi ir tų pačių juvelyrų paslaugomis ar tais pačiais keliais gaudavo įvežtinių prekių (stiklo karolių). Kita vertus, Nemuno žemupio moterys sekė Lietuvos pajūryje paplitusiomis papuošalų madomis labiau nei Jūros aukštupio, kurios buvo laidotos panašiai įrengtuose kapinyuose, kaip pajūryje. Žviliuose nerasta rozetinių smeigtukų su tutuliu (Beckmann O tipas), o Nemuno žemupio kapinynų srityje šie papuošalai žinomi iš Lumpėnų (kapas 2), Rambyno, Tilsit-Splitter, Bendiglaukio kapinynų (Banytė-Rowell, 2008b, 32–34–35, pav. 4). Žviliuose nerasta ir tokio gana įprasto Lietuvos pajūrio moterų vėriniam elementu – geležinių varpelio formos kabučių. Toks kabutis pasitaikė Lumpėnų kape 14 ir čia yra geras III a. vidurio–antrosios pusės chronologinis indikatorius, būdingas ir Dollkeim–Kovrovo kultūrai (žr. Nowakowski, 1996, Taf. 107). Taigi Žvilių kapinyno antrosios fazės turtinguose kapuose rasti aprangos elementai šiek tiek skiriasi nuo chronologiškai artimų pajūrio kapinynų tuo, kad čia moterų madoje esama daugiau „žemyninių elementų“ – turimi omenyje ankstyvieji kryžiniai smeigtukai. Daug šių smeigtukų buvo rasta Maudžiorų kapinyne, kuris, kaip ir Žviliai, yra išsidėstęs ankstyvajam romėniškajam periodui būdingų Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapių areale. Tyrinėtojas V. Valatka kapus 10, 11, 21, 69

su tokiais smeigtukais datavo IV–V a. (Valatka, 1984, 18–19, pav. 13:7). Nesigilinsime į detalesnę Maudžiorų smeigtukų chronologiją – tai neabejotinai atliko K. Szatkowska savo magistro darbe. Žvilių ir Maudžiorų analogijos liudija, kad Jūros upe Ventos link migravo vietiniai juvelyriniai dirbiniai ar jų idėjos, t.y. Žvilių bendruomenė palaikė aktyvius ryšius ne tik vakarų kryptimi su kultūriškai artimais Lietuvos pajūrio gyventojais, bet ir su kaimynais pietuose bei šiaurėje. Kryžinių smeigtukų idėja turėjo gimti greičiausiai Jūros upės baseine. Ši forma čia ir toliau evoliucionavo – tai liudija greičiausiai V a. datuotinas Šarkų kapinyno kapas 8 (Tautavičienė, 1984, 36, pav. 14). Tokie smeigtukai, rasti D periodo kapuose Marvelės kapinyne, liudija apie komunikacijos ryšių Nemuno upe svarbą (Bertašius, 2005, 83–85, 88, Taf. CXXXVI, CXLIII, CLXIV). Įdomu, kad Lietuvos pajūryje ir Nemuno žemupyje vėlyvuojų romėniškuoju periodu paplitusių rozetinių tutuli (Beckmann O tipo) smeigtukų technologiniai ir estetiniai gamybos pokyčiai tautų kraustymosi laikotarpiu nuėjo ta pačia linkme. Tai akivaizdu, lyginant tokio smeigtuko vėlyvąjį variantą su kabučiu-grandinėlių laikikliu iš kuršiško Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno kapo 72/2000 (Bliujienė, 2006, Fig. 8) ir kryžinius smeigtukus su kabučiais-grandinėlių laikikliais žiemgališko Jauneikių kapinyno kapo 264 (Vaškevičiūtė, 1987, pav. 5; Tautavičius, 1996, pav. 111; Banytė-Rowell, 2006, Fig. 6:b, c). Tiesa, Jauneikių smeigtukas kiek senoviškesnis – puoštas vielutėmis, o ne jų imitacija presuotoje plokštelėje, kaip kuršiško smeigtuko. Galima daryti prielaidą, kad Jūros aukštupio ir Ventos žemupio regionų gyventojai ir vėlyvuojų romėniškuoju laikotarpiu atliko ryšių tarp Lietuvos pajūrio ir Šiaurės Lietuvos sričių tarpininkų vaidmenį.

Žvilių fazės 2 radinių tipų pasitaiko ir giminiguose Vakarų Lietuvos kapinyuose. Deja, chronologiškai paralelių kapų analizę apsunkina tai, kad pastarųjų kapinynų medžiaga paskelbta ne visa arba nepakankamai informatyviai. Neabejotinai chronologiškai artimi kapai buvo atidengti Reketės kapinyne (Navickaitė-Kuncienė,

1968). Čia tarp antkaklių vyrauja tipas viela apvyniotais galais su kabliuku ir kilpele, tačiau dvijuose kapuose rastos ir antkaklės su rakto skylutės formos pavidalo kilpele. Kape 23 pastarojo tipo antkaklės lankelis buvo su lygiu, prie užsegimo skersiniais ranteliais puoštu lankeliu (Navickaitė-Kuncienė, 1968, pav. 20:2). Kartu su ja buvo rasta apie 5,5 cm ilgio lankinė segė lenkta kojele, kurios proporcijos primena didžiųjų lankinių segių (Navickaitė-Kuncienė, 1968, pav. 22:4). Galbūt segė buvo skirta būtent kape palaidotam vaikui. Viena iš apyrankių (KVDKM inv. Nr. 1671:66) buvo vaikiško dydžio, o kita (KVDKM inv. Nr. 1671:67) pritaikyta suaugusiam, bet abi jos – su pusiau apskrito pjūvio lankeliu, galuose puoštos keliais skersiniais ranteliais ar visai be jų. Įvijinis žiedas buvo pagamintas iš įkartuotos vielos. Kape 26 buvo rasta antkaklė su rakto skylutės pavidalo kilpele iš dalies tordiruotu lankeliu (Navickaitė-Kuncienė, 1968, 179, pav. 21:1). Kartu rasta didžioji lankinė žieduotoji segė lenkta kojele (II.2 tipas) ir žalvarinis įvijinis žiedas, taip pat du ietigaliai, įmovinis kirvis, dalgis, peilis, galastuvus. Dar viena antkaklė iš dalies tordiruotu lankeliu buvo rasta Reketės kape 47. Jos kilpelės forma buvo ištempta keturkampė, su dviem skylutėmis. Kartu rastos žalvarinės pusiau apskrito pjūvio apyrankės nežymiai puoštais galais (vienos galai šiek tiek užkeisti), geležinė yla bei stiklo ir gintaro karoliai, kurių skaičius publikacijoje pateiktame aprašyme ir kapo radinių iliustracijoje skiriasi (Navickaitė-Kuncienė, 1968, 181, pav. 16). Tarp karolių buvo vienas kuboaktaedrinis (TM 136) ir vienas sudėtinis (TM 91). Čia paminėti Reketės kapų 23, 26, 47 papuošalų tipai Žvilių seriacijos lentelėje atstovauja fazei 2 ir fazių 2 ir 2a sandūrai būdingoms formoms. Šių kapų antkaklės rastos didžiųjų lankinių segių lenkta kojele horizonte, kuris Vakarų baltų kultūrose būdingas C2 ir C3 periodams (Nowakowski, 1996, 52, Taf. 107; 1999, 111). Būtent tokio tipo segės vyrauja 1940 ir 1958 m. Reketėje ištirtuose kapuose, o jas lydi pusiau apskrito pjūvio apyrankės nežymiai ornamentuotais bei apyrankės pastorintais galais (Navickaitė-Kuncienė, 1968, pav. 22, 24:3, 4). Kape 27, kuris

atstovauja tokiam klasikiniam kompleksui, buvo rastas ir įvijinis žiedas priekyje nežymiai paplatinta vidurine apvija. Moterų kapuose Reketėje pasitaikė rozetinių tutuli smeigtukų (Beckmann O tipas). Taigi tik šių nebuvimas Žviliuose fazės 2 kapus skiria nuo Reketės kompleksų „taisyklių“. Reketės didžiųjų lankinių segių lenkta kojele horizonto datavimą vėlyvučiu romėniškuoju periodu patvirtina analogijos kape 33 rastajam ietigaliui rombo formos plunksna su briauna ir pailgintu smaigaliu. L. Tamulynas, aptaręs tokio tipo ietigalį iš Jogučių kapinyno kapo 1, kuris pagal monetas datuojamas C1b–C2 periodų sandūra, pateikė prielaidas dėl Reketės kapo 33 ietigalio datavimo ne vėliau kaip C3, o gal ir C2 periodu (Tamulynas, 2005, 87–88, pav. 5).

Antkaklių su rakto skylutės pavidalo kilpele ir joms artimų antkaklių su aštuoniukės formos kilpele bei dviem skylutėmis buvo rasta ir Užpelkių kapinyne (Bliujienė, 1998, 286, Fig. 14). Tačiau Užpelkiuose kapai su šiomis antkaklėmis chronologiškai artimi Žvilių fazės 2a kapams. Bent jau taip liudija Užpelkių kapo 76 radiniai, kuriame kartu su antkakle aštuoniukės formos kilpele buvo rasta segė platėjančia (trikampe) kojele su trumpa adatos užkaba (Bliujienė, 1998, Fig. 10:1).

Neabejotinai nemažai chronologiškai artimų kapų Žvilių atskirų fazių palaidojimams esama Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyne, kurio pastarųjų dešimtmečių tyrinėjimai kol kas nepaskelbti. Galima tik paminėti kelis kompleksus. Lazdininkų vyro kape 65/2000 įdėtoje beržo tošies dėžutėje buvo moteriškų papuošalų komplektas, kuris turi daug sąsajų su Žvilių ir Šarkų kapinynų fazės 1 tipais. Dėžutėje buvo antkaklės kūginiais galais (II grupės), apyrankės stačiakampio ir išgaubto pjūvio lankeliais. Tai papuošalai, kurie savo formų variantais labiau klaipėdietiškai nei tokio pobūdžio radiniai Jūros aukštupyje. Tačiau ažūriniai smeigtukai, sujungti kiauraraščiais grandinėlių laikikliais, ažūrinė apskritinė segė, laiptelinė klaipėdietiško pogrupio segė (III grupės I pogrupio), lankinė segė lenkta kojele, artima Almgreno 161 formai (Bliujienė, Butkus, 2007, Fig. 7), puikiai dera su Žvilių ir Šarkų

kapinyuose rastų fazės 1 papuošalų tipais. Kape 67/2000 mirusysis buvo papuoštas antkaklėmis viela apvyniotais galais, kurių viena – dėželinė, o kita – su kilpele ir kabliuku. Senesnės mados kūginės antkaklės buvo įdėtos į dėžutę. Šis kapas liudija, kad antkaklių naudojimo laikas sutampa arba susiduria, o tai liudija ir mūsų aptariamų kapinynų fazės 1 tipai. Kartu buvo rastos dvi lankinės segės lenkta kojele (Almgreno 161) ir lankinė žieduotoji, pagal U. Budvydą, II.1.1 varianto segė (Butkus, 2001š, 91–92; 2002, 98). Būtent tokios segės rastos Žvilių ir Šarkų fazės 1 kapuose. 1998 m. atidengtas turtingas vyro kapas 57 su žirgo galva pasižymėjo didžiųjų lankinių segių horizontui būdingais papuošalais: šio tipo sege, apyrankėmis storėjančiais galais, vienu žalvariniu, o kitu sidabrinu įvijiniu žiedu, geležiniu lazdeliniu smeigtuku. Kapas turtingas ir kitų įkapių. Tai 2 įmoniniai ietigaliai, kirvis, dalgis, peiliukas, galastuvas, žąslai, kamanų sagtelė, nedidelis molinis puodelis (Bliujienė, 1999ša, 36; 1999šb, 82–83; Bliujienė, Butkus, 2000, 252).

Taigi konkrečiuose kapuose pasitaiko tokie papuošalų tipų deriniai, kurie statistiniu būdu iš keliolikos kapų kompleksų buvo susieti kaip tam tikram laiko tarpსnui būdingas derinys. Tai patvirtina, kad seriacijos rezultatai yra teisingi. Vienalaikiai su Žvilių ir Šarkų kapinynais kapų kompleksai išsiskiria ir kitose Vakarų baltų kultūrose. Kaip jau ne kartą minėta anksčiau, didžiosios lankinės segės lenkta kojele, būdingos Žvilių fazei 2, yra Dollkeim-Kovrovo kultūros Semboje fazės 3A (III a. antroji pusė) chronologiniai indikatoriai. Tokių pat segių pasitaiko ir Dollkeim-Kovrovo kultūros ketvirtosios fazės kapuose (300–375 m.). Didžiosios lankinės segės lenkta kojele yra vietinis baltų gaminys, kurį sunku sinchronizuoti platesniame tarpregioninės chronologijos kontekste (Nowakowski, 1996, 21). Dėl šios priežasties jų gausa Žvilių kapinyne ypač vertinga baltų kultūros C2–C3 periodo elementams išskirti. W. Nowakowski pastebėjo, kad Dollkeim-Kovrovo kultūros ketvirtosios fazės kapuose vyrauja tokie pat radiniai, kaip ir ankstesnėje fazėje, ir kaip vėlesnėje, penktoje, fazėje,

išskyrus tai, kad pasirodo nauji segių tipai su lieta adatos užkaba, segės platėjančia kojele. Tai yra tarpnis tarp C2 periodo ir Sembos horizonto su artimais Sösdala stiliui štampuotais ornamentais puoštomis segėmis ir diržo elementais (Nowakowski, 1996, 52–53, Taf. 107). Pagal K. Godłowski, kapinynai Suvalkų krašte Lenkijoje liudija apie tiesioginę ankstyvųjų tautų kraustymosi laikų (D periodo) sandūrą su paskutiniąja vėlyvojo romėniškojo periodo faze (Godłowski, 1974, 73). Tuo pasižymi ir Žvilių kapinyno medžiaga – fazė 2a yra tarsi tolesnis fazės 2 vėlyvesniojo tarpnio rutuliojimas. Nauji radinių tipai fazėje 2a taip pat reprezentuojami visų pirma arba lankinių segių lenkta kojele „derivatų“, arba naujų segių tipų lieta adatos užkaba. Akivaizdu, kad Žvilių fazės 2a pabaigoje pereinama prie D periodo formų – tai liudija lankinė segė žvaigždine kojele (kapas 32), taip pat sulieta adatos užkaba (kapas 143B). Žvilių kapinyno tyrinėtoja L. Vaitkunsienė teisi, pagal erdvinį kapų išsidėstymą pastebėjusi chronologinės kapų sekos tolygumą III–IV a. kapinyno areale, taip pat tai, kad V a. įprastai datuojami tipai pasirodė tame pačiame kapų areale, kaip ir datuojami IV a. (Vaitkunsienė, 1999, 206–207). Vėlyviausius tos grupės (D periodo) kapus galime priskirti IV a. pabaigos – V a. pirmosios pusės tarpსnui, kuris atitinka ankstyvųjų tautų kraustymosi laikų fazes 1–3 baltų žemėse pagal A. Bitner-Wróblewską (Bitner-Wróblewska, 2001, 120, Pl. LIX). Dollkeimio kapinyno kapas 258 liudija, kad „realiame“ kape kartu pasitaikė dviejų tipų segių, kurios būdingos Žvilių kapinyno fazei 2a. Tai lankinė segė nežymiai platėjančia trikampe kojele (Schulze variantas Ix AF 1a) kartu su lankine sege lenkta kojele, kurios tipą Žvilių medžiagoje apibūdinau kaip perėjimą į žieduotųjų segių tipą II.3.1 (Кулаков, 2007, рис. 20:1, 2). Žviliuose dvi šio varianto segės pasitaikė kape 112 (11 pav.). V. Kulakovas Dollkeimio kapą 258, kuriame būta tokių aprangos elementų kaip žiedo pastorintais galais, gintaro ir neskaidraus stiklo karolio, AH 11 formos geležinės sagties, datavo apie 440 m. (Кулаков, 2007, 11–12). Remiantis A. Bitner-Wróblewskos segių trikampe kojele chronologijos

analize pastarojo kapo datavimą galima būtų paankstinti iki C3 ir D periodų sandūros laikotarpio, t.y. apie IV a. pabaigą – V a. pradžią (Bitner-Wróblewska, 2001. Pl. LIX).

Paminėsiu kapų kompleksus iš sūduvių teritorijos. Osowos pilkapyje 27 kape 1 kartu buvo rasta Almgreno 161 tipo segė lenkta kojele, dvi I grupės, pagal M. Michelbertą, trikampio pjūvio, dvi VII grupės pusiau apskrito pjūvio apyrankės, AD 30 formai artima diržo sagtis (Jaskanis, Jaskanis, 1961, 34–35, Tab. IX:1, 3, 5, 7). Taigi Osowos kape „susitiko“ Žvilių ir Šarkų fazei 1 būdingi elementai. Sūduvių kultūros Augustavo grupės Nettos kapinyne kape 31 kartu su dėželine antkakle buvo rastos ir ankstyvojo II.1 potipio žieduotosios segės – tipai, būdingi Žvilių ir Šarkų kapinynų fazei 1. Nettos kapas datuojamas C1b periodu (Bitner-Wróblewska, 2007a, 18, Pl. XVII). Nettos kape 15A rasta ovalios formos priekyje pastorinta sagtis (AH 30) kartu su lankine sege lenkta kojele, artima Almgreno 161–162 tipams, liudija apie ovalių sagčių plitimą Vakarų baltų regione jau C1b–C2 periodu (Bitner-Wróblewska, 2007a, 15, Pl. VII). Tai patvirtina ir AH 11, 12 formų sagtys germanų kaimynų Wielbarko kultūros Cecele kapinyno (Palenkės vaivadija, Lenkija) kapuose 451, 465, kurie datuojami C2 ir C3 periodais (Jaskanis, 1996, 61, 62, Taf. LIV, LVI). Sz wajcarjos pilkapyje 24 atidengtame kape buvo rasta didžioji lankinė žieduotoji segė lenkta kojele, kurią K. Godłowski pateikia kaip vėlyviausios romėniškojo laikotarpio Vakarų baltų kultūros fazės chronologinį indikatorius (Godłowski, 1974, 66, 71, Tabl. VI:31). Kartu su šia sege buvo rastas rombinis žalvarinis apkalas (perpetės ? dalis), kuris puoštas kalstytų ratukų/akučių linijomis (Antoniewicz, 1961, 7–8, Tabl. IV:6, 8). Tokie puošybos elementai buvo būdingi ir daliai Žvilių antkaklių su rakto skylutės pavidalo kilpelėmis, kurios Žviliuose pasirodo didžiųjų lankinių žieduotųjų segių lenkta kojele horizonte.

Taigi galima teigti, kad Jūros aukštupio gyventojai vėlyvuju romėniškuoju laikotarpiu ir ankstyvųjų tautų kraustymosi laikų pradžioje

gyveno kultūriniu ritmu, būdingu Vakarų baltų arealams, Dollkeim-Kovrovo ar sūduvių kultūrai. Nepaisant skirtingų laidosenos tradicijų, įkapių dėjimo į kapus papročių, galima rasti tapačių materialinės kultūros elementų, būdingų tam tikro laikotarpio nešiosenos madoms. Jos pasiekdavo ir Jūros aukštupio gyventojus, kurie, priimdami visuotinai paplitusius Vakarų baltų ir jų kaimynų stiliškos elementus, kūrė ir savus originalius papuošalus. Žvilių ir Šarkų kapinyuose savo bendruomenės narius laidoję žmonės perėmė įtakas ne tik iš vakarų ir pietų, bet taip pat mėgo tam tikrus aprangos elementus – papuošalus, kurie buvo paplitę ir Vidurio Lietuvoje, Žemaitijoje bei Šiaurės Lietuvoje. Jūros aukštupys savo kultūriniu pagrindu nebuvo užkampis, o greičiau veikiamas įvairių komunikacijos procesų. Žinoma, ir čia pastebima tam tikra kultūrinė inercija, būdinga baltų sritims dabartinėse Lietuvos ir Latvijos teritorijose, t.y. prisirišimas prie tam tikrų vietinių papuošalų formų, nepaisant „naujų vėjų“, sklindančių iš pietų ir vakarų. To pavyzdys – Žvilių ir Šarkų kapinynų fazei 1 būdingos tiek senamadės antkaklės kūginiais galais, tiek naujosios mados dėželinės antkaklės. Toks konservatyvumas būdingas ir Lietuvos pajūrio kapinynams su akmenų vainikais, kuomet C1b periodo medžiagoje vis dar sutinkama papuošalų (antkaklių kūginiais galais, laiptelinių segių, išgaubto pjūvio apyrankių), sukurtų B2/C1–C1a stiliaus įtakoje (Banytė Rovell, 2001š, 89–90). Kita vertus, dėl to neturėtume vėlinti naujų bendreregionių formų (antkaklių viela apvyniotais galais, lankinių segių lenkta kojele) pasirodymo mūsų aptariamuose regionuose pradžios. Žvilių kapinyno fazės 2, kuri priskirtina paskutiniam vėlyvųjų romėniškųjų laikų tarpsniui, elementai turėtų paskatinti iš naujo įvertinti Vidurio ir Šiaurės Lietuvos kapinynų, kuriuose rastos didžiosios lankinės segės lenkta kojele (I.2 ir II.2 potipių, pagal Budvydą – Budvydas, 2002, pav. 5–6, 12, 17) ar antkaklės su rakto skylutės pavidalo kilpele, chronologiją. Žvilių ir Šarkų kapinynų ankstyviausių kapų kompleksus galima susieti su Lietuvos pajūrio kapais, kur iki C1b periodo

pabaigos pasitaiko romėniškų monetų – gero chronologinės schemos atspirties taško, kurio trūksta nagrinėjant būtent Vidurio, Šiaurės Lietuvos ir Žemaitijos kapinynus (išskyrus kelis pavienius atvejus). Taigi Žvilių fazių 2 ir 2a radinių deriniai galėtų būti pamatas, ant kurio pateikiama kitų, lokalesnių baltiškų kapinynų Lietuvoje ir Latvijoje chronologija.

Jūros aukštupys nebuvo nuošalyje procesų, vykusių į vakarus, pietvakarius ir pietus nuo Vakarų baltų kultūrų paribio, t.y. Wielbarko kultūros srityje, kuria vėlyvučiu romėniškuoju periodu driekėsi vadinamasis „gotų kelias“ (Kokowski, 2010, 114–118, Karte 3–7). Vienas iš kontaktų įrodymų yra vėlyvieji Pátrovičy–Žvilių tipo kibiro formos kabučiai, kurių ankstyviausi kompleksai siejami su C1b–C2 periodais (Belávec, Bitner-Wróblewska, 2010). Šie kabučiai liudija, kad baltai priėmė ar darė įtaką tokių formų papuošalų plitimui svarbiame vėlyvojo romėniškojo laikotarpio komunikacijų ruože nuo Danijos salų Juodosios jūros link. Taigi baltai, gyvenę dabartinėje Lietuvos teritorijoje, nebuvo vien pasyvūs tuometinių procesų Europos Barbaricume stebėtojai. Tai patvirtina ir vakarų baltų geležinių varpelio formos kabučių, kurie būdingi ir Lietuvos pajūrio, ir Nemuno žemupio kapinynams, radimvietės Wielbarko ir Černiachovo kultūrų srityse (Kokowski, 1995a, 45, 268–269, Ryc. 65, Mapa 54; Banytė Rovell, 2001š, 91–92, pav. 83). Prie Baltijos jūros gyvenę baltai nebuvo nuošalyje tų kapiliarų, kurie maitino Wielbarko ir Černiachovo kultūras siejančias arterijas.

Žviliuose buvo nešiojami papuošalai, kurių formos panašios į elitinių germaniškų papuošalų (antkaklės raktų skylutės pavidalo kilpele, užkeistais galais, apyrankės storėjančiais galais, žiedai paplatinta vidurine apvija). Spręsdami jų chronologiją turime atsakyti į klausimą, koks laiko tarpnis galėjo skirti elitinius auksinius, sidabrinus ir baltiškuosius žalvarinius papuošalus. Jeigu auksinės ir sidabrinės antkaklės raktų skylutės pavidalo kilpelėmis Europos Barbaricume (Danijoje ir jos salose, Vidurio Vokietijoje) pasirodo visuomenės elito kapuose C1b–C2 periodu

(Ethelberg, 2000, 64–68, Fig. 58–59), tada kiek laiko trunka jų žalvarinių variantų paplitimas Jūros upės aukštupyje, Lietuvoje? Neabejotinai mados plitimas neturėtų užtrukti daugiau kaip 50 metų, t.y. vieno krašto jaunimas perima prestižines formas iš tolimų kraštų senelių madų. Bent jau gyvieji perima esamas madas. Todėl antkaklių su raktų skylutės pavidalo kilpele pasirodymą Lietuvoje turėtume datuoti vėliausiai C3 periodu, o greičiausiai C2 ir C3 periodų paribiu. Čia kalbame apie naujų formų plitimo pradžią, o ne jų viršutinę chronologijos ribą, kuri Lietuvoje neabejotinai sietina su D periodu (pvz., Aukštakiemių kapinyno kape 400 antkaklė su raktų skylutės pavidalo kilpele rasta su lankine sege žvaigždine kojele). A. Tautavičius teisingai nurodė analogijas šioms antkaklėms iš Vengrijos, Slovakijos, Vokietijos, Skandinavijos (Tautavičius, 1996, 177), tačiau germaniškosios antkaklės šiuo metu datuojamos ankstyvesniu laikotarpiu nei prieš dešimtmečius (žr. pastabą Ethelberg, 2000, 68). Tas pats pasakytina apie apyrankes storėjančiais galais, kurios, pagamintos iš aukso ir sidabro, Vidurio Europoje ir Danijoje randamos išskirtiniuose, vadinamuosiuose „kunigaikščių“ kapuose (Ethelberg, 2000, 161; Lund Hansen, 2001, 158–163). W. Nowakowski baltiškąsias apyrankes iš Vakarų Lietuvos ir Nemuno žemupio kapinynų, pasitaikančias C2–C3 kapuose, laiko būtent Zakrzów–Hassleben–Leuna „kunigaikščių“ kapų horizonto įtaka. Neneigiant fakto, kad storagalės apyrankės labiausiai paplinta ankstyvaisiais tautų kraustymosi laikais, reikia pripažinti, kad šios formos papuošalus, bent jau vakarinėse dabartinės Lietuvos srityse, baltai ėmė gaminti vėlyvučiu romėniškuoju laikotarpiu. Tai galima laikyti Europos Barbaricumo madų globalizacijos atšvaitu, kuris byloja apie tuometinių Lietuvos gyventojų interesus tolimesniuose germanų gyvenamuose kraštuose. Pagal Žvilių kapinyno seriacijos duomenis ir papuošalų formų analizę įvjiniai žiedai nežymiai paplatinta vidurine apvija taip pat pasirodo vėlyvojo romėniškojo laikotarpio kapuose. Jų prototipų (Beckmann 37 forma) taip pat randama prabanguose C2 periodo germanų

kapuose Vidurio Vokietijoje (Beckmann, 1969, 45; Quast, 2010, 116, Abb. 3). Antkaklė užkeistais galais iš Žvilių kapo 270 (7 pav.) taip pat liudija apie šio tipo pasirodymą C2–C3 periodų paribyje. Jos forma laikytina auksinių ir sidabrinių *kolbenförmige Halsringe* sekiniu.

Baltų ryšiai su tolimesnių Europos Barbaricum kraštų gyventojais, taip pat siekis per juos priartėti prie Romos imperijos sienų yra ypač įdomi tyrimų tema, kurią verta nepalaiduoti plėtojus, atsirandant vis naujų archeologinių duomenų. Kita vertus, nauji horizontai šioje srityje atsiveria atidžiau pažvelgus į jau anksčiau sukaupią medžiagą ir patikslinus jos chronologiją. Argi ne įdomus klausimas, kokiais keliais į Jūros aukštupį pateko germanų elito papuošalų formų idėja? Kokį socialinį statusą turėjo kapuose su „elitinių formų“ baltiškėmis kopijomis palaidoti mirusieji? Pagal D. Quasto publikuotą vaizdingą schemą, svetimi/įvežtiniai daiktai ar nauji svetimų kraštų bruožai archeologinėje medžiagoje gali atsirasti atgabenus prekes, dovanas, grobį, duoklę, užmokestį, taip pat perimant idėjas, kurios veikia religijos, ideologijos arba madų srityse. Svetimi daiktai keliauja ir kartu su žmonėmis, o tokios kelionės yra skirtingų lygmenų, apibūdinamos kaip migracija arba kaip mobilumas. Naujiems „atvežtiniais“ bruožams atsirasti impulsu tampa ir technologijų perėmimas iš svetimšalių arba keliaujančių amatininkų, o kartais ir amatininko mokinių (Quast, 2009a, 21–22, Fig. 16). Žvilių kapinyno medžiaga yra labai įdomi vertinimams šiame kontekste, o interpretacijų pagrindą turi pakloti nuobodi chronologinė analizė, kuri leistų sinchronizuoti Jūros aukštupyje vykusius procesus pagal Europos Barbaricum kultūrinį ritmą.

Apie tai, kad žviliškiai turėjo savus prekių iš tolimų kraštų tiekėjus, liudija dažnai kapuose pasitaikantys stikliniai karoliai. Nors žviliškių apvaros nelabai ilgos, o dalis karolių naudoti kaip pavieniai amuletai, čia pastebimi jiems būdingi stiklo (daugiausia beveik bespalvių TM IV grupės ir nedidelių mėlynų ar bordo TM 18, 19) ir gintaro karolių deriniai. Mėlyni sudėtiniai/įvijiniai karoliukai galėjo atkelti net iš Juodosios jūros

pakrantės, Callatis miesto (Rumunija, buvusi romėnų Mezija) (Kokowski, 1995b, 141, 172, Abb. 87). Vadinasi, Jūros aukštupio gyventojai, kaip ir kiti baltai, pelnėsi iš gotiškujų kultūrų nutiesto kelio tolumo pietinio civilizacijos paribio link. Šie kontaktai galėjo vykti ir per tarpininkus, ir drąsių avantiūristų iš baltų žemių, prisijungusių prie gotų judėjimo srauto, dėka. Neabejotinai dalis Vakarų Lietuvos gyventojų turėjo tiesioginius kontaktus su Danijos salų bei Vidurio Europos (Paelbio) germanais.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Baltiškiosios ir germaniškiosios dirbinių paralelės bei statistinės analizės išdavos paremia L. Vaitkunsienės išvalgas apie Žvilių kapų su tokios formos įkapėmis chronologiją. Tyrinėtoja buvo teisi, atkreipdama dėmesį į literatūroje išgalėjusį kai kurių papuošalų tipų datavimą (Vaitkunsienė, 1999, 206–208). Šiame straipsnyje siūloma Žvilių kapinyno fazių chronologija yra preliminari, bet šių eilučių autorė įsitikinusi, kad ateityje tikriausiai atsiras įrodymų ją šiek tiek paankstinti nei pavėlinti. Tačiau esamoje medžiagos analizės stadijoje norėčiau pasiūlyti Žvilių (taip pat daugumos Šarkų) kapinyno fazės 1 kapus datuoti C1b–C2 periodais, fazę 2 sieti su C2 periodo pabaiga – C3 periodu, o prie pastarosios tiesiogiai besišliejančią fazę 2a – su C3 periodo pabaiga – D periodu.

Klausimo, kodėl Rytų Pabaltijo archeologinėje literatūroje daug čia analizuotų dirbinių tipų datuojami šimtmečiu ar dar daugiau vėliau, ištakų reikia ieškoti O. Tischlerio pasiūlytos romėniškojo laikotarpio schemas pakeitime, kurį po jo mirties atliko H. Kemke (Tischler, Kemke, 1902, 7–13; Engel, 1933, 263; Engel, La Baume, 1937, 129–130). O. Tischleris savo sistemoje C periodą siejo su III a., o H. Kemke šią absoliutinę datą praplėtė iki III–IV a., todėl tipai, kurie pagal O. Tischlerį sietini tik su III a., pagal H. Kemke tapo būdingais III–IV a. Šią Rytų Pabaltijo vėlyvojo romėniškojo laikotarpio chronologijoje įsisenėjusią problemą

pastaruoju metu nuodugnai išanalizavo O. Šarovas (Шаров, 2010, 621–625). Jis įtikinamai įrodo, kaip buvo pavėlinta nemažos dalies radinių tipų chronologija fundamentaliuose Rytų Pabaltijo archeologijos darbuose, taip pat ir kapitaliniame H. Mooros veikale (Moora, 1938). Žinoma, H. Mooros polinkis vėlinti medžiagą nesumažina šio svarbiausio, iš esmės visam Rytų Pabaltijui skirto veikalo reikšmės, tačiau kai kurias šio archeologo erudito datavimo klaidas reikėtų pripažinti. O. Šarovas pabrėžia H. J. Eggerso ir K. Godłowskio chronologinės sistemos, kuri leidžia nustatyti atskirų regionų kultūrinį ritmą romėniškuoju laikotarpiu gana siaurais periodais, reikšmę. Kaip rašyta šio straipsnio pradžioje, Lietuvos archeologijai pasisekė, kad romėniškojo laikotarpio medžiagą prie Eggerso–Godłowskio sistemos pritaikė M. Michelbertas. Todėl žemiau pateikiamą citatą iš O. Šarovo straipsnio jos autorius pirmiausia taiko išlikusiems požūriams į chronologiją Estijoje ir Latvijoje: „Периоды по 200 лет для датировок отдельных типов вещей или комплексов на сегодняшний день являются анахронизмом. «Лишнее время» действует сегодня только в Прибалтике, и необходимо произвести перевод часов назад, на европейское время“¹⁶ (Шаров, 2010, 625).

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Abegg-Wigg A., 2008 – Zu den Grabinventaren aus den „Fürstengräbern“ von Neudorf–Bornstein // Aktuelle Forschungen zu Kriegsbeuteopfern und Fürstengräbern im Barbaricum (Hrsg. A. Abegg-Wigg, A. Rau). Neumünster, 2008, p. 279–297.

Andersson K., 1995 – Romartida guldsmede i Norden. Uppsala, 1995. T. III. Övriga smycken, teknisk analys och verkstadsgrupper.

Andrzejowski J., Cieśliński A., 2007 – Germanie i Bałtowie u szyłku starożytności. Przyjazne związki czy wrogie sąsiedztwo? // Kultura bogaczewska w 20 lat później. Materiały z konferencji, Warszawa, 26–27 marca 2003 (red. A. Bitner-Wróblewska). Warszawa, 2007, p. 279–319.

Antoniewicz J., 1961 – Badania kurhanów z okresu rzymskiego dokonane w 1957 r. w miejscowości Szwajcaria pow. Suwałki // WA. Warszawa, 1961. T. XXVII, zesz. 1, p. 1–26.

Asadauskas-Žvirblis A., 1992 – Greižėnų plokštiniškas kapinynas // Nemuno delta. Tyrimai ir atradimai: 1992 m. Dauglaukio archeologinės ekspedicijos leidinys. Dauglaukis, 1992, p. 7–37.

Astrauskas A., Gleiznienė G., Šimėnas V., 1999 – Perpetės baltų kraštuose I tūkstantmečio viduryje // AL. Vilnius, 1999. T. 1, p. 119–144.

Banytė R., 1999 – Baitų kapinyno dviejų kapų chronologijos klausimu // AL. Vilnius, 1999. T. 1, p. 63–71.

Banytė Rovell R., 2001š – Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais kultūrinė sritis III a.–V a. pradžioje. Daktaro disertacija (humanitariniai mokslai, istorija) (05 H). Vilnius, 2001, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, F132–1786.

Banytė-Rowell R., 2000 – Characteristics of the end of the Roman period according to material from Baitai grave site (near Klaipėda) // AB. Vilnius, 2000. Vol. 4, p. 27–44.

Banytė-Rowell R., 2001 – Didžiosios lankinės lenkta kojele segės Vakarų Lietuvos kapinyuose // LA. Vilnius, 2001. T. 21, p. 139–146.

Banytė-Rowell R., 2006 – Looking for the Watershed between the Middle- and Late Iron Ages in Lithuanian Archaeology // Transformatio Mundi. The Transition from the Late Migration Period to the Early Viking Age in the East Baltic (ed. M. Bertašius). Kaunas, 2006, p. 25–39.

Banytė-Rowell R., 2007 – Vėlyvojo romėniškojo laikotarpio žiedas iš Baitų kapinyno. Pavidalo kilmė Baltijos regiono kultūrinių ryšių plotmėje // LA. Vilnius, 2007. T. 30, p. 9–38.

Banytė-Rowell R., 2008a – Metallene Trachtzierate aus einem westlitauischem Gräberfeld der römischen Kaiserzeit im „germanischen“ und „sarmatischen“ Kontext // Germania–Sarmatia. Древности центральной и Восточной Европы эпохи римского влияния и переселения народов. Калининград, 2008, p. 88–103.

Banytė-Rowell R., 2008b – Vėlyvojo romėniškojo laikotarpio rozetiniai smeigtukai ir segės su tutuliu // LA. Vilnius, 2008. T. 34, p. 9–42.

Banytė-Rowell R., spaudoje – Gender roles in the

¹⁶ „Dviejų šimtų metų laiko tarpsniai atskiriems radinių tipams ar kompleksams datuoti šiandien yra anachronizmas. „Atliekamas laikas“ egzistuoja šiandien tik Pabaltijyje, ir būtina atsukti laiką atgal, į Europos“.

prehistoric societies of Western Lithuanian areas between the late Roman Iron Age and the Late Migration Period: continuity or change? // Rank, Gender and Society around the Baltic 400–1400 AD (konferencijos medžiaga). Tallinn.

Beckmann Ch., 1969 – Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien // Saalburg Jahrbuch. Berlin, 1969. Bd. XXVI, p. 17–64.

Belávec V., Bitner-Wróblewska A., 2010 – Baltyjskie czy gockie? Wisioriki wiaderkowate wariantu Pátrovičų–Žviliai // Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65. rocznicę urodzin (MAB. Series Gemina Tomus II). Łódź–Warszawa, 2010, p. 167–177.

Bertašius M., 2005 – Marvelė. Ein Gräberfeld Mittellitauens. Vidurio Lietuvos aukštaičių II–XII a. kapinynas. Kaunas, 2005. Bd. I.

Bezenberger A., 1892 – Litauische Gräberfelder: I. Das Gräberfeld bei Schernen (Kreis Memel) // SAP. Königsberg, 1892. H. 17, p. 219–240.

Bezenberger A., 1900 – Gräberfeld bei Greyszönen, Kr. Tilsit // SAP. Königsberg, 1900. H. 21, p. 135–152.

Bezenberger A., 1909 – Gräberfeld von Lumpöhnen // SAP. Königsberg, 1909. H. 22, p. 130–147.

Bitner-Wróblewska A., 1991 – Zapinki z gwiazdzistą i łopatkowatą nóżką z południowo-wschodnich wybrzeży Bałtyku // WA. Warszawa, 1991. T. LI (1986–1990), zes. 1, p. 49–90.

Bitner-Wróblewska A., 1992 – The Southern Baltic Zone and Scandinavia in the Early Migration Period // Barbaricum. Warszawa, 1992. Vol. 2, p. 245–277.

Bitner-Wróblewska A., 2001 – From Samland to Rogaland. East–West connections in the Baltic basin during the Early Migration Period. Warszawa, 2001.

Bitner-Wróblewska A., 2007a – Netta. A Balt Cemetery in Northerneastern Poland (MAB, T. XII). Warszawa, 2007.

Bitner-Wróblewska A., 2007b – Problem genezy grupy olsztyńskiej w świetle periodyzacji cmentarzysk w Tumianach i Kielarach // Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica 25 (Okres rzymski i wędrówek ludów w północnej Polsce i materiały z konferencji „Cmentarzyska z okresu rzymskiego jako miejsca kultu“ Białe Błota, 17–19 maja, 2000 r.). Łódź, 2007, p. 69–92.

Bitner-Wróblewska A., 2009 – Die Periodisierung der Gräberfelder von Tumiany (Daumen) und Kielary (Kellaren). Ein Beitrag zur Diskussion über den Ursprung der Olsztyn-Gruppe // Jakobson F., Die Brandgräberfelder von Daumen und Kellaren im Kreise Allenstein, Ostpr. Daumen und Kellaren –

Tumiany und Kielary, Bd. 1 (Hrsg. A. Bitner-Wróblewska, C. von Carnap-Bornheim, J. Ciglis, V. Hilberg, W. Nowakowski) (Schriften des Archäologischen Landesmuseums, Bd. 9). Neumünster, 2009, p. 397–414.

Bliujienė A., 1998 – Investigations at the Užpelkiai Cemetery // AB. Vilnius, 1998. Vol. 3, p. 277–290.

Bliujienė A., 1999a – Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno (Kretingos raj.) 1998 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita (tekstas, piešiniai). 1998, LIIR, Nr. 3145.

Bliujienė A., 1999b – Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno (Kretingos raj.) 1998 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita (brėžiniai, fotonuotraukos). 1999, LIIR, Nr. 3146.

Bliujienė A., 2002 – The Main Stylistic Features of the Baltic Crossbow Brooches in the Migration Period // AB. Vilnius, 2002. Vol. 5, p. 145–161.

Bliujienė A., 2006 – Some Notes on Curonian Women's Bead Sets with Bronze Spacer Plates in their Headbands, Headdresses Made of Cloth and Unaccountable Ware during the Viking Age and Early Medieval Times // AB. Vilnius, 2006. Vol. 6, p. 126–143.

Bliujienė A., 2007 – Lietuvos priešistorės gintaras. Vilnius, 2007.

Bliujienė A., Butkus D., 2000 – Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno tyrinėjimai 1998 m. // ATL 1998 ir 1999 metais. Vilnius, 2000, p. 252–254.

Bliujienė A., Butkus D., 2007 – Armed Men and their Riding Horses as a Reflection of Warriors Hierarchy in Western Lithuania during the Roman Iron Age // AB. Vilnius, 2007. Vol. 8, p. 95–116.

Budvydas U., 2002 – Lietuvoje rastų lankinių segių lenkta kojele tipologija ir chronologija // LA. Vilnius, 2002. T. 22, p. 243–274.

Butėnienė E., 1968 – Lazdininkų kapinynas // LAP. Vilnius, 1968, p. 143–161.

Butkus D., 2001š – Lazdininkų (Kalnalaukio) senovės gyvenvietės ir kapinyno (Darbėnų sen., Kretingos raj.) 2000 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita. 2001, LIIR, Nr. 3667.

Butkus D., 2002 – Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 98–100.

Butkus D., Kanarskas J., 1992 – Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno tyrinėjimai 1991 m. // ATL 1990 ir 1991 metais. Vilnius, 1992. T. I, p. 81–85.

von Carnap-Bornheim C., Ilkjær J., 1996 – Illerup Ådal. Aarhus, 1996. T. 5. Die Prachtausrüstungen. Textband.

Cieśliński A., 2010 – Kulturelle Veränderungen und Besiedlungsabläufe im Gebiet der Wielbark–

Kultur an Łyna, Pasłęka und oberer Drwęca. Berlin, 2010.

Engel C., 1933 – Die kaiserzeitliche Kulturgruppen zwischen Weichsel und finnischen Meerbusen und ihr Verhältnis zueinander // *SAP*. Königsberg, 1933. H. 30:1, p. 261–286.

Engel C., La Baume W., 1937 – Kulturen und Völker der Frühzeit im Preußenland. Königsberg, 1937.

Ethelberg P., 2000 – Skovgårde. Ein Bestattungsort mit reichen Frauengräber des 3. Jhr. n. Chr. auf Seeland. København, 2000.

Die Germanen, 1983 – Die Germanen. Berlin, 1983. T. 2.

Godłowski K., 1970 – The chronology of the Late Roman and Early Migration periods in Central Europe. Kraków, 1970.

Godłowski K., 1974 – Chronologia okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów w Polsce północno-wschodniej // *Rocznik Białostocki*. Warszawa, 1974. T. 12, p. 9–109.

Hilberg V., 2009 – Masurische Bügelfibeln. Studien zu den Fernbeziehungen der völkerwanderungszeitlichen Brandgräberfelder von Daumen und Kellaren (Daumen und Kellaren – Tumiany i Kielary, Bd. 2). Neumünster, 2009.

Hoffman E., Treide B., 1976 – Schmuck. Leipzig, 1976.

Jaskanis J., 1996 – Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen (MAB, T. II). Kraków, 1996.

Jaskanis D., Jaskanis J., 1961 – Sprawozdanie z badań w 1957 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Osowa pow. Suwałki // *WA*. Warszawa, 1961. T. XXVII, zes. 1, p. 27–48.

Jovaiša E., 2007 – Skalvių istorijos šaltiniai: Vėluikių kapinynas // *Istorija*. Vilnius, 2007. T. LXVIII/68, p. 3–20.

Juga-Szymańska A., 2007š – Szpile z okresu wpływów rzymskich z Pojezierza Mazurskiego na tle znalezisk ze wschodnich pobrzeży Bałtyku. Warszawa, 2007. T. I–III (praca doktorska, Uniwersytet Warszawski).

Kiulkys D., 2010 – Senojo ir vidurinio geležies amžiaus skydai Lietuvoje // *AL*. Vilnius, 2010. T. 11, p. 33–114.

Kokowski A., 1993a – Gródek nad Bugiem. Cmentarzysko grupy Masłomęckiej. Lublin, 1993. Cz. I.

Kokowski A., 1993b – Gródek nad Bugiem. Cmentarzysko grupy Masłomęckiej. Lublin, 1993. Cz. II.

Kokowski A., 1995a – Grupa masłomęcka. Z badań nad przemianami kultury gotów w młodszym okresie rzymskim. Lublin, 1995.

Kokowski A., 1995b – Schätze der Ostgoten – Katalogteil // *Schätze der Ostgoten*. Stuttgart, 1995, p. 115–201.

Kokowski A., 2010 – Die Wielbark-Kultur – Goten in Mittel- und Osteuropa // *Worlds apart? Contacts across the Baltic Sea in the Iron Age. Network Denmark–Poland 2005–2008* (eds. U. Lund Hansen & A. Bitner-Wróblewska). København–Warszawa, 2010, p. 115–139.

Lund Hansen U., 2001 – Gold rings – symbols of sex and rank // *Roman Gold and the Development of the Early Germanic Kingdoms*. Stockholm, 2001, p. 157–188.

Lund Hansen U., Przybyła M. J., 2010 – Rosettenfibeln – ein Klassifikationsversuch // *Worlds apart? Contacts across the Baltic Sea in the Iron Age. Network Denmark–Poland 2005–2008* (eds. U. Lund Hansen & A. Bitner-Wróblewska). København–Warszawa, 2010, p. 241–286.

Machajewski H., 1992 – Z badań nad chronologią Dębczyńskiej grupy kulturowej w dorzeczu Parsęty. Poznań, 1992.

Madyda-Legutko R., 1983 (1987) – Metalowe części pasów na obszarze kultury zachodniobałtyjskiej w okresie wpływów rzymskich // *WA*. Warszawa, 1983 (1987). T. XLVIII, zes. 1, p. 21–36.

Madyda-Legutko R., 1986 – Die Gürtelschnallen der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im Mitteleuropäischen Barbaricum (BAR International Series, 360). Oxford, 1986.

Malonaitis A., 2008 – Geležiniai siauraašmeniai kirviai Lietuvoje. Vilnius, 2008.

Mączyńska M., 2005 – Dwie zapinki z Gródka nad Bugiem – o fibulach A.VI.181 i pochodnych // *Europa Barbarica. Ćwierć wieku archeologii w Masłomęczu* (Monumenta Studia Gothica IV). Lublin, 2005, p. 325–334.

Michelbertas M., 1968a – Rūdaičių II kapinynas // *LAP*. Vilnius, 1968, p. 56–73.

Michelbertas M., 1968b – Rūdaičių I kapinynas // *LAP*. Vilnius, 1968, p. 73–112.

Michelbertas M., 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. I–IV amžius. Vilnius, 1986.

Michelbertas M., 1997 – Paragaudžio pilkapynas. Vilnius, 1997.

Michelbertas M., 2000a – Emaliuota segė iš Lazdininkų, Kretingos r., kapinyno // *Iš baltų kultūros istorijos*. Vilnius, 2000, p. 57–60.

- Michelbertas M.**, 2000b – Reti žiedai Lietuvos archeologinėje medžiagoje // *Istorija*. Vilnius, 2000. T. XLIII, p. 5–7.
- Michelbertas M.**, 2002 – Gintarų kapinynas // *AL*. Vilnius, 2002. T. 3, p. 34–74.
- Michelbertas M.**, 2004 – Pajuosčio pilkapynas. Vilnius, 2004.
- Michelbertas M.**, 2006 – Akmenių ir Perkūniškės pilkapiai. Vilnius, 2006.
- Michelbertas M.**, 2009 – Kuršių pilkapynas. Vilnius, 2009.
- Moora H.**, 1938 – Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. Teil. II. Analyse. Tartu, 1938.
- Navickaitė-Kuncienė O.**, 1968 – Reketės kapinynas // *LAP*. Vilnius, 1968, p. 161–183.
- Nowakowski W.**, 1996 – Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt. Marburg–Warszawa, 1996.
- Nowakowski W.**, 1998 – Die Funde der Römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Masuren. Berlin, 1998.
- Nowakowski W.**, 1999 – Das Problem der Chronologie der spätrömischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit im Memelgebiet hinsichtlich der Funde aus dem Gräberfeld Aukštakiemiai (Oberhof) // *AL*. Vilnius, 1999. T. 1, p. 110–118.
- Paberžytė I., Costopoulos A.**, 2009 – The evolution of current trends in Lithuanian archaeology: Soviet past and post-Soviet present // *LA*. Vilnius, 2009. T. 35, p. 95–116.
- Quast D.**, 2005 – Münzabschläge der jüngeren römischen Kaiserzeit im mittel- und nordeuropäischen *Barbarikum* // *Europa Barbarica. Čwierć wieku archeologii w Masłomęczu (Monumenta Studia Gothica IV)*. Lublin, 2005, p. 375–385.
- Quast D.**, 2009a – Communication, Migration, Mobility and Trade. Explanatory Models for Exchange processes from the Roman Iron Age to Viking Age // *Foreigners in Early medieval Europe: Thirteen International Studies on Early medieval Mobility* (ed. D. Quast). Mainz, 2009, p. 1–26.
- Quast D.**, 2009b – Wanderer zwischen den Welten. Die germanische Prunkgräber von Stráže und Zakrzów. Mainz, 2009.
- Quast D.**, 2010 – Der Rest eines jünger-kaiserzeitlichen Fürstengrabs aus Wolfshagen an der Stepenitz (Gde. Gross Pankow, Lkr. Prignitz)? // *Archäologisches Korrespondenzblatt*. Mainz, 2010. Jahrgang 40, H. 1, p. 115–119.
- Reich Ch.**, 2008 – Das Gräberfeld von Oberhof (Aukštakiemiai) – Bemerkungen zur Chronologie und horizontalstratigraphischen Gliederung // *Archäologisches Nachrichtenblatt*. Berlin, 2008. T. 13, p. 22–30.
- Rimantienė R.**, 1968 – Tūbausių kapinynas // *LAP*. Vilnius, 1968, p. 183–209.
- Schlette P.**, 1971 – Germanen zwischen Thorsberg und Ravenna. Leipzig, Jena, Berlin, 1971.
- Schmidt B., Bemann J.**, 2008 – Körperbestattungen der jüngeren Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit Mitteldeutschlands. Katalog (Veröffentlichungen des Landesamts für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen–Anhalt, Bd. 61). Halle, Saale, 2008.
- Schulze M.**, 1977 – Die spätrömische Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter (Gruppe Almgren VI, 2). Bonn, 1977.
- Simniškytė A.**, 1998 – Geriamieji ragai Lietuvoje // *LA*. Vilnius, 1998. T. 15, p. 185–245.
- Simniškytė A.**, 2002 – Roman Period Metal Half-moon Shaped Pendants with knobs in the Eastern Baltic Region // *AB*. Vilnius, 2002. T. 5, p. 95–122.
- Szatkowska K.**, 2006 – An unknown grave complex – Warengen 2. The earliest finds of cross-shaped pins // *AL*. Vilnius, 2006. T. 7, p. 98–103.
- Szymański P.**, 2005 – Mikroregion osadniczy z okresu wpływów rzymskich w rejonie jeziora Sałęt na Pojezierzu Mazurskim. Warszawa, 2005.
- Tamulynas L.**, 2002 – Miestelių kapinynas // *ATL* 2001 metais. Vilnius, 2002, p. 130–131.
- Tamulynas L.**, 2005 – Apie du išskirtinius romėniškojo laikotarpio radinius iš Jogučių kapinyno // *AL*. Vilnius, 2005. T. 6, p. 83–93.
- Tautavičienė B.**, 1984 – Šarkų plokštinis kapinynas // *LA*. Vilnius, 1984. T. 3, p. 25–41.
- Tautavičius A.**, 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius, 1996.
- Tempelmann-Maczyńska M.**, 1985 – Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum. Mainz am Rhein, 1985.
- Tischler O., Kemke H.**, 1902 – Ostpreussische Altertümer aus der Zeit der grossen Gräberfelder nach Christi Geburt. Königsberg, 1902.
- Tuszyńska M.**, 1988 – O zapinkach z gąsienicowatym kabłąkiem w obrębie kultury wielbarskiej // *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim (materiały z konferencji)*. Lublin, 1988, p. 177–187.
- Vaitkevičius V.**, 2003 – Badania cmentarzyska kurhanowego koło wsi Pakalnai na Litwie. Przyczynek do dyskusji nad datowaniem początków kultury

kurhanów wschodnioliteńskich // WA. Warszawa, 2003. T. LVI, p. 111–129.

Vaitkevičius V., 2004 – Pakalnių pilkapiai (Vilniaus r.) // LA. Vilnius, 2004. T. 26, p. 47–72.

Vaitkunskienė L., 1984š – Žvilių kapinyno, Šilalės raj., 1983 m. kasinėjimų ataskaita. 1984, LIIR, Nr. 1103.

Vaitkunskienė L., 1985š – Žvilių kapinyno, Šilalės raj., 1984 m. tyrinėjimų ataskaita. 1985, LIIR, Nr. 1160.

Vaitkunskienė L., 1986š – Žvilių kapinyno, Šilalės raj., 1985 m. tyrinėjimų ataskaita. 1986, LIIR, Nr. 1208.

Vaitkunskienė L., 1987š – Žvilių kapinyno (Šilalės raj.) 1986 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita. 1987, LIIR, Nr. 1283.

Vaitkunskienė L., 1988š – Žvilių kapinyno, Šilalės raj., 1987 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita. 1988, LIIR, Nr. 1304.

Vaitkunskienė L., 1989š – Žvilių kapinyno, Šilalės raj., 1988 m. tyrinėjimų ataskaita. 1989, LIIR, Nr. 1533.

Vaitkunskienė L., 1989 – IV a. Lietuvos karys raitelis // MADA. Vilnius, 1989. T. 3(108), p. 55–38.

Vaitkunskienė L., 1995 – Pagrybio kapinynas (LA, T. 13). Vilnius, 1995.

Vaitkunskienė L., 1999 – Žvilių kapinynas (LA, T. 17). Vilnius, 1999.

Valatka V., 1984 – Maudžiorų kapinynas (1964 ir 1966 m. tyrinėjimų duomenys) // LA. Vilnius, 1984. T. 3, p. 6–24.

Vaškevičiūtė I., 1981 – Šilaininkų (Klaipėdos raj.) senkapis // Kraštotyra. Vilnius, 1981. T. 12, p. 73–76.

Vaškevičiūtė I., 1987 – Jauneikių (Joniškio raj.) V–XI a. kapinynas (4. Krūtinės papuošalai) // MADA. Vilnius, 1987. T. 2(99), p. 25–38.

Volkaitė-Kulikauskienė R., Jankauskas K., 1992 – Iš senosios lietuvių amatininkystės istorijos (alavas senuosiuose lietuvių papuošaluose) // LA. Vilnius, 1992. T. 8, p. 135–165.

Zieling N., 1989 – Studien zu germanischen Schilden der Spätlatène- und der römischen Kaiserzeit im freien Germanien (BAR International Series, 505). Oxford, 1989.

Åberg N., 1919 – Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Uppsala, 1919.

Казакявичюс В., 1988 – Оружие балтских племен II–VIII вв. на территории Литвы. Вильнюс, 1988.

Кулаков В. И., 2007 – Долькайм–Коврово. Исследования 1992–2002 гг. (Prussia Antiqua, T. 4 Monumenta). Минск, 2007.

Радош О., Скворцов К., 2008 – Находки деталей щитов в ареале самбийско–натангийской культуры // Germania–Sarmatia. Древности центральной и Восточной Европы эпохи римского влияния и переселения народов. Калининград, 2008, с. 122–157.

Шаров О. В., 2010 – Римска фибула из Старой Ладоги // Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65. rocznicę urodzin (MAB. Series Gemina Tomus II). Łódź–Warszawa, 2010, p. 607–629.

SANTRUMPOS

- AB – Archaeologia Baltica
- AL – Archaeologia Lituana
- ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje
- KVDKM – Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejus
- LA – Lietuvos archeologija
- LAP – Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai
- LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas
- LNK – Lietuvos nacionalinis muziejus
- LNK AR – Lietuvos nacionalinio muziejaus Archeologijos skyrius
- MAB – Monumenta Archaeologica Barbarica
- MADA – Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, A serija
- SAP – Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia
- WA – Wiadomości Archeologiczne

THE CHRONOLOGICAL PHASES OF THE ROMAN-PERIOD CEMETERIES AT ŽVILIAI AND ŠARKAI

Rasa Banytė-Rowell

Summary

The aim of this article is to distinguish the phases in the development of the Roman-period cemetery at Žviliai on the basis of certain artefact types typical of the site and as far as possible to determine a closer chronology for these phases. Žviliai cemetery lies on the upper reaches of the Jūra River in Šilalė District. This region is regarded as having been a peripheral area of the West Lithuanian Cemeteries with Stone Circles Culture in the late Roman period. A separate monograph on the cemetery's material published by Laima Vaitkunskienė (Vaitkunskienė, 1999) contained a considerable number of new insights into dating bracelets with slightly thickened terminals (in the seriation table, this type is recorded as *7nez.St*; the abbreviations for other types are given hereinafter in this summary), bracelets with thickened terminals (*7.stor.G*), crossbow brooches with a triangular foot (*4.trikk*), crossbow brooches with a star-shaped foot (*4.zvaigzK*), cruciform pins (*5.kryz*), neck-rings with overlapping terminals (*2.uzkAnt*), and neck-rings with a keyhole clasp (*3.rakt.Ant*) to a period earlier than was accepted in the Lithuanian archaeological tradition. Vaitkunskienė linked the date of the aforementioned types to the fourth century AD on the basis of her plan of the layout of the burials at Žviliai. The material from Žviliai cemetery is preserved at the National Museum of Lithuania. After conservation, many new aspects of the artefacts were revealed.

The present author reviewed the Žviliai material, classified it according to the typologies currently in use in Lithuania and Europe as a whole, and entered it into a WinBasp database. Weapons were not entered into the database for the following reasons, viz., the classification of weapon forms is not sufficiently effective in Lithuania from a chronological point of view; the artefacts are highly corroded and the remnants that have been conserved are difficult to divide into types (especially for spearheads), and the artefact illustrations included by Žviliai researchers in their accounts and one monograph in certain cases reflect an 'idealised' image rather than their actual form.

The initial results of the seriation were disappointing: obviously earlier types appeared alongside later ones. On the basis of the type database, it was decided to remove all of the crook-shaped pin types (B type according to Beckmann) and all simple spiral rings. The seriation table this produced (Fig. 1) was also not compact and jewellery from early female burials appeared in one corner. These were crescent-shaped pendants of Simniškytė's Type B (*3.kabB*), neck-rings with cone-shaped terminals (*2.kg.Ant*), pins with a ring head (*5.zied.*), neck-rings with a box-shaped clasp (*2.dezAnt*), openwork pendants – spacers (*6.aSkirs*), and in another corner, find types from earlier male burials: early crossbow brooches with a bent foot and decorated with small rings (*4.II.1*), D- and G-shaped belt buckles according to Madyda-Legutko's classification, and iron crossbow brooches with a bent foot. All the other Žviliai cemetery find types were distributed between these two poles. It was obvious that the early Žviliai burial group is comparatively meagre and because of the 'gender' of certain grave goods, it is drawn into two poles (pairs of pins in female burials, brooches in male burials). All of the other burials appear to belong to a single phase characterised by a great variety of grave goods which does not allow burial sub-groups to be made on the basis of a compact set of types.

In order to improve the balance between the early burial group and the richer later ones at Žviliai, the Žviliai cemetery database was supplemented with the Roman-period burial assemblages from Šarkai Cemetery. Find types from Šarkai cemetery, which belonged to the same peripheral group of Lithuanian coastland Cemeteries with Stone Circles in the upper reaches of the Jūra, match the types found at Žviliai. Šarkai burials 16–19, 30, 32, 35, 26, and 39 were entered into the WinBasp database, using *sr* for Šarkai, *zv* for Žviliai.

The first seriation of the first joint material from Šarkai and Žviliai cemeteries provided better results. The earliest artefact types and burials, which are distinguished as Phase 1 features, are concentrated in

the table's bottom right-hand corner (Fig. 2). Most of the artefact types and burials, which are called Phase 2, are concentrated in the middle of the table. The table's upper left-hand corner contained those types, among which certain subtypes of crossbow brooches with a bent foot and brooches with a triangular foot and a catch plate are the most characteristic, showing that this is the latest burial group. The same types that characterised Phase 2 are also found in the last group and are called Phase 2a.

Two burials were out of place on the seriation table because the single find types they contained failed to affect their place on the table. These are Žviliai burial 143B, which should have been placed near burial 143A on the border of Phases 2 and 2a. The crossbow brooch with a catch plate, which should be a D Period type and was found in burial 149B (Fig. 17), was absent from the seriation, drawing this burial closer to the border of Phases 1 and 2 due to a bronze drinking horn fitting (*10.gerR*). The position of Žviliai burial 32, which lies at the border of Phases 2 and 2a was not affected by a single find type, the crossbow brooch with a star-shaped foot, that it contained. In order to check the objectivity of the seriation data, all of the glass bead types were removed from the database (marked by the code *TM* in the table). The results show that the position of the find types and burials did not change in respect to the phase boundaries (Fig. 3).

Phase 1 in the Žviliai and Šarkai cemeteries is represented by the following types: Michelbertas Groups II and III neck-rings with cone-shaped terminals (*2.kgAnt*), neck-rings with a box-shaped clasp and coiled wire terminals (*2.dezAnt*), Simniškytė Type B2 crescent-shaped pendants (*3.kabB*), bronze pins with a ring head (*5.zied*), iron crossbow brooches with a bent foot (*4.lgelS*), Michelbertas Group I triangular cross-section bracelets (*7.trl*), Michelbertas Group IV semi-circular cross-section bracelets (*7.IV*), and Madyda-Legutko G- and D-shaped belt buckles (*9.AD*, *9.AH*). Those types characteristic of Phase I but which continue in Phase 2 burials are represented by open-work pendants – spacers with chains (*6.aSkirs*), Budvydas Subtype II.1 early crossbow brooches with small ring decorations and a bent foot (*4.II.1*), and Michelbertas Group VII semicircular cross-section bracelets (*7.VII*). A large number of glass beads is not typical of Phase 1 burials but yellowish Tempelmann-Maczynska (TM) Group III beads (*TMIII*) and spiral-shaped TM151, 152 beads (*TM151.2*) are encountered. After comparing the chronology of the aforementioned types, the conclusion can be drawn that the Phase 1 burials

in Žviliai and Šarkai should be dated to the C1b–C2 Periods, while maintaining the possibility that the earliest of them may belong to the late C1a Period and the latest to the first half of the C2 Period. The article draws attention to a brooch from Šarkai burial 28, which was not included in the seriation and has a foot ending in four flat florets (Fig. 4:1). This was found together with a Group III neck-ring with cone-shaped terminals. The Šarkai brooch should be compared with a brooch from the Zelwagi (formerly Selbongen) cemetery in Poland (Warmia-Mazury), which is undoubtedly an artefact from the Roman period (Fig. 4:2). The brooch from Šarkai 28 should be associated with the C1b–C2 Periods rather than with crossbow brooches with a star-shaped foot.

The Phase 2 burials consist of Žviliai cemetery burials together with Šarkai 19. Two find groups can be distinguished in Phase 2. The first group contains types which congregate closer to the table's right-hand side and includes Group VII semicircular cross-section bracelets (*7.VII*), cruciform pins (*5.kryz*), elongated bucket-shaped pendants (the Pâtrovičy-Žviliai type according to Belâvec and Bitner-Wróblewska, *3.kibKab*), derivatives of triangular cross-section bracelets (*7.trDer*), neck-rings with a keyhole clasp plate (*2.rakAnt*, Fig. 5), Budvydas Subtype II.2 large crossbow brooches with small ring decorations and a bent foot (*4.II.2*, Fig. 8), Budvydas Variation 1.2.1.1 large crossbow brooches with a bent foot (*4.I.211*), and rings with overlapping terminals (*8.uzkG*, Fig. 10). The Phase 2 burials are characterised by glass beads which are coupled with amber beads. Prevalent among the glass beads are transparent yellowish biconical, dark blue, green (TM IV) and small dark blue and bordeaux beads (TM 18, 19); we also encounter cubic – octahedron TM 126 beads, coil beads similar to the TM 143-144 forms, notched TM XVIII group beads and composite TM 91, TM 97 beads. Other Phase 2 types were also typical of Phase 2a, viz.: neck-rings with overlapping terminals (*2.uzkAnt*, Fig. 7), bracelets with slightly thickened terminals (*7.nezST*), bracelets with thickened terminals (*7.storG*), flattened semicircular cross-section bracelets with no decoration or slight decoration close to the terminals (*7.supPA*), semicircular cross-section bracelets with overlapping terminals (*7.uzkPA*), iron pins with thickened heads, which have one or two loops for chains (*5.gelX*, Fig. 14), parts of shoulder straps (*11.perpe*), and coil rings with the central coil widening to form a head (*8.ivViv*). Earlier Phase 2 burials are characterised by Madyda-Legutko C, H 11, and H 25 buckles (*9.C*, *9.AH11*, *9.AH25*). H-shaped buckles

appeared in Phase 2 and continue in Phase 2a. This is typical of buckles with an H 39 shape (9.AH39). The article analyses the Phase 2 types, comparing them with similar burial assemblages from western Balt areas and with the dating of similar jewellery types from Germanic areas. The Balts definitely imitated Germanic models, which were often silver or gold, in making their own neck-rings with a keyhole clasp, neck-rings with overlapping terminals, bracelets with slightly thickened terminals, and bracelets with thickened terminals. Žviliai Cemetery Phase 2 reflects the same horizon of large crossbow brooches with a bent foot as has been detected in areas with the Dollkeim-Kovrovo and Sudovian Cultures (see Godlowski, 1974, Tabl. VI; Nowakowski, 52, Taf. 107). During this phase local Baltic forms represented by such expressive local artefacts as cruciform pins and diverse variations of large crossbow brooches with a bent foot mixed with forms inspired by contacts with their Germanic neighbours. Clear evidence of these connections is provided by elongated bucket-shaped silver pendants (for more on Pâtrovičy-Žviliai type pendants, see Belávec, Bitner-Wróblewska, 2010). The style of these pendants is reflected in the narrow, cast bronze pendants from Žviliai burial 49 but the origins of their shape may reach back to earlier sculpted-edge pendants, which have been found at Šarkai (Fig. 6). I would suggest dating Žviliai Phase 2 to the turn of the C2 and C3 Periods. Removing not only the glass beads but also all of the belt buckles from the seriation database does not alter the grouping of the types and burials (Fig. 9).

The difference between Phases 1 and 2 is clearer than that between Phases 2 and 2a. To a considerable degree, the find types characteristic of Phase 2a can be found in the later burials of Phase 2. The specific character of Phase 2a is reflected in new brooch forms. This Phase still has large crossbow brooches but these have new features such as an oblong plate on the foot and a bridge (4.1.2, Fig. 13). A new crossbow brooch form with a triangular foot and short catch plate also appeared (4.trikK, Fig. 12). Another crossbow brooch variation stands out in the Žviliai material and, according to Budvydas, has features typical of late II.3.1 brooches with small ring decorations, so I refer to this crossbow brooch variant as a 'transition towards I.3.1' (4.perII3, Fig. 11). Single examples of brooch types which are connected with Phase 2a and were not part of the seriation should be noted. These are a brooch with a slightly wider bent foot from Žviliai burial 105 (Fig. 15), a crossbow brooch with a rhomboid foot from

burial 140, an iron crossbow brooch with a spade-shaped foot from burial 132 (Fig. 16), a crossbow brooch with a star-shaped foot from burial 32, and a crossbow brooch with a catch plate from burial 143B (Fig. 17). Madyda-Legutko H1 and H39 oval buckles (9.AH1, 9.AH39) are the most characteristic of Phase 2a. It is hard to say whether by design or accident, but coil bracelets made of very delicate wire (7.ivij) appear among the Phase 2a types. Along with these are coil rings with flattened ends (8.ivISPg) and short dark blue rectangular cross-section glass beads (TM Group XI). I propose dating the Žviliai Phase 2a burials to the turn of the C3 and D Periods and to the D Period.

Separate attention is paid to a rich Žviliai male burial (47) with pieces of equestrian gear not included in the seriation (Vaitkunskienė, 1999, pav. 31, 211, 212, 214). The style of this burial assemblage fits both the end of the Late Roman period and the early Migration Period. A close analogy to the bridle from Žviliai burial 47 can be found in Vėluikiai cemetery burial 3 in the Lower Nemunas Basin (Jovaiša, 2007, 11–17, il. 12, 13, 17). The present author is inclined to date Žviliai burial 47 to no later than the turn of the C3 and D Periods, i.e. the mid- to second half of the 4th century.

The end of the article gives examples of burial assemblages from areas with West Lithuanian, Dollkeim-Kovrovo, and Suduvian cultures, which include types characteristic to different Žviliai phases. The analogies show that the inhabitants of the upper reaches of the Jūra in the late Roman period and at the beginning of the early Migration Period lived life in a synchronic cultural rhythm typical of the Dollkeim-Kovrovo and Suduvian cultures. The people who buried the community members in the Žviliai and Šarkai cemeteries not only accepted influences from the west and south but also favoured certain items of apparel and jewellery that were common in Central Lithuania, Samogitia, and North Lithuania. In terms of its cultural substrata, the upper reaches of the Jūra were not a backwater but more likely affected by various communicational processes. The jewellery worn at Žviliai had forms which imitate those of elite Germanic jewellery (neck-rings with a keyhole clasp, neck-rings with overlapping terminals, bracelets with more or less thickened terminals, and coil rings with the central coil widening to form a head). To determine their chronology, we must ask what sort of time period could separate this elite gold and silver jewellery from the Baltic bronze variations. The spread of fashion should definitely take no more than 50 years, i.e., taking into account the longest period during which the movement

of fashion could be delayed when the youth in one area adopt prestigious forms from the fashion of an older generation in a distant land. The living adopt living fashions. Therefore, when dating common regional forms adopted in Baltic lands, we should link their appearance with a period of time such that the dating of the 'imitations' should not be completely out of line with the chronology of the 'originals'.

Translated by S. C. Rowell

LIST OF TABLES

Table 1. List of the Žviliai and Šarkai find types entered into the database along with the type codes used in the Seriation Tables.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The third Žviliai cemetery Seriation Table.

Fig. 2. The first Joint Seriation Table for the Žviliai and Šarkai cemeteries. At the table's bottom right, Phase 1 burials are marked in grey; top left – burials from the turn of Phases 2 and 2a and Phase 2a. Phase 2 burials are shown between the two grey fields.

Fig. 3. The second Joint Seriation Table for the Žviliai and Šarkai cemeteries (excluding glass beads from the database).

Fig. 4. Brooches from Šarkai burial 28 and Zelwągi (Warmia-Mazury District, Poland) burial 79 (Šarkai brooch – LNM card catalogue, AR 528:80, *drawn by A. Ruzienė.*, Zelwągi brooch – according to Szymański, 2005, Ryc. 1:8).

Fig. 5. The neck-ring with a keyhole clasp from Žviliai burial 54 (LNM card catalogue, *drawn by A. Ruzienė.*)

Fig. 6. A ribbed pendant from Šarkai cemetery (LNM card catalogue, AR 528:244, *drawn by A. Ruzienė.*)

Fig. 7. A neck-ring with overlapping terminals from Žviliai burial 270. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 8. Large crossbow brooches with a bent foot and small ring decorations from Žviliai burial 260. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 9. The third Joint Seriation Table for the Žviliai and Šarkai cemeteries (excluding glass beads and belt buckles from the database).

Fig. 10. Rings with overlapping terminals from Žviliai burial 87. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 11. Crossbow brooches with a bent foot from Žviliai burial 112. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 12. The crossbow brooch with a triangular foot from Žviliai burial 58 (LNM card catalogue, *drawn by A. Ruzienė.*).

Fig. 13. The crossbow brooch with a bent foot from Žviliai burial 268. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 14. A pin from Žviliai burial 116. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 15. The crossbow brooch with a bent foot from Žviliai burial 105. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 16. The crossbow brooch with a spade-shaped foot from Žviliai burial 132. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 17. The crossbow brooch with a catch plate from Žviliai burial 143B. *Drawn by I. Keršulytė.*

Fig. 18. A chance find openwork brooch from Šarkai cemetery, from V. Statkevičius's Collection (LNM card catalogue, AR 528:242, *drawn by A. Ruzienė.*).